

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**YENİ DÜNYA DÜZENİNİN GELECEĞİ: EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE
SOSYAL DIŞLANMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ERDOĞAN İMANLI

BURSA - 2018

T.C

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**YENİ DÜNYA DÜZENİNİN GELECEĞİ: EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE
SOSYAL DIŞLANMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Erdoğan İMANLI

Danışman

Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ

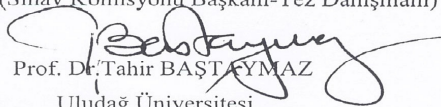
BURSA – 2018

TEZ ONAY SAYFASI

T.C. ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

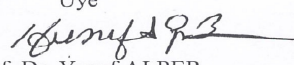
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim/Anasanat Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı'nda 701413013 numaralı Erdoğan İMANLI'nın hazırladığı "Yeni Dünya Düzeninin Geleceği: Eşitsizlik Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma" konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik-Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 18.01/2013 günü 14:00 - 16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oy birliği (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Sınav Komisyonu Başkanı-Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ
Uludağ Üniversitesi

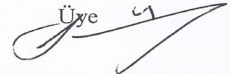
İİBF/Çalışma Eko. Ve End. İliş. Böl.

Üye

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi

İİBF/Çalışma Eko. Ve End. İliş. Böl.

Üye

Prof. Dr. Elif Yüksel OKTAY
Yalova Üniversitesi

İİBF/Çalışma Eko. Ve End. İliş. Böl.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/01/2018

Tez Başlığı / Konusu: Yeni Dünya Düzenini Geleceği: Estetik, Teknoloji
ve Sosyal Disiplinler

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 147 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

10.01.2018

Adı Soyadı: ERDOĞAN İMANLI
Öğrenci No: 201413013
Anabilim Dalı: ÇALIŞMA EKONOMİSİ
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Prof. Dr. Tahir Baştaşman

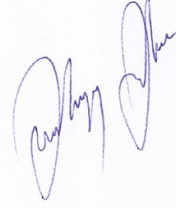
* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Tahir Baştaşman

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “YENİ DÜNYA DÜZENİNİN GELECEĞİ: EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA” adlı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların - kaynakların usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı : Erdoğan İMANLI
Öğrenci No : 701413013
Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Program : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Erdoğan İMANLI
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XV+143
Mezuniyet Tarihi : 30/01/2018
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ

YENİ DÜNYA DÜZENİNİN GELECEĞİ: EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA

Kapitalizm üretim araçlarının özel mülkiyete dayandığı ve serbest piyasa ilkesine bağlı ekonomik yasaların hüküm sürdüğü sosyal bir sistemdir. Kapitalizm varlığını sürdürmek için ideolojisini sürekli olarak yenilemektedir. Bu ideolojinin güncel karşılığı; ekonomik programlar bütünü olan neo-liberalizm ve sosyal, siyasal, kültürel alanı şekillendiren yeni muhafazakâr politikaların birleşimi olan yeni sağdır. Bu yeni sağ ideolojisinin yarattığı yaşam biçimi ise yeni dünya düzeni olarak adlandırılmaktadır.

1929 ile 1970’li yıllar arasında kapitalist devletler makro ölçekli konularda devletin piyasaya müdahale etmesi gerektiğini savunan Keynesyen politikaları hayata geçirmişlerdir. Ancak 1970’lerden sonra yükselen bu yeni sağ söylemler kapitalizmin dünya geneline yayılmasını olanak sağlamıştır. Bu yeni dünya düzeni eşitsizlikleri derinleştirmekte, daha yoksul halk kitleleri yaratmaktadır. Bu halk yığınları sağlık, eğitim, adalet gibi toplumsal bütünleşme sürecinde gerekli olan temel kriterlerden mahrum kalmaktadır. Ortaya çıkan tüm bu olumsuzluklar yeni dünya düzenin geleceği hakkında ipuçları vermektedir.

Sonuç olarak kapitalizmin toplumların işleyişinde yaratmış olduğu derin tahribatlar sosyal, siyasal ve ekonomik krizlere neden olacaktır. Söz konusu bu krizler alternatif bir güç tarafından daha iyi bir toplumsal sisteme dönüştürülmez ise yeni dünya düzeninin yaratığı bu kaos daha derin bir biçimde kendisini tekrar edecektir.

Anahtar Sözcükler:

Neo-liberalizm, Eşitsizlik, Yoksulluk, Sosyal Dışlanma, Eşitsizliğin Geleceği

ABSTRACT

Name and Surname : Erdoğan İMANLI
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Labour Economics And Industrial Relations
Branch : Labour Economics And Industrial Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XV+143
Degree Date : 30/01/2018
Supervisor : Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ

THE FUTURE OF THE NEW WORLD ORDER: INEQUALITY, POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION

Capitalism is the social system which means of production based on private ownership and in force regulations of economic that depends on the principle of the free market. To continue its existence, capitalism has renewed its ideology consistently. This ideology's up to date is the new right which is the neo-liberalism that covers all of the economics program and the new conservative politics which shape social, politic and cultural lives. The shape of current life, which is created by the new right, has been termed as a new world order.

Capitalist states put the Keynesian politics, which support necessity of the interference to the market via governments about macro level issues, into practice in between 1929 and 1970. However this new right approaches which has risen after in 1970s, triggered capitalism to expand around the world. This new world order has deepen inequalities and created masses of poorer people. This masses of poor people have been destituted of required basis criteria for social integration process such as healthy, education and justice. All this problems have given clues about future of new world order.

As a result, those deep devastations, that have been created in operation of the societies by capitalism, will cause social, politic and economic crises. If given those crises cannot be changed to a better social system by an alternative power, this chaos that created by new world order will repeat itself more deeply.

Keywords:

Neo-liberalism, Inequality, Poverty, Social Exclusion, The Future Of The Inequality

ÖNSÖZ

Tez çalışmasında karşılaşılan en temel sorun sosyal dışlanma konusunda ortaya konacak göstergelerin yeteri kadar olmayışıdır. Bu bağlamda bu konudaki eksiklik ilerleyen yıllarda yapılacak olan çalışmalar ile daha sağlıklı ve düzenli neticelerin alınmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca çalışmada kullanılan yabancı dildeki kaynakların çoğuna, özellikle 1970’li ve 80’li yıllarda basılmış kitaplara, internetten ulaşılmıştır.

Özellikle yüksek lisans aşamasında deneyimlerini esirgemeyen hocalarıma ve bu çalışmanın hayat bulmasında ilgisini ve yakınlığını esirgemeyen, değerli görüşleri ile yol gösteren saygı değer tez danışmanım Prof. Dr. Tahir Baştaymaz’a, Prof. Dr. Yusuf Alper’e ve Prof. Dr. Elif Yüksel Oktay hocama saygılarımı sunarım.

Çalışma boyunca gösterdikleri sabırdan ve destekten dolayı sevgili annem Güzel İmanlı’ya, abim Baki’ye ve kardeşlerim Güllü ile İmam’a teşekkür ederim.

En nihayetinde bu sancılı süreçte koca yüreği ile desteğini esirgemeyen sevgili Duygu Fırat’a teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Bu çalışma tarih boyunca ezilmiş, yok sayılmış tüm insanlığa ithaf edilmiştir.

Erdoğan İMANLI

BURSA 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	xi
GRAFİKLER.....	xiii
TABLO	xiv
ŞEKİLLER	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1 KAPİTALİZM, LİBERALİZM VE MUHAFAZAKARLIK KAVRAMLARI	3
1.1 KAPİTALİZM	3
1.2 LİBERALİZM	6
1.2.1 Liberalizm ve Özellikleri	6
1.2.1.1 Bireycilik.....	6
1.2.1.2 Özgürlük	6
1.2.1.3 Devletin sınırı ve sorumluluğu	7
1.2.1.4 Mülkiyet.....	7
1.2.1.5 Akılcılık	7
1.2.1.6 Doğal düzen	8
1.2.1.7 Kâr	8
1.2.1.8 Rekabet	8
1.3 MUHAFAZAKARLIK	9
1.3.1 Klasik Muhafazakarlık	9
1.3.2 Muhafazakarlığı Ortaya Çıkaran Nedenler.....	10
1.3.3 Yeni Muhafazakarlık.....	10
1.4 LİBERALİZM VE MUHAFAZAKARLIĞIN KAPİTALİZM İLE İLİŞKİSİ.....	11
1.5 YENİ DÜNYA DÜZENİ, YENİ SAĞ VE NEO-LİBERALİZM KAVRAMLARI.....	12
2 EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMLARI	13
2.1 EŞİTSİZLİK, GELİR DAĞILIMI'NIN TANIMI, TÜRLERİ, ÖLÇÜMÜ VE GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	13
2.1.1 Eşitsizlik	13
2.1.2 Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı	15
2.1.3 Gelir Dağılımı Türleri.....	16

2.1.3.1	Fonksiyonel gelir dağılımı	16
2.1.3.2	Sektörel gelir dağılımı	16
2.1.3.3	Bölgesel gelir dağılımı.....	16
2.1.3.4	Kişisel gelir dağılımı.....	17
2.1.4	Gelir Dağılımının Ölçülmesi.....	17
2.1.4.1	Objektif gelir dağılımı türleri	17
2.1.4.1.1	Lorenz eğrisi.....	18
2.1.4.1.2	Yüzde paylar analizi	19
2.1.4.1.3	Ters U hipotezi	20
2.1.4.2	Normatif gelir dağılımı ölçütleri	20
2.1.4.2.1	Atkinson endeksi	21
2.1.4.2.2	Dalton endeksi	21
2.1.5	Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	21
2.1.5.1	Emeğin dağılımı	22
2.1.5.2	Servet dağılımı	22
2.1.5.3	Faktör fiyatları.....	23
2.1.5.4	Gelir dağılımını etkileyen diğer faktörler	23
2.2	YOKSULLUĞUN TANIMI, ÖLÇÜMÜ VE NEDENLERİ	23
2.2.1	Yoksulluk Kavramı	24
2.2.1.1	Mutlak yoksulluk.....	24
2.2.1.2	Görel yoksulluk.....	25
2.2.2	Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri	25
2.2.2.1	Kafa sayım oranı.....	25
2.2.2.2	Yoksulluk açığı oranı.....	27
2.2.2.3	Sen endeksi.....	28
2.2.2.4	Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT).....	29
2.2.2.5	İnsani gelişme endeksi-İnsani yoksulluk endeksi	29
2.2.3	Yoksulluğun Nedenlerine Yönelik Yaklaşımlar	32
2.2.4	Yoksulluğun Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler.....	33
2.2.4.1	Ekonomik büyüme ve kalkınma.....	34
2.2.4.2	Gelir dağılımı	34
2.2.4.3	Yolsuzluk	34
2.2.4.4	Eğitim.....	35
2.2.4.5	İstikrarsız politikalar, savaş ve sivil çatışmalar.....	35
2.2.4.6	Göç.....	36
2.2.4.7	Yoksulluğu etkileyen diğer faktörler.....	36
2.3	SOSYAL DIŞLANMA'NIN TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI, BOYUTLARI, ÖLÇÜMÜ VE NEDENLERİ.....	37
2.3.1	Sosyal Dışlanma.....	37
2.3.2	Sosyal Dışlanmanın Ortaya Çıkışı	39
2.3.3	Sosyal Dışlanmanın Boyutları	41
2.3.3.1	Ekonomik boyut	42
2.3.3.2	Sosyal boyut.....	42
2.3.3.3	Kamusal boyut.....	42
2.3.4	Sosyal Dışlanmanın Ölçülmesi	43
2.3.5	Sosyal Dışlanmanın Nedenleri.....	44

2.3.5.1 Emek piyasasındaki değişimler.....	45
2.3.5.2 Gelir dağılımındaki eşitsizlikler.....	46
2.3.5.3 Yetersiz sosyal koruma.....	46
2.3.5.4 Göç.....	47
2.3.5.5 Mültecilik.....	47
2.3.5.6 Kamusal alanın işlevsiz olması.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

20. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE KAPİTALİZMİN ULUSAL SINIRLARI AŞMASI: KAPİTALİZMİN EVRİMİ VE YENİ DÜNYA DÜZENİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

1 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI YAYILMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	49
1.1 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMASINA YÖNELİK KLASİK DÖNEM YAKLAŞIMLAR.....	49
1.1.1 Mutlak Üstünlükler Teorisi: Adam Smith.....	49
1.1.2 Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: David Ricardo.....	50
1.1.3 Heckscher - Ohlin Faktör Donatımı Teorisi.....	50
1.2 GÜNÜMÜZDE KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR.....	51
1.2.1 Teknoloji Açığı Teorisi.....	51
1.2.2 Ürün Dönemleri Teorisi.....	51
1.2.3 Tercihlerde Benzerlik Teorisi.....	51
1.3 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI YAYILMASINA İLİŞKİN FARKLI BİR YAKLAŞIM: EMPERYALİZM.....	52
1.3.1 Kapitalizm Emperyalist Olmayabilir: John Hobson.....	52
1.3.2 Finans Kapital ve Emperyalizmin Zorunluluğu: Rudolph Hilferding.....	53
1.3.3 Ultra-emperyalizm: Karl Kautsky.....	53
1.3.4 Sermaye Birikimi ve Emperyalizmin Kaçınılmazlığı: Rosa Luxemburg.....	54
1.3.5 Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Vladimir İlyiç Lenin.....	55
1.3.6 Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme: Samir Amin.....	56
1.3.7 Emperyalizm ve Dünya Sistemi Kavramı İlişkisi.....	57
1.3.8 Sömürsüz Emperyalizm: Harry Magdoff.....	60
2 KAPİTALİZMİN EVRİMİNDE BİRİNCİ DÖNEM: 1920 – 1970.....	61
2.1 1920’LER SONRASI KAPİTALİST EKONOMİK UYGULAMALAR.....	61
2.1.1 1929 Ekonomi Buhranı.....	61
2.1.2 Keynesyen Ekonomi Politikaları.....	62
2.1.3 Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1948).....	64
2.1.4 Kapitalist Sistemin Uluslararası Araçları: Bretton Woods’un Sistemi.....	65
2.1.4.1 Uluslararası Para Fonu – International Money Found (IMF).....	66
2.1.4.2 Dünya Bankası – World Bank (WB).....	67
2.1.4.3 Dünya Ticaret Örgütü – World Trade Organization (WTO).....	67

2.1.5 Avrupa'nın Altın Çağı: Sosyal Devlet	68
3 KAPİTALİZMİN EVRİMİNDE İKİNCİ DÖNEM: 1970'LERDEN GÜNÜMÜZE	71
3.1 PETROL KRİZLERİ VE BRETTON WOODS'IN SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ.....	71
3.2 NEO-LİBERAL POLİTİKALARI ORTAYA KOYAN DÜŞÜNSEL ARKA PLAN..	73
3.2.1 Mont Pelerin Topluluğu.....	73
3.2.2 Monetarizm-Parasalcılık.....	74
3.3 YENİ DÜNYA DÜZENİNİ ŞEKİLLENDİREN ANA HAT: NEO-LİBERAL POLİTİKALAR.....	75
3.3.1 İşgücü Piyasaları	76
3.3.1.1 Ücretlerin düşürülmesi.....	76
3.3.1.2 Sendikalar.....	77
3.3.1.3 Esneklik.....	77
3.3.2 Serbest Ticaret.....	78
3.3.3 Özelleştirme	79
3.3.4 Diğer Neo-liberal Politikalar.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ DÜNYA DÜZENİNİN EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1 DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ.....	83
1.1 DÜNYADA EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ	84
1.1.1 Servet Dağılımı	84
1.1.2 Emegın Milli Gelirdeki Payı.....	86
1.2 TÜRKİYE'DE EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ	91
1.2.1 Türkiye'de Servet Dağılımı	91
1.2.1.1 1963-1986 yıllar arası servet dağılımı araştırmaları.....	91
1.2.1.2 1986 Sonrası servet dağılımı araştırmaları	93
1.2.2 Türkiye'de Emegın Milli Gelirdeki Payı.....	95
2 DÜNYADA VE TÜRKİYE' DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ	99
2.1 DÜNYADA YOKSULLUK GÖSTERGELERİ	99
2.2 TÜRKİYE'DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ	109
2.3 YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASINA İLİŞKİN ÖNLEMLER.....	111
3 DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL DIŞLANMA GÖSTERGELERİ.....	113
3.1 DÜNYADA SOSYAL DIŞLANMA GÖSTERGELERİ	114
3.1.1 Eşitsizlik ve Yoksulluk Göstergeleri.....	114
3.1.2 İşsizlik.....	115

3.1.3 Göç	116
3.1.4 Mültecilik.....	119
3.2 TÜRKİYE’DE SOSYAL DIŞLANMA GÖSTERGELERİ	121
3.2.1 İşsizlik.....	121
3.2.2 İç Göç	123
3.2.3 Mülteciler.....	124
3.3 SOSYAL DIŞLANMANIN ETKİLERİNE YÖNELİK ÖNLEMLER	125
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	135

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerikan Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
BM	Birleşmiş Milletler
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
EUROSTAT	Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi
HDI	İnsani Gelişme Endeksi
HPI	İnsani Yoksulluk Endeksi
IMF	Uluslararası Para Fonu
KESK	Kamu Emekçileri Sendikası
KESK-AR	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Birimi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
p.	Sayfa (Page)
pp.	Sayfadan sayfaya (page to page)
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları
ty.	Basım tarihi yok
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
v.dğr.	Ve diğerleri

vb.	Ve benzeri
Vol.	Volume
vs.	Vesaire
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
y.y.	Basım yeri yok

GRAFİKLER

Grafik 1: 1990-2015 Yılları Arası İnsani Gelişme Endeksi.....	31
Grafik 2: İngiltere’de Kamusal ve Özel Servet 1700-2010	70
Grafik 3: Fransa’da Kamusal ve Özel Servet 1700-2010	70
Grafik 4: 1970’lerdeki Kriz Dönemlerinde ABD ve Avrupa’da İşsizlik ve Enflasyon Göstergeleri.....	72
Grafik 5: Dünyanın En Zengin %20 Dilimindeki Ülkelerin, En Yoksul %20’lik Dilimdeki Ülkelere Göre Oranı	85
Grafik 6: Seçilmiş OECD Ülkelerinin Gelir Eşitsizliği, Gini Katsayıları 1975-2011/12....	86
Grafik 7: 1992-2008 Yılları Arası Emegın Milli Gelirdeki Payı, Çin	88
Grafik 8: Gelişmiş Ülkelerde Ortalama Ücret ve Emek Üretkenliği Trendi 1999-2013	89
Grafik 9: Gelişmekte Olan ve Yükselen Ekonomilerin Emek Gelir Payı, 1970-2007	90
Grafik 10: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı, 2006-2015.....	94
Grafik 11: Türkiye’de Emegın Milli Gelir İçindeki Payı, 1963-1991	96
Grafik 12: Türkiye’de Emegın Milli Gelir İçindeki Payı, 1987-2006.....	97
Grafik 13: Türkiye’de Emegın Milli Gelir İçindeki Payı (%), 1995-2013	98
Grafik 14: Dünya’da Yoksulluk Oranları 1990-2012.....	100
Grafik 15: Dünyadaki Mutlak Yoksul Sayısı 1990-2012 (Milyon).....	101
Grafik 16: Üst Sınır İçindeki Genel Yoksulluk Toplamın Bileşenleri	104
Grafik 17: Zengin Olmayan Ülkelerde Kişi Başına Hanehalkı Geliri (Milyon Kişi).....	105
Grafik 18: Avrupa Ülkeleri İçin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Riski, 2008-2013 (Toplam Nüfusun Yüzdesi-%)	106
Grafik 19: Küresel İşsizlik Trendi ve Tahminler,2003-2018	116
Grafik 20: Bölgeler Arası Göç	118
Grafik 21: Dünya'daki Mülteci Sayısındaki Değişim, 1990-2017	120
Grafik 22: Türkiye’ye Gelen Mülteciler, 1990-2017.....	124

TABLO

Tablo 1: 125 Birimlik Yoksulluk Çizgisi Varsayımı Altında Yoksulluk Açığının Hesaplanması	27
Tablo 2: Dünya Bankası Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Bileşenleri	32
Tablo 3: Bazı Latin Amerika Ülkelerinde Emegın Milli Gelir İçindeki Payı	87
Tablo 4: Türkiye’de %20’lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı	92
Tablo 5: Türkiye’de %20’lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı	93
Tablo 6: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski, 2008-2013.....	107
Tablo 7: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2014.....	109
Tablo 8: Dünyada Göçmen Sayısı (Milyon), 1990-2017	117
Tablo 9: Türkiye’de Büyüme ve İşsizlik (1980-2017)	122
Tablo 10: Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Nüfus Dağılımı.....	123

ŞEKİLLER

Şekil 1 Lorenz Eğrisi	18
Şekil 2 Sosyal Dışlanmanın Üç Boyutu	42

GİRİŞ

20. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyada kapitalist ekonomik sistemin karşısında ilk kez organize olmuş yeni bir ekonomik sistem olan komünizm kurulmuştur. Birinci Paylaşım Savaşı yaşanmış, bu savaş sonrasında dünyada komünist ekonominin uygulandığı ilk ülke olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Bu değişimin yanında hala kapitalist ekonomik modeli uygulamayı sürdüren ülkeler ise 1929 krizinde ciddi sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Dünyada bu iki ekonomik sisteminin savaşımının başladığı bu süreç ile birlikte kapitalist ülkeler bu krizden kurtulmanın yolunu müdahaleci kapitalizm olarak bilinen Keynesyen ekonomik modeli hayata geçirerek bulmuşlardır. İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında ise kapitalist ve komünist ülkeler arasındaki çatışma giderek yoğunluğunu hissettirmiş ve bugün de bildiğimiz gibi soğuk savaş sürecine girmişlerdir. Her iki ekonomik model 1980’li yıllara kadar yoğun bir şekilde çatışmayı sürdürmüştür. Gerek bu çatışma döneminden kaynaklanan gerekse kapitalist sistemin kendi içdinamiklerinden kaynaklanan olumsuzluklar sistemin farklı bir strateji geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda kapitalist ekonomiler 1970’li yıllarda iki petrol krizi sonrası Keynesyen politikaların işlevlerini yitirdiğini iddia etmişlerdir. Bu nedenle liberal ideologlar gerek ABD’de gerekse Avrupa’da merkez sağ partilerin siyasal desteğini de alarak Keynesyen iktisadın yerine devlet kontrolünü sınırlandıran, piyasaların serbestleştirmesine olanak sağlayan neo-liberal iktisadi doktrinin uygulamaya girmesine olanak sağlamışlardır.

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile kapitalist sistem için muhalefet yaratacak gücün olmayışı bu sistemin dünya geneline hâkim olmasına olanak sağlamıştır. Kapitalist sistemin savunucularından birisi olan Amerika bu yeni dönemi “yeni dünya düzeni” olarak tanımlamakta, sürecin işlenmesi için gerekli olan reçetelerin ise neo-liberal politikalar olduğunun propagandasını yapmaktadır.

Bu tarihsel arka plana ek olarak yeni dünya düzeni fikrinin ortaya çıktığı yıllardan günümüze neredeyse 40 yıllık bir zaman geçmiştir. Ancak en büyük kapitalist kurumlardan biri olan Dünya Bankası bile düzenli olarak yayınladığı dünya gelişme raporlarında eşitsizliğin giderek derinleştiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışmanın amacı yeni dünya düzeninin geleceğine ilişkin incelemelerde bulunmaktır. Öyle ki gelecek 25 ila 50

yılda kapitalist sistem varlığını sürdürür mü? Günümüzdeki eşitsizliğin ve yoksulluğun derinleşmesi yeni dünya düzenin geleceğine ne tür etkilerde bulunacaktır?

Bu bağlamda tezin ilk bölümü, kavramsal çerçevenin ortaya konmasına ilişkindir. Birinci bölümün ilk kısmı esas olarak kapitalizm, liberalizm ve muhafazakarlık kavramlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca yine ilk kısımda özellikle 1970'ler sonrasında ortaya çıkmaya başlayan neoliberalizm, yeni sağ ve yeni dünya düzeni kavramlarına da yer verilmiştir. İkinci kısım ise eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları üzerinde durmaktadır.

İkinci bölüm üç kısımdan meydana gelmiştir. İlk kısım esas olarak kapitalist sistemin ulus ötesine geçerek uluslararası alana yayılmasını ele alarak günümüz yeni dünya düzenin teorik geçişini ortaya koymaktadır. İkinci ve üçüncü kısım temelde kapitalist sistemin ulus ötesini aşarak dünya geneline yayılışını incelerken geçirdiği değişimi de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ikinci kısım kapitalist sistemin 1920'lerden 1970'lere kadar olan değişim dönemini, üçüncü kısım ise 1970'lerden günümüze kadar olan değişimini ortaya koymaktadır.

Üçüncü bölüm, ikinci bölümde kapitalist sisteme ilişkin ortaya konan değişimin sonuçlarına ilişkin verileri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda özellikle 1970'li yıllardan sonra uygulanmaya başlanan neo-liberal politikaların yaratmış olduğu yeni dünya düzeninin sırasıyla ilk iki kısımda eşitsizlik ve yoksulluk göstergelerindeki değişimine odaklanmaktadır. Üçüncü kısım da ise eşitsizlik ve yoksulluktan farklı olarak doğrudan bu yeni kapitalist modelin neticesinde ortaya çıkan sosyal dışlanma istatistiklerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak yeni dünya düzeni ile birlikte kapitalist sistemin yaratmış olduğu geleceğin seyrine ilişkin değerlendirmeye yer verilmiştir.

Birinci Bölüm

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1 KAPİTALİZM, LİBERALİZM VE MUHAFAZAKARLIK KAVRAMLARI

1.1 KAPİTALİZM

Dünya geneline ilişkin yapılacak olan basit bir tarama dünya ekonomik sisteminin genel olarak kapitalist anlayış ile şekillendirildiği gerçeğini ortaya çıkaracaktır. Bir başka deyiş ile günümüz dünyasının yasalarını belirleyen ekonomik, sosyal ve siyasal ideolojik sistem kapitalizmin kendisidir. Bu gerçekliğe ek olarak var olan bir diğer bilgi ise kapitalist sistem anlayışının sadece ülkelerin kendi ekonomik dinamiklerine yön veren olgu olmaktan öte çok daha geniş bir alana yayılmış sistem halinde oluşudur. Yani kapitalizm bugün dünya ekonomik sisteminin kendisidir. Elbette ki Küba ve yahut Kuzey Kore gibi sosyalist ekonomik sistemlerde vardır. Ancak iki ekonomik sistemi göstermek için dünya haritası farklı iki renge boyansa açık bir biçimde dünya haritası kapitalist ekonomik sistemin rengi ile boyanacaktır. Eldeki bu gerçeklerin ışığında gerek kapitalist sistemin anlaşılması gerekse onun dünyanın tümüne yayılmasını ortaya koyan anlayışların ortaya konması gelecekte kapitalist sistemin alacağı seyrin ortaya konmasında tarihsel destekler sağlayacaktır.

Kapitalizm ekonomik ve toplumsal bir sistemdir.¹ Ekonomik yönü ile değerlendirildiğinde üretim araçlarının özel mülkiyetinin esas alındığı, bireysel ve toplumsal ilişkileri tetikleyen güç olarak kâr arzusunun oluşturduğu, serbest piyasa ekonomisinin hüküm sürdüğü bir sistemdir. Bunun yanında toplumsal bir sistemdir ki tarihsel serüveninde birçok ülkenin sosyal, siyasal, kültürel, ahlaki ve hatta dinsel argümanlarında ciddi değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu bağlamda düşünüldüğünde kapitalizm salt basit bir ekonomik model değildir. Aksine ekonomik model olmanın yanında ideolojik yanı ile yüzlerce yıldır varlığını sürdüren toplumsal bir sistemdir.

Kapitalizm tarihsel süreç içerisinde ilk ortaya çıkışından günümüze değin birçok farklı sıfatla birlikte veya başka bir eş anlamlı tanımlamayla karşımıza çıkmıştır. Kimi zaman liberal ekonomi, serbest piyasa ekonomisi, neo-liberalizm veya yeni dünya düzeni gibi eş anlamlı ifadelerle kimi zaman ise tekelci kapitalizm, sermaye kapitalizmi veya

¹Georg Fülberth, **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev., Sadık Usta, 3.b., Yordam Kitap, Köln, 2008, s.25-26.

emperyalizm aşaması gibi tanımlamalarla ifade edilmiştir. Burada kullanılan kavramlarında kendince bir karşılığı ve farklı yönleri vardır. Bu bağlamda kapitalizmin tanımlamasına ilişkin yaklaşımların ortaya konması söz konusu sistemin genel çerçevesinin oluşturulmasına ve anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Bugün kapitalizm ifadesi yerine farklı kavramların kullanılıyor olması kavrama yüklenen anlamın farklılaşması ile paralellik göstermektedir. Öyle ki sanayi devrimi ile birlikte giderek yerleşen bu sistem ortaya çıkardığı sorunlardan dolayı sömürgeci, adaletsizlik kavramları ile eşdeğer bir hal almaya başladı.² Tarihsel süreç içerisinde farklı kapitalizm tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Max Weber (1864-1920) kapitalizmi;

“teknolojik ve ekonomik şartlarla ilişkili, ancak makineleşen üretim sürecine bağlı olan modern evrenin iktisat düzeni. ...”Bu sistem, daha baştan çalışanların değil, aynı zamanda tek tek bireylerin yaşam tarzında kendi girdabına çeken ve fosil yakıtlarını en son katresine kadar tüketmek zorunda kalacak olan bir sistemdir.”

biçiminde ifade etmiştir.³ Weber’in kapitalizm tanımlamasındaki ana vurgulardan ilki sistemin sadece çalışanları değil tek tek bireylerin kendisini içine alan bir yapı olduğu üzerinedir. İkinci vurgusu ise kapitalist sistemin kaynak kullanımındaki yoğunluğu üzerinedir. Bu kaynak kullanımındaki yoğunluğun sebebi ise sistemin kendi iç zorunluğunda yatmaktadır. Joseph A. Schumpeter kapitalizmi;

“Eğer yeni bir ürünün üretimi için gerekli olan maddeye sirkülasyon sürecinde müdahale ediliyorsa, bu ekonomik sisteme sermayesiz üretim sistemi, ama eğer bu piyasanın alım gücü sayesinde oluyorsa, buna da kapitalist ekonomik sistem denir.”⁴

Schumpeter’in kapitalizm tanımı esas olarak üretim süreci sonrasında malın dolaşıma girişi neticesinde herhangi bir müdahalenin olup olmadığı ile ilgilidir. Öyle ki eğer dolaşım esnasında herhangi bir müdahale gerçekleşmiyor ise bu sistem kapitalisttir. Cahit Talas kapitalizmi bir ekonomik sistem olarak üretim malların özel kişilerin mülkiyetinde olduğunu ve buna paralel olarak üretimi kâr sağlamak için yapıldığı sistem olarak ifade etmektedir.⁵

²Tahir Baştaymaz,**Sosyal Politikanın Fikri Temelleri:Yeni Toplum İyi Toplum Sürdürülebilir Barış, Özgürlük, Adalet, Eşitlik Arayışı**, 1.b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2016, s.158.

³Fülbert a.g.e., s. 27.

⁴Fülbert a.g.e., s. 29.

⁵Cahit Talas, **Ekonomik Sistemler**, 2.b., Doğan Yayınevi, Ankara, 1974,s.49.

Karl Marx (1818-1883) kapitalist sisteme yönelik bir tanımlama yapmaz ancak o günün koşullarında şu açıklamayı yapmıştır;

“kapitalist üretim şeklinin hakim olduğu sınıfların zenginliği, devasa bir meta yığını şeklinde kendisini gösterir ki bunun birimi metadır.⁶ Değer ölçüsü işlevini yerine getiren ve ister kendi kişiliğinde ister bir temsilci ile dolaşım aracı olarak hizmet eden meta, paradır.⁷”

Marx, meta (M) ve para (P) vasıtasıyla kapitalist sistemin işleyişine yönelik bir açıklamada bulunur. Öyle ki ilk durumda var olan bir P dolaşıma girerek M'ye dönüşür daha sonra M yeniden dolaşıma girerek P'ye dönüşür. İşte burada en son durumda ortaya çıkan P ilk durumdan farklı bir noktada P' durumuna dönüşür ki burada P-M-P' durumu ortaya çıkar. Bu da Marx'ın cimri ile kapitalist arasındaki farkı ortaya koymasına olanak sağlar. Öyle ki ilk durumda yani P-M-P durumu cimride var olur. Ancak kapitaliste bu süreç P-M-P' ne dönüşmüş olur ki bu görüntü kapitalist sistemde ortaya çıkar. P' görüntüsünün ortaya çıkması ise onun doğasında yer alan kâr arzusuna yaslanır.⁸

Bu kavramlaştırma çabasına yönelik bir katkı mahiyetinde şu söylene bilir ki kapitalizm; üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan araçların kontrolüne sahip olan bir kapitalist sınıf ve yine kapitalistin daha fazla kâr sağlamasına olanak sağlayan ancak üretim araçlarına sahip olmayan ezilen sınıfın bulunduğu, sömürü düzenine yaslanan ekonomik toplumsal bir sistemdir.

Kapitalist sistemin günümüze değin geçirmiş olduğu değişimin daha iyi kavranması bakımından onun ideolojik alt yapısını daha iyi görmek ve bugünkü görünüşünü kavramak adına bazı noktaların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yeni dünyadüzeni ifadesinin temel dayanağının anlaşılması güçlük yaratır. Bu bağlamda söz konusu kavramın anlaşılması ve kapitalist sistemin ana argümanlarının kavranması için kapitalist sistemin temel ideolojik yönünün ortaya koyan liberalizm ve bugün onunla ittifak içerisinde olan muhafazakarlık kavramlarının incelenmesi bir zorunluluktur.

⁶Karl Marx, **Kapital: Ekonomi Politığın Eleştirisi**, çev. Alaattin Bilgin, C.1, 10 b., Sol Yayınları, Ankara, 2011, s. 45.

⁷ Marx, a.g.e., s. 125.

⁸ Marx, a.g.e., ss. 138-145.

1.2 LİBERALİZM

1.2.1 Liberalizm ve Özellikleri

Temelleri 17. yüzyılda atılan siyasal bir sistem olan liberalizmin gelişimi esasında kapitalist sistemin gelişimi ile paralellik gösterir. Bir bakıma kapitalist sistemin ideolojik arka planlaması, liberal düşünce sisteminin kendisidir. Liberal düşünce sisteminin ilk temel taşları John Locke (1632-1704) tarafından şekillendirilmiştir.⁹ Kapitalist sistemin temel mantığının, ideolojik-siyasal-sosyal arka planının, iyi anlaşılması ile paralellik gösterir. Bu nedenle liberal ideolojinin savunduğu ilkelerin ortaya konması bu arka planın anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

1.2.1.1 Bireycilik

Liberalizmin ana hattı veyahut olamazsa olmazı bireydir. O temel dayanağını bireyden alır ki asıl olan bir grup yahut topluluk değil bireydir. Bireyin yaşamsal formu esasında sistemin ya da ideolojinin yaşamsal formu ile paralellik gösterir. Diğer unsurlar da esasında bu ilk unsurun üzerinde inşa edilir. Bu bağlamda bireyin temel vurgusu bireyin dışarıdan hiçbir fikir almadan kendi vermiş olduğu kararlar üzerindeki inşasına dayanır.¹⁰

1.2.1.2 Özgürlük

Liberalizmin bir diğer temel unsuru özgürlüktür. Bu düşünce sisteminde negatif bir özgürlük anlayışı hüküm sürmektedir. Yaslanmış olduğu bu öge doğrultusunda liberal düşünce sisteminde bireyin dışarıdan bir müdahaleye tabi olması onun özgürlüğünün ihlali anlamına gelir.¹¹

Bu bağlamda Friedrich August von Hayek (1899-1992) özgürlüğün unsurlarını sayarken eski bir kölenin salı verilme şartlarını sıralamaktadır. Bu salı verilme durumu sonrası özgür olarak yaşamına devam eden birey şu haklara sahip olur; toplumun muhâfaza altındadır üyesi sıfatıyla hukukî statü, keyfî tutuklanmadanmâsumiyet, kişinin arzu ettiği işte çalışma hakkı, kendi tercihi doğrultusunda seyahat ve yerleşme hakkı şeklinde ortaya

⁹Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**Feramuz Aydoğan’ın Anısına, C. 2, S. 1,yy., ss. 219-237, s. 219.

¹⁰Çetin, a.g.m., s. 221.

¹¹ Friedrich August von Hayek, **Özgürlüğün Anayasası**, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, 1.b., BigBang Yayınları, Ankara, 2013, s.48-49

koyar. Ancak bu tanımlamanın 18. ve 19.yüzyıla ait olduğunu söyler ve mülkiyet edinmensin de eklenmesi ile birlikte söz konusu özgürlük kavramı asıl hedefine ulaşmış olduğu iddiasına varır.¹²

1.2.1.3 Devletin sınırı ve sorumluluğu

Liberaller devletin elindeki gücün sınırlı kalmasını isterler. Bu sınırlılığın yaslandığı temel ise önceki iki unsurun, birey ve özgürlüğün, var olması ve korunması için bir gerekçedir. Bu bağlamda devletin burada almış olduğu konum bireyin mutluluğunu sağlamak ve onun isteklerini yerine getirmek ve bununla eş değer olarak özgürlüğün korunmasını sağlamaktır.¹³

1.2.1.4 Mülkiyet

Mülkiyet edinimine ilişkin kapsamlı bakış açısı John Locke ile ortaya atılmaktadır. Mülkiyet ilişkileri konusunda liberal ideolojinin ana hattını oluşturan Locke'e göre devletin ortaya çıkışını sağlayan esas itici gücün mülk ediniminden geldiğidir. Ona göre toplum içerisinde mülk edinimi esnasında ortaya çıkacak olan çatışmaları yine toplumun uzlaşısını sağlayacak olan devletin sağlaması gerektiğini vurgular. Öyle ki devletin ortaya çıkışı bu çatışmanın ortadan kalkması için toplumun kendisinin oluşturduğunu ortaya koyar.¹⁴

1.2.1.5 Akılcılık

Söz konusu akılcılık kavramı liberal düşüncenin yaslandığı bir diğer olgudur. Öyle ki bu düşünce sisteminde birey kararları konusunda rasyoneldir ki bu rasyonellik ona tutarlı tercihler yapma olanağı sağlar. Bu durumda onun çıkarlarını maksimum seviyede tatmin etme olanağı yaratır.¹⁵ Bir başka deyişle liberal düşünce sisteminde birey aklını

¹² Hayek, a.g.e., s. 50.

¹³ Friedrich August von Hayek, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük**, çev. Atilla Yayla, Mustafa Erdoğan, Mehmet Öz, 1.b., Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.595.

¹⁴ İlknur Türe -Fatih Türe, Liberalizm, "Mülkiyet Hakları ve Hukuk Devleti Üzerine", **The Journal of Academic Social Science** Yıl: 2, S. 1, Mart 2014, ss. 357-369, <http://oaji.net/articles/2014/501-1397636996.pdf>, (11.03.2017), s. 360.

¹⁵ Coşkun Can Aktan, "Klasik Liberalizm, Neo-liberalizm ve Libertarianizm", **Amme İdaresi Dergisi**, C. 28 S. 1, 1995, s. 4.

kullanarak doğru kararlar verebilecek bu sayede de tatminini sağlayacaktır. Özgür birey için bu rasyonellik sistem için olmazsa olmazı ifade etmektedir.

1.2.1.6 Doğal düzen

Liberal düşüncede iki düzen yaklaşımı vardır. Bunlardan biri herhangi bir müdahale olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkan ve bu şekilde sürdürülmesi gerektiği inancının var olduğu Hayek'in üzerinde durduğu doğal düzendir¹⁶. Diğer düzen anlayışı ise insanın akılcı olacağı iddiasına yaslanarak düzenin bazı noktalarda müdahaleye açık olduğuna yönelik yaklaşımdır¹⁷. İkinci yaklaşımda devletin düzende müdahale edeceği alanlar sınırlandırılmış olacaktır. Bu nedenle devlet kendisine verilen gücü piyasa akışına müdahalede kullanamaz.

1.2.1.7 Kâr

Liberal sistemin kırılma noktasını oluşturan en keskin hattı kâr unsuru oluşturmaktadır. Öyle ki kâr fikri bu ideolojinin dinamosu rolünü görür. Bir başka deyişle kapitalist sistemde kapitalistin yaşamsal devamlılığını sağlayan ana itici gücüde burada kâr mekanizması yerine getirir.¹⁸ Bu düşünceye göre sermaye sınıfının daha fazla yatırım yapmasını, ulusların gelişiminin tetiklenmesini sağlayan esas güç kârdır. Kâr olmaksızın insanlar birbirlerinin hayrına herhangi bir eylemde bulunmayacaktır. Burada akla gelen en meşhur örnek Smith'in fırıncı örneğidir. Öyle ki fırıncıya ekmeği yaptıran onun ekmeğe veya ekmeği alanlara karşı olan sevgisi değil bu takas sonrası fırıncının kazandıklarıdır.

1.2.1.8 Rekabet

Rekabet unsuru liberal sistemin olmazsa olmazlarından biridir. Liberallere göre kapitalist sistemde fiyat mekanizmasının işlevselliği rekabet mekanizmasının işleyişi ile paralellik göstermektedir. Rekabet mekanizması iyi işlediği takdirde üretim faktörlerini olması gerektiği gibi kullanmayı sistem devre dışı eder. Rekabet vasıtası ile teknik

¹⁶ Hayek, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük**, a.g.e., s. 55-56.

¹⁷ Aktan, a.g.m., s.5.

¹⁸ Talas, a.g.e., s.91.

gelişmeler hız kazanır.¹⁹

Kapitalist sistemin temel mantığını anlamak ve zaman içerisinde girmiş olduğu farklı formları kavramak için gerekli olan temel bilgi bir elzendir. Burada yer alan dokuz unsur kapitalist ideolojinin mantığını oluşturmak ve şekillendirmek için birebirdir. Bu bağlamda kapitalist sistemde birey ana unsur olup, dışarıdan bireyin doğasına müdahale edilemez ki bu onun özgürlük koşuludur. Kapitalist sistemde ki özgür birey akılcıdır, kararlarında rasyonel davranır ve bu davranışı çoğu zaman doğal bir düzende yani serbest piyasada vücut bulur. Bu düzende oluşacak krizler, çatışmalar devletin müdahalesine bırakılmaksızın kendi kendine çözümlenir. Neticede karlılığı sağlayan piyasa, rekabet vasıtası ile kendisini yenileyebilecektir.

1.3 MUHAFAZAKARLIK

Muhafazakarlık kavramına ilişkin yönelik ortaya konacak olan yaklaşım günümüz politik-ekonominin iç dinamiklerini ve siyasal mantığını kavramada yol gösterici rol oynayacaktır. Bu bağlamda burada verilecek olan klasik muhafazakarlık ile yeni muhafazakârlik kavramlarının kapitalist sistemin, özellikle siyasal açıdan, günümüzdeki çerçevesinin algılanmasına olanak sağlayacaktır. Bu nedenle muhafazakâr düşüncenin iyi anlaşılması gerek kapitalist sistemin değişimine olanak sağlayan farklı etkilerin anlaşılmasına gerekse kavramın kendi dönüşümünde ki farklılaşmayı algılamada olanak sağlayacaktır.

1.3.1 Klasik Muhafazakarlık

Muhafazakarlık, ideolojik bir arka plana sahip olan ve bir şeyin değişmemesini savunan duruştur. Muhafazakarlık sanayi devrimi ile birlikte kapitalist sistemin önceki toplumsal süreçlerin değişimine mâni olması şeklinde ortaya konmaktadır²⁰. Burada esas olan geçmişte var olanın geleceğe taşınması çabasıdır. Bu kavramın daha iyi anlaşılması için ortaya çıkışında etkili olan nedenlerin incelenmesikavramın daha net bir biçimde algılanmasına olanak sağlayacaktır.

¹⁹ Talas, a.g.e., s. 95

²⁰Ernur Genç - Tuba Coşkun, “Muhafazakarlık ve Türkiye Muhafazakarlıklarının Bazı Halleri”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 8, S.1, Niğde, 2015, ss. 27-40, [http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/viewFile/5000112665/5000108102\(10.11.2016\)](http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/viewFile/5000112665/5000108102(10.11.2016)), s. 29

1.3.2 Muhafazakarlığı Ortaya Çıkaran Nedenler

Doğu Ergil muhafazakarlığın ortaya çıkmasında üç sürecin etkili olduğunu ifade eder. Bunlardan ilki Fransız Devrimi'nin yarattığı değişim atmosferidir. Fransız Devrimi'nin yarattığı yeni düşünce biçimi bu akımın ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır. İkinci etken ise sanayi devrimidir ki o üretim ilişkilerindeki ayrışmanın temel nedenidir. Son etken ise gelenek yerine akli öncelik edinen rasyonalizmin ortaya çıkışıdır²¹.

Bu bağlamda muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkışı var olan bu durumlara bir tepki olarak Joseph de Maistre (1753-1821) gibi düşünürlerle hayat bulmuştur. Fransız Devrimi'ni radikal bir biçimde eleştiren, reformlara tepki gösteren ve eskiye yönelik değişimleri esnek karşılamayan Avrupa Muhafazakarlığı'dır. Diğer yanda ise biraz daha esnek ve olumlu görüşlerle söz konusu değişimi ılımlı karşılayan ve özellikle Amerika'da ve İngiltere'de gelişen bir muhafazakarlıkta mevcuttu²². Bu muhafazakarlık Avrupa Muhafazakarlığı ile karşılaştırıldığında da değişimlere ve yeniliklere gösterdiği tepkiler açısından daha esnektir.

1.3.3 Yeni Muhafazakarlık

Yukarıda bahse konu olan muhafazakarlık kavramının ortaya çıkışından 1950'li yıllara kadar ki bakış açısı aynı düzlemde süre gelmesine rağmen özellikle Sovyetler'in İkinci Paylaşım Savaşı²³ sonrasında faşist Hitler iktidarını ortadan kaldırması ile yeni bir anlayışa daha sarılmış ve kendisini revize etmiştir. Bu revize etme durumunda önceki özelliklerini sürdürmekle birlikte yeni bir anlayış daha geliştirmiştir. Bu anlayış ise var olan "komünist düzenin" dünyaya yayılma endişesini gidermektir. Bu bağlamda bugün yeni muhafazakarlık olarak tarif edilen anlayış esasında komünist hareketlere ve onun düşünce biçimine refleks olarak kendisine yeni bir rota belirlemiştir.²⁴ Bu bağlamda şu husus açık bir biçimde ortaya konmalıdır ki muhafazakarlık olarak tarif edilmiş olan ideoloji ilk ortaya çıktığı sürede Fransız Devrimi'ne karşı tutumlar sergilemiş iken

²¹Doğu Ergil, "Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri " Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1986, <http://ankara.dergipark.gov.tr/download/article-file/38332>(12.02.2017). s. 269.

²²Baştaymaz, a.g.e., s.144.

²³ Çalışmada Birinci ve İkinci Dünya Savaşı olarak ifade edilen kavramlar tezin genel seyrine uygunluk açısından Paylaşım Savaşı şeklinde ifade edilmiştir.

²⁴ Ergil a.g.m., s. 289.

günümüzde özellikle güçlü kapitalist sistemin en radikal destekçisidir.²⁵

1.4 LİBERALİZM VE MUHAFAZAKARLIĞIN KAPİTALİZM İLE İLİŞKİSİ

Liberalizm ve muhafazakarlık kavramlarının her ikisi de günümüz dünyasında birbirleri ile doğrudan ilişki içerisindedirler. Kapitalist sistemin her şeyi metalaştırma özelliği muhafazakâr kitlelerin güçlü inançlarını ve dünyaya yaklaşımlarını yeniden şekillendirmekte ve onu liberal düşünce sistemiyle iş birliğine zorlayarak kendisi için daha güçlü ideolojik kalkan oluşturmaktadır. Daha öncede ifade edildiği gibi ilk ortaya çıktığı dönemlerde kapitalist sisteme karşı olan muhafazakâr düşünce özellikle İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Sovyet gücünün yaygınlaşmasına mâni olmak için burjuva sınıfı için bir argüman olmuştur.

1980'li yıllar sonrasında ise uygulanacak olan yeni politik-ekonomik sistem daha güçlü ve kudretli olmak için kendisine muhalefet eden güçleri ciddi manada tehdit etmiştir. Bu tehditleri savururken kendisi ile iş birliği içinde olacak güçlü ilişkiler geliştirmiştir. Bu bağlamda günümüz ekonomi-politiğinin inşası gerek liberal ideolojinin -özellikle ekonomi alanındaki paradigmaları- gerekse muhafazakâr anlayışın sağ merkezli yönetim şematiği -merkezi devlet örgütlenmesi, tanrısal güç inancının bir argüman olarak kullanılması gibi- ile desteklenmiştir. Söz konusu bu iki yönlü iş birliği kapitalist sistemin bu dönemde girmiş olduğu krizlerden kurtulmak için oldukça güçlü politik alan yaratmıştır. Bu iki olgu ile birlikte kapitalist sistem kendisini yeniden canlandırmıştır.

İlerleyen bölümlerde kapitalist sistemin dönüşümü sonrasında uygulanan politikaların içeriği bu iki kavramın iktisadi ve politik karşılığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle iktidarı ele geçiren hükümet biçimlerinin ideolojik yaklaşımları bu ilişkinin yakınlığını daha çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Liberalizm ve muhafazakâr düşünce sisteminin kavramsal yakınlığını daha net bir biçimde analiz etmek için her iki kavramında özellikle 1970'li yıllara gelinceye kadar kapitalist sistemin sömürü sistemi ve bunun yanında iki paylaşım savaşı dönemindeki değişimleri dikkatle incelendikten sonra daha iyi anlaşılacaktır.

²⁵ Baştaymaz a.g.e., s. 154.

1.5 YENİ DÜNYA DÜZENİ, YENİ SAĞ VE NEO-LİBERALİZM KAVRAMLARI

Kapitalist sistem 1929 Ekonomik Buhran'ından çıkış yolu olarak Keynesyen uygulamaları benimsedi ve ardından yaşanan modeli yeni dünya düzeni olarak ifade etti. Ancak İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin savaştan güçlenerek çıkması kapitalist ekonomileri hüsrana uğratmıştır. Bu neticeden dolayı kendi ülkelerinde sosyalizmin ortaya çıkmasını engellemek için daha ılımlı kapitalist yöntemler seçmiştir. Ancak uygulanan sistem 1970'lerdeki iki petrol kriz ile iyice yıpranmıştır.

Petrol krizleri sonrasında dünya ekonomisinin girdiği dar boğaza alternatif üretmek maksadı ile 1980'lerin başından itibaren yeni bir ekonomik model gerekli hale gelmiştir. Bu nedenle söz konusu modelin uygulanması için gerekli olan siyasal ortamda yerini bulmuştur. Öyle ki ABD'de Ronald Reagan ve İngiltere'de Margaret Thatcher iktidara gelerek önceki iktisadi anlayışı terk ederek daha liberal programlar uygulamışlardır. Daha sonra ise uygulanan bu programlar bu iki ülke ile sınırlı kalmamış diğer merkez ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. İlerleyen yıllarda ise bu programlar çevre ülkelere de ihraç edilerek ülkelerin ekonomik ve siyasal modellerini değiştirmeye başlamıştır.²⁶ Bu değişimlerin ana hattı devletin piyasa güçleri üzerindeki tesirini sınırlandırarak ekonominin hem mikro hem de makro ölçekte serbestleşmesini hedefleyen toplumsal uygulamaların tümüne neo-liberalizm denir.

İlk olarak neo-liberalizm belirli bir rotası olan ideolojik ve ekonomik sistemdir. Buda onun sadece basit bir ekonomik programlardan oluşan salt mali bir sistem olmadığını, bunun yanında toplumsal değerler üzerinde de tesirler yaratan programlar bütünü olduğunu kanıtlamaktadır. İkinci olarak neo-liberalizm bir yağma düzenidir. Öyle ki esas olarak odaklandığı süreç servetin zengin sınıfında toplanmasını sağlamaktır. Basit bir örnekle Sovyetlerin çöküşünden sonra Rusya'da uygulanan şok tedavilerinin yarattığı olumsuzluklar yağmanın boyutlarını ortaya çıkarmaktadır.²⁷

Petrol krizleri sonrasında yine ve yeniden kapitalist sistem bunalıma girmiştir. Ancak bu bunalımın tedavisi 1929 krizinden çok daha farklı bir sürece ve uygulamaya sahiptir. Elbette ki kapitalizm hala aynı kapitalizmdir fakat uygulanacak ekonomik

²⁶ Baştaymaz, a.g.e., s.264.

²⁷ Grzegorz W. Kolodko, **Gezici Dünya: Geçmişten Geleceğe Küresel Ekonomi-Politik**, çev. O. Fırat Baş, 1.b., ODTÜ Yayınları, Ankara, 2011, s.256.

veideolojik yöntemler çok daha sert ve yıkıcıdır. Bu bağlamda 1970'ler sonrasında kapitalist sistemin yürürlüğe koyduğu neo-liberal politikalar yeni dünya düzeninin anahtarlarını ifade etmektedir. Bir başka deyişle yeni dünya düzeni bugün kapitalist sistemin emperyalist tanımlamasının liberal metodolojideki karşılığıdır.

Yeni dünya düzenini oluşturan ve başlangıçta ortaya konan liberalizm ve muhafazakarlığın güncel ilişkisi bu noktada kendisini gerçekleştirmektedir. Neo-liberal iktisadi yaklaşım ile yeni muhafazakâr düşünce sistematığının yeni dünya düzenindeki iş birliği “yeni sağ” olarak kendisini gerçekleştirmektedir. Bir başka deyişle liberal ideolojinin Keynesyen iktisadı reddeden, onun yerine serbest piyasayı kutsayan neo-liberalizm ve otoriteyi yeniden inşa eden aile, din, millet ve mülkiyet hedefiyle geçmiş geleneklere bağlılığı sürdüren yeni muhafazakarlığın tezahürü kapitalist sistemde yeni sağ politik şematığı yansıtmaktadır.²⁸

2 EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMLARI

2.1 EŞİTSİZLİK, GELİR DAĞILIMI'NIN TANIMI, TÜRLERİ, ÖLÇÜMÜ VE GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1.1 Eşitsizlik

Eşitlik kavramı her ne kadar temel olarak fen bilimlerinde kullanılan sayısal görünümün eşitliği olarak ortaya konsada sosyal bilimler için kullanımda ki maksat mutlak sonuçlara kilitlenmiş bir eşitlik değildir. Örneğin matematikte basit bir toplama veya çarpma işleminde iki çokluğun sonucu her iki sayının toplamına veyahut çarpımına tam olarak eşittir. Ancak sosyal bilimler için ifade edilecek olan eşitlik kavramı bu biçimi ile kullanılmamaktadır. Örneğin bir siyahi ile bir beyaz arasında hiçbir ırksal farklılık gözetilemez, her ikisinin de işçi olduğunu varsaydığımızda aynı işi aynı sürelerde yaptıklarında her ikisi de aynı ücreti almak zorundadır aksi durumda eşitsizlik ortaya çıkar. Bir başka deyiş ile burada bahse konu olan eşitlik veyahut eşitsizlik aynılaştırmak veyahut tek tip insan resmi çizmek anlamında kullanılmamıştır.²⁹ Bu bağlamda ortaya konan eşitsizlik kavramı, iktisadi eşitsizliğin toplumsal sonuçlarındaki dengesizliğini ifade

²⁸ Çağrı D. Çolak, “Yeni Sağ’ı Oluşturan Bileşenlerin Birbiri İle Çelişen Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme” *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 44, ss. 351-361, yy., 2016.
Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3214>, (06.05.2017), s. 354.

²⁹ Baştaymaz, a.g.e., s. 14.

etmek için kullanılır. Aksi takdirde matematiksel manada kullanılacak olan eşitlik/eşitsizlik kavramı insani yönü soyutlayan bir yaklaşımı ortaya çıkarır.³⁰

Eşitsizlik olgusu özellikle adaletsiz gerçekleşen bölüşüm ilişkilerinin derinliğini tarif etmek için kullanılmaktadır. Sınıflı bir toplum yapısına sahip olan kapitalist sitemdeki bölüşüm ilişkilerinde bireyin tabi olduğu sınıfa göre bölüşümden alacağı payda farklılaştırır. Marx bölüşüm ilişkileri konusunda her toplumun kendisine has özelliklere sahip olduğu vurgusu üzerinde durur. Bölüşümün gerçekleştirilmesinde emekçi ücret karşılığını, kapitalist ise artı değeri yani kârı elde eder.³¹ Eşitsizlik kavramının kendisi de ücret ile kâr arasındaki dağılımın neticesi ile paralellik gösterir. Kapitalistin kâr payının artışı, üretim ilişkileri sonucunda sermayenin artı değere el koyması ile doğrudan ilişkilidir. Ne kadar yüksek artı değer sömürülürse kapitalist tarafından o kadar kâr elde edilmiş olur. Buna bağlı olarak emeğin karşılığı olan ücret de üretim süreci sonrasında sermayedarın bu artı değere el koyması ile doğrudan ilişkilidir.

Kapitalist sistemdeki eşitsizliğin temeli ücret-kâr ilişkisine yaslansa da kendi içinde de daha farklı dağılımlara sahiptir. Bugünün kapitalist sistemin, özellikle finans çağındaki kapitalist sistemin, yaratmış olduğu eşitsizlik çok daha karmaşık ve sistemattir. Öyle ki 1970'li yıllardan sonra gerek toplumsal alanda gerekse ekonomik alandaki radikal değişimler, sürecin kavranmasında ciddi olanaklar sağlamaktadır. Bu bağlamda eşitsizlik olgusunun nedenlerini ortaya koyarken eşitsizliği ne salt gelir dağılımının bir sonucu olarak görebiliriz nede üretim sürecindeki teknolojik değişimlerle ifade edebiliriz. Bir bütün olarak baktığımızda eşitsizliğin ortaya çıkmasına sebebiyetveren olgularneo-liberal politik-ekonomik yayılmanın hızı ve şekli ile paraleldir. Tekelleşme, devletin piyasaları zenginler lehine dönüştürmesi, rant arayışı, finansal piyasalardaki serbestleşme gibi yine neo-liberal politik iktisadın anlayışı ile paralellik gösteren bu başlıklar eşitsizliğin derinleşmesine neden olmaktadır.³²

Üretim sürecinin sonunda ortaya çıkan gelirin dağılım seyri eşitsizlik olgusunu tarif etmede bir araç rolü üstlenir. Bu bağlamda eşitsizlik olgusunun daha iyi kavranması ve

³⁰Frank A. Cowell, Measuring Inequality, **Oxford University Press**, 2009.

http://darp.lse.ac.uk/papersdb/cowell_measuringinequality3.pdf (10.05.2017), p. 1.

³¹Karl Marx, **Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi**, çev. Alaattin Bilgi, C. 3, 2.b., Sol Yayınları, Ankara, 1990, s. 770.

³²Joseph E. Stiglitz, **Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölüşüm Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**, çev. Ozan İşler, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 141.

günümüzün eşitsiz toplumlarına yönelik yaklaşımın ortaya konması için gelir dağılımı kavramına odaklanmakta yarar vardır.

2.1.2 Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Öncelikli olarak gelir dağılımı kavramını ortaya koymadan önce gelir kavramına yer vermek çok daha isabetli olacaktır. Veri bir ekonomide gerçekleşen üretim neticesinde meydana gelen çıktının, üretimi gerçekleştiren gruplar arasında tahsisi ile gelirin tanımlanmasıyla daha sağlıklı olacaktır.

Eşitsizliklerin ortaya konmasında başvurulacak ana kaynak esas olarak gelir kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Öyle ki gelirin tanımlanması bile başlı başına kavramsal olarak sorun yaratmaktadır. Kavramsal sorunun nedeni ise gelirin kullanım maksadı ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda gelirin vergilendirme, hane halkı kaynaklarının hesaplanması, milli gelirin hesabı vb. birçok farklı kullanım alanına sahip olması gelirin tanımlanması içinde farklı yaklaşımları beraberinde getirmektedir.³³

Konunun çerçevesinin gelir kavramının sınırlandırılması neticesi ile burada esas olarak gelirin iktisadi manasına yarayacak yaklaşımlar daha yararlı olacaktır. Bu bağlamda gelir; çalışanların elde etmiş olduğu maaşlar, ücretler, net tarım geliri, bağımsız olmayan tarım dışı veya profesyonel mesleklerin elde ettiği kazançların toplamıdır. Bir diğer gelir tanımı olan toplam gelir ise çalışanların elde etmiş olduğu kazançlara ek olarak emeklilik, hükümet yardımları; çocuk parası, nikah parası, burslar, düzenli yapılan bağışlar, kâr payları, gibi daha geniş bir yelpazeyi kapsayan gelir biçimini ifade etmektedir.³⁴

Gelir kavramına dayanarak oluşturulan gelir dağılımı kavramı, cari dönemde milli gelirin farklı gelir grupları arasında kişisel, bölgesel, sektörel veya fonksiyonel olarak dağıtılması şeklinde tanımlanabilir.³⁵

³³John R. Brooks, The Definitions of Income, 2017, <https://www.sbs.ox.ac.uk>, (02.04.2017), p. 2.

³⁴ Christopher Sarlo - Jason Clemens - Joel Emes, ‘‘Income Inequality Measurement Sensitivities’’, **Fraser Institute**, 2015, <http://www.fraserinstitute.org>. (10.07.2017), p. 8-9.

³⁵ Devrim Ersezer, ‘‘Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları’’, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 1, , Elazığ, 2006, ss. 255-268, s. 256. Yeşim Kuştepe - Umut Halaç, ‘‘Türkiye’de Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi’’, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, S. 4, İzmir, 2004, ss. 143-160, s. 144.

2.1.3 Gelir Dağılımı Türleri

2.1.3.1 Fonksiyonel gelir dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımında üzerinde durulan temel göstereleler üretim faktörlerinin nasıl sınıflandırıldığı ve üretime yaptıkları katkıya göre karşılığında aldıkları getiriyi ortaya koymaktır. Öyle ki sermaye faktörü faizi, emek faktörü ücreti, doğal kaynaklar karşılığında rant ve girişimcinin elde ettiği kâr burada üretim süreci sonucunda gelirin dağılımını ortaya koymak açısından bu şekilde sınıflandırılabilir.³⁶

Fonksiyonel gelir dağılımı vasıtası ile bir ekonomideki gelirin farklı sosyal gruplar arasındaki dağılımı ortaya kona biliyor iken aynı sosyal sınıflar arasındaki dağılımının analizi mümkün olmamaktadır. Öyle ki fonksiyonel gelir dağılımı vasıtası ile emeğin diğer üretim faktörleri ile karşılaştırılması mümkün iken aynı toplumsal sınıf içerisinde yer alan emek ücretlerinin karşılaştırılması mümkün olmamaktadır.³⁷

2.1.3.2 Sektörel gelir dağılımı

Bu dağılımda esas olan üretim sektörlerinin milli gelir içerisinde ki dağılımını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda cari bir dönemde elde edilen hasılanın hangi sektörün milli hasıla ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu görmek istediğimizde sektörel gelir dağılımı analizi vasıtası ile ortaya koyabiliriz. Bir başka deyişle sektörel gelir dağılımı; tarım, sanayi, hizmet veya ticaret gibi sektörlerin milli gelirden aldıkları payı ortaya koymak için başvurulan bir dağılım şeklidir.³⁸

2.1.3.3 Bölgesel gelir dağılımı

Milli gelirin bölgeler arasındaki dağılımını ortaya koyan ve farklı bölgeler arasındaki gelirin dağılımını gösteren bir dağılım türüdür. Bu dağılım vasıtası ile gelirin hangi bölgelerde nasıl dağıldığını ortaya koymak mümkündür. Bu durumda ülkede geliştirilecek olan ekonomik politikaların seyrini etkilemektedir.³⁹

³⁶Campbell R. McConnell - Stanley L. Brue, **Contemporary Economics**, Second Edition, McGraw-Hill Publications, Singapore, 1989, s. 497.

³⁷Verda Canbey Özgüler, **Gelir, Servet ve Yoksulluk**, 1.b.,Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s.57.

³⁸ Özgüler, a.g.e., s.58.

³⁹ Kuştepe, a.g.m., s. 147.

2.1.3.4 Kişisel gelir dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımının daha öncede ifade edildiği gibi aynı toplumsal sınıf içerisinde yer alan bireylerin birbirleri ile kıyaslanmasına olanak tanımamakta olduğunu ortaya koymuştu. Bu sorunun ortadan kalkması için milli gelirin bireyler, hane halkları veya çeşitli tüketici grupları arasındaki dağılımını ortaya koyan kişisel gelir dağılımı kavramını ortaya çıkmıştır. Kişisel gelir dağılımı toplumda yer alan bireyler arasındaki ilişkiyi ortaya koymanın yanında bireylerin birbirleri ile kıyaslanmasına da olanak sağlamakta en zengin gelir grubu ile en fakir gelir grubu arasındaki gelirin kıyaslanmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca kişisel gelir dağılımı gelirin büyüklüğünün yanında farklı parametrelerinde, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik gruplar, bölgeler vb. ortaya konmasına olanak sağlar.⁴⁰

2.1.4 Gelir Dağılımının Ölçülmesi

Gelir dağılımının ölçülmesine yönelik ortaya konan farklı ölçüm yöntemleri vardır. Bu ölçüm yöntemleri de iki ana başlıkta toplanmaktadır. İlk grupta objektif ölçütler, ikinci grupta ise normatif ölçütler yaklaşımı yer alır. Bu iki grubun temel farklılığı normatif ölçüm yönteminde toplumsal perspektiflere yer verilirken objektif ölçüm yöntemlerinde bu nokta göz ardı edilir. Bir başka deyişle objektif ölçümler sadece ekonomik göstergeleri göz önünde bulundurarak gelir dağılımı analizini gerçekleştirir. Ekonomik girdiler ile birlikte onun dışında kalan göstergeler ise normatif ölçüm yöntemleri vasıtası ile ölçülür.

2.1.4.1 Objektif gelir dağılımı türleri

Objektif gelir dağılımı türü, gelir dağılımının ölçülmesinde belirleyici olarak ekonomik göstergeleri baz alarak gelirin dağılımını ölçen bir yaklaşımı ifade eder. Bir başka deyişle objektif gelir dağılımı türü gelir dağılımının belirlenmesinde kullanılan yöntemlerde mirası, devlet veya özel kurumlar vasıtası ile bireylerin gelir seviyelerindeki değişimlerini gelir dağılımı ölçümlerinde kullanmaz. Objektif gelir dağılım ölçütleri sadece ekonomik istatistiki verilere yaslanır. Bir başka deyişle normatif yaklaşımda olduğu gibi refah gibi bir ölçütü gelir dağılımının ölçülmesinde göz önünde bulundurmaz. Objektif

⁴⁰ Özgüler, a.g.e., s.59.

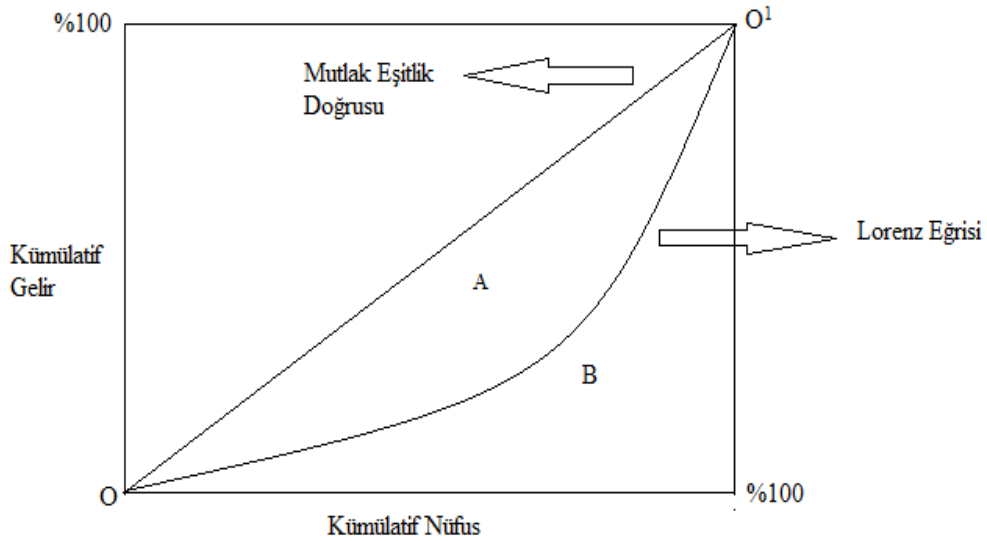
yaklaşımının seçilmesinin temel gerekçesi kullanımda kolaylık sağlamasından kaynaklanmaktadır.⁴¹

Birçok farklı objektif gelir dağılımı ölçme yöntemi var olmasına rağmen ‘‘Lorenz Eğrisi ve Lorenz eğrisinden türetilen Gini Katsayısı, Yüzde Paylar Analizi ve Ters U Hipotezi’’ en çok kullanılan objektif gelir dağılımı türleridir.

2.1.4.1.1 Lorenz eğrisi

Lorenz eğrisi 1905 yılında gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için Max Lorenz (1901-1975) tarafında ortaya konmuştur.⁴² Lorenz’in bu ölçüm yöntemine göre şekil 1, bir ülkedeki gelirin o ülkedeki nüfus ile ilişkisini ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Kaynak: Rabihan Yüksel Arabacı, **Sosyal Politika**, ed. A. Tokol – Y. Alper, 8.b., Bursa, 2017, s. 119.

Eğri üzerinde yer alan yatay eksen ülkedeki toplam nüfusu, dikey eksen ise toplam bireysel geliri ifade etmektedir. Şekilde yer alan OO¹ doğrusu 45 derecelik bir açığa

⁴¹Jorge A.Charles-Coll, ‘‘Understanding Income Inequality: Concept, Causes and Measurement’’, **International Journal of Economics and Management Sciences**, Vol. 1, No. 3, México, 2011, pp. 17-28, s. 21.

⁴²Frank A. Cowell, **Measuring Inequality**, Oxford University Press,2009.
http://darp.lse.ac.uk/papersdb/cowell_measuringinequality3.pdf(10.05.2017), p.20.

sahiptir ki buda Lorenz eğrisinde “Mutlak Eşitlik Doğrusu” olarak ifade edilir. Lorenz eğrisinde yer alan bu mutlak eşitlik doğrusu ülkedeki gelirin nüfusa bölümü neticesinde herkesin eşit paya sahip olduğunu gösterir. Ancak ifade edilen bu eşitlik doğrusuna gerçek hayatta hiçbir ülkede rastlanmamaktadır. Bunun yerine gerçek hayattaki gelir dağılımı mutlak eşitlik doğrusunun altında oluşan A ile B alanlarının ayrıştırıldığı, Lorenz Eğrisi olarak ifade edilen doğru ile gösterilir. Bu noktadan hareketle Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça o ülkedeki gelir dağılımı o kadar adil dağılmakta, uzaklaştıkça da gelir dağılımı adaletsizliği artmaktadır. Eğer ülkedeki gelir sadece tek kişinin elinde toplanmış olsaydı bu durumda Lorenz eğrisi ters L şeklini alacaktır. Bu durumda o ülkedeki gelir eşitsizliğinin en uç noktasını ortaya koyar.⁴³

Lorenz eğrisinden türetilen Gini Katsayısı eşitsizlik ölçümlerinde kullanılan en yaygın ölçü yöntemlerinden birisidir. Bu noktadan hareketle Gini katsayısı, mutlak eşitlik alanı ile Lorenz eğrisi arasındaki alanın mutlak eşitlik doğrusu altında kalan tüm alana bölünmesi ile elde edilmektedir. Gini katsayısının hesaplanması $A/(A+B)$ şeklinde de gösterilebilir. Gini katsayısı aracılığı ile ülkeler arasındaki eşitsizlikler kıyaslanabilir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer almakta; bu değer 1'e yaklaşması gelir eşitsizliğinin arttığını, 0'a yaklaşması ise gelir eşitsizliğinin azaldığını ifade etmektedir.

2.1.4.1.2 Yüzde paylar analizi

Yüzde Paylar Analizi vasıtası ile gelir dağılımının ölçümü yüzdelerle dilimlere bölünerek yapılmaktadır. Öyle ki bu ölçüm yöntemi hanhalklarını yüzde 1, 5, 10 ya da 20'lik gruplara ayırarak toplam gelirin bölüşümünü ortaya koymaktadır. Yüzde 20'lik dilim kullanımı en yaygın olanıdır. Kullanılan bu %20'lik dilim yönteminde en fakir yüzdelerle dilimde yer alan grup ile en zengin yüzdelerle dilim karşılaştırılmaktadır. Bu sayede toplam gelirin bölüşümü sonrasında eşitsizliğin derecesi de ölçülmüş olur. Örneğin en alt dilimdekiler A en üst gruptakiler B şeklinde ifade edilse ve burada B/A oranı bir ülkede 5, bir başka ülkede 15 ise ikinci (15 birim olan) ülkedeki gelir eşitsizliği ilk ülkeye kıyasla daha fazladır. Netice itibari ile bu yöntem gelir dilimlerinin birbirleri ile kıyaslanmasına olanak sağlayarak gelir grupları arasındaki eşitsizlik değerlerini daha net bir biçimde görünür kılmaktadır.

⁴³Jorge A. Charles-Coll a.g.m., p. 24-25.

2.1.4.1.3 Ters U hipotezi

Gelir dağılımının ortaya konmasında kullanılan bir diğer yaklaşım ise Simon Kuznets'in (1901-1985) 1955 yılında geliştirdiği Ters U hipotezidir. Bu yaklaşıma göre, gelir düzeyi kalkınma arttıkça eşitsizlik önce artmakta daha sonra ise azalmaktadır ve eşitsizlik negatif bir seyir izlemektedir. Bu ilişki Ters U hipotezi olarak ifade edilmekte ve gelir dağılımını ve gelir düzeyini gösteren eğri, Kuznets eğrisi olarak ifade edilmektedir. Kuznets bu hipotezini tarımdan tarım dışı sektörlerle olan istihdam değişimi arasındaki bağıntı ile ortaya koymaya çalışır. Bu bağlamda tarım dışı sektörlerdeki verimlilik tarım sektöründen daha yüksektir. Örneğin meydana gelen göç nedeniyle ilk etapta üretim artacak ve gelir dağılımı bozulacaktır. Fakat elde edilen üretim artışının ilerleyen aşamaları, gelir dağılımının düzelmesini de beraberinde getirecektir.⁴⁴ Ancak bu yaklaşım her zaman genel bir ölçüm olanağı sunmamaktadır. Yapılan deneysel çalışmalar kalkınmanın yaşanmasına rağmen sonraki dönemlerinde gelir dağılımında, eşitsizliklerin sürdüğü ortaya konmuştur.⁴⁵

2.1.4.2 Normatif gelir dağılımı ölçütleri

Normatif gelir dağılımı ölçme yöntemleri salt ekonomik göstergelere odaklanmaz. İktisadi değişkenlere ek olarak gelir dağılımını ciddi oranda değiştireceğine inandığı başkaca sosyal faktörlere de yer verir. Bu bağlamda bu yaklaşımlar bölüşümün bir diğer belirleyicisinin toplumsal faktörler olduğuna inanmaktadır. Bir başka deyişle normatif gelir dağılımı ölçüm yöntemleri sosyal refaha odaklanır. Burada kastedilen toplumsal faktörler grubuna, bir bireyin engelli olması veyahut miras yoluyla birinin zengin olması gibi birbirinden farklı parametreler girmektedir. Eğer bir bireyin yaşamış olduğu aile çok kalabalık veya çok küçük ise bu durum gelir dağılımının şekillenmesinde göz ardı edilmeyecek değişimleri de beraberinde getiri. Bir başka deyişle bu yaklaşım bir ekonomide ekonomik olmayan şeylerinde bölüşüm üzerinde ciddi tesiri olduğu tezine dayanarak sosyal refah göstergelerinin eşitsizlik ölçümlerinde kullanılması gerektiğini ifade eder.⁴⁶

⁴⁴ İbrahim Tokatlıoğlu, Murat Atan, "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", **Ekonomik Yaklaşım**, C. 18, S. 65, Ankara, 2007, ss. 25-58, s.27.

⁴⁵ Isabel Ortiz-Matthew Cummin, "Global Inequality: Beyond The Bottom Billion A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries", **Unicef Social and Economic Working Paper**, New York, 2011, s.32-33.

⁴⁶ Cowell, a.g.e., s. 39.

2.1.4.2.1 Atkinson endeksi

Gelir dağılımının ölçülmesinde 1970'li yıllardan sonra kullanılmaya başlanan Atkinson endeksi, Anthony Barne Atkinson tarafından Theil'in endeksi ile de bağlantılı olarak geliştirilen bir yaklaşımdır.⁴⁷ Atkinson endeksi bu çerçevede gelirdeki dağılımın farklı parametrelerce değişikliğini ortaya koyar.

ε = Eşitsizlik parametresi, $0 < \varepsilon < \infty$

ε parametresinin 0 ile ∞ arasındaki seyri eşitsizliğin ölçüsünü ortaya koymaktadır. Eğer parametre 0'a yakınsa eşitsizlik az ∞ 'a yakınsa eşitsizlik çoktur biçiminde bir sonuç ortaya çıkar.⁴⁸ Örneğin bir ülkede toplam gelir 100 iken bu değerin 0,32 değerini alması durumunda toplumsal refahın sağlanması için söz konusu ε parametresinin almış olduğu değer kadar kayıp mevcuttur.

2.1.4.2.2 Dalton endeksi

Atkinson endeksinde olduğu gibi Dalton endeksi de ekonomik verilerin yanında refah ölçüsünü de göz önünde bulundurarak açıklamalarda bulunur. Dalton yaklaşımının özü, gelirin artması ile gelirin marjinal faydası arasındaki ters yönlü ilişkiye yaslanarak açıklanır. Burada kullanılan fayda fonksiyonu herkes için aynıdır. Bundan dolayı gelirin eşit bir biçimde bölüşülmesi toplumsal refahında en üst düzeyde olacağı tezine dayanır.

2.1.5 Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Bir ülkede elde edilen hasılanın dağılımı, özellikle piyasa ekonomisinin hâkim olduğu yerlerde, eşit bir biçimde oluşmamaktadır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki gelirin eşit dağılması da bazı durumlarda kabul edilebilir bir durum değildir. Bunun yerine gelirin eşit dağılmasından ziyade adil dağılması daha gerçekçi bir bakış açısını ortaya koyar. Burada gelir dağılımını etkileyen başlıca etkenler sıralanacak ve gelir dağılımı üzerindeki tesirler göz önünde bulundurularak gelirin neden eşitsiz bir biçimde dağıldığı ortaya

⁴⁷ Ximing Wu-Jeffrey M. Perloff-Amos Golan, "Effects of Government Policies on Income Distribution and Welfare", **Institute for Research on Labor and Employment Working Paper Series**, Berkeley, 2002, <http://escholarship.org/uc/item/6jx7h62v>, (07.02.2017), p. 5.

⁴⁸ Anthony B. Atkinson, "On the Measurement of Inequality", **Journal of Economic Theory** 2, 1970, pp. 244-263, p. 257.

konacaktır. Bu bağlamda gelir dağılımını etkileyen faktörler bu noktada gelirin dağılımı sonrasında ortaya çıkan eşitsizlikleri de ortaya çıkarmış olacaktır⁴⁹.

2.1.5.1 Emeğin dağılımı

Eşitsizliğin derinliğine yönelik ortaya atılan görüşlerin temelinde liberal iktisadın dayatmak da olduğu beşerî sermaye teorisi vardır. Beşerî sermaye teorisine göre gelir dağılımındaki esas farklılık kişinin sahip olduğu eğitim düzeyi, ayrımcılık, ailesinin konumu, bireylerin sahip olduğu yetenekler gibi kişinin kendisinde var olan artı veya eksiler onun elde edeceği geliri belirleyeceğini ifade etmektedir.⁵⁰ Elbette ki kişilerin sahip olduğu eğitim veya yetenekler farklılık gösterip üretkenlik konusunda bir etkiye sahiptir. Ancak emeğin gelirden aldığı payın düşük olması kişisel farklılıklarla açıklamanın yanında mevcut piyasa sisteminin bireylere eşit fırsat sunma gibi bir telaşının olmaması ve sömürü odaklı anlayışla hareket etmesi ister istemez eşitsizlikleri derinleştirecektir.

2.1.5.2 Servet dağılımı

Burada temel olarak üzerinde durulacak olan sermaye kavramının kendisidir. Sermaye birikimi sürecinde işleyen mantık liberal yazarlarca sistemin kendi özelliğinde yatan doğal bir hak olarak tanımlanır. Özel teşebbüs mevcut varlıkları aracılığıyla piyasaya girerek ekonomik girdiler ve çıktılar sonrasında kendisine belirli miktarlarda getiriye sahip olur. Bunun bir kısmını yeniden yatırıma dönüştürür bir kısmını ise tasarruf olarak kullanır. Burada servetin yaratılması basamağı Marksist termoloji de artı değer kuramı altında net bir biçimde ortaya konulmuştur. Yaratılan servet kendiliğinden değil emeğin sömürülmesi ile ele de edilir.⁵¹ Böylece emeğin yoğun sömürüsü azınlıktaki bir sınıfın aşırı zenginleşmesine olanak sağlarken çoğunlukta kalan sınıfın ise yoksullaşmasına neden olur.

Eşitsizlik olgusunu tetikleyen temel argümanlardan birisi servetin dağılımındaki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Servetin oluşmasını sağlayan kanallardan biride kuşkusuz tasarruftur. Bu bağlamda gelirin dağılımındaki dengesizlikte tasarruflarda belirleyicidir.

⁴⁹ Özgüler, a.g.e., s.64.

⁵⁰ Mcconnell, a.g.e., s. 107.

⁵¹ Süleyman Ulutürk-Devrim Ersezer, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**Türkan Öncel’e Armağan, Seri 47, 2005, <http://ist-univ.dergipark.gov.tr/download/article-file/7270> (28/07/2016), s. 101.

Servet çokluğu tasarrufu kolaylaştırırken azlığı tasarruf yapma olanağını olanaksızlaştırır.⁵² Bu bağlamda servet sahibi olmayan diğer sınıflar tasarruf yapma şansı bulmayacağından ortaya çıkacak eşitsizliklerden daha fazla etkileneceklerdir.

2.1.5.3 Faktör fiyatları

Üretimde kullanılan üretim faktörünün fiyatında meydana gelen değişim buna paralel olarak elde edilecek olan faktör fiyatının da değişimine sebebiyet verecektir. Bununla birlikte kullanılan üretim faktörünün yapısı, niteliği veya uygulanan iktisat politikasının mantığı da gelir dağılımına etkide bulunacaktır.⁵³

2.1.5.4 Gelir dağılımını etkileyen diğer faktörler

Yukarıda ifade edilen faktörlerin yanı sıra gelir dağılımını etkilen başkaca faktörlerde mevcuttur. Öyle ki ülke ekonomisinde meydana gelen büyüme, faiz, işsizlik veya enflasyon gibi birçok makro ekonomik faktör de gelir dağılımını etkilemektedir. Nüfusun da gelir dağılımı üzerinde tesiri bulunmaktadır. İki örnek hane halkı seçildiğinde bu iki hane halkı arasında ki karşılaştırmada hane halkındaki bireylerin sayısı, yaşı veya eğitim durumu gibi faktörler de gelir dağılımına etkide bulunmaktadır. İlk ailenin daha az sayıda daha eğitilmiş diğerinin ise daha geniş ve eğitimsiz bir yapıya sahip olduğunu varsaydığımızda ilk ailenin eşitsizlik riski ile karşılaşması daha olasıdır. Aile içerisindeki bireylerin sağlık durumu da bu dağılımın farklılaşmasına tesir etmektedir. Bu faktörlerin yanı sıra kayıt dışı ekonomi, toplumdaki sosyal normlar ve geleneklerle birlikte bireylerin sahip olduğu statü ve güç de gelir dağılımında etkili birer faktördür.⁵⁴

2.2 YOKSULLUĞUN TANIMI, ÖLÇÜMÜ VE NEDENLERİ

Yoksulluk kavramının bölüşüm sorunundan ayrı düşünmek yoksulluk kavramına ilişkin ortaya konacak yaklaşımlarda tutarsızlık yaratacaktır. Bu bağlamda nasıl ki gelirin

⁵² Seyid Pehlivan, “Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2009. <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/yayinlar/uzmanlik-tezleri/2010-yilinda-yayimlanan-uzmanlik-tezleri> (01.06.2017), s. 27.

⁵³ Özgüler, a.g.e., s.65.

⁵⁴ Özgüler, a.g.e., s.66.

eşitsiz dağılımı toplumda eşitsizliği artırıyorsa buna bağlı olarak yine gelirin eşitsiz dağılışındaki seviyenin yönü de yoksulluğu belirleyen en etkin faktörlerden biri olacaktır. Buna istinaden günümüz kapitalist sistemin değişimi sonrasında giderek derinleşen ve yaygınlaşan yoksulluğun tarifi kuşkusuz bölüşüm ilişkilerindeki seyir kadar önemlidir. Bu nedenle yoksulluğun ele alınıp tartışılması meselenin anlaşılmasında kıymetli bir noktayı gün ışığına çıkaracaktır.

2.2.1 Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk makul bir sosyal yönün dikkate alınarak, ekonomik yetersizliğin bir yansıması şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁵ Bu tanımlama yoksulluğu sadece ekonomik ilişkilere yaslanmamakta, ekonomik ilişkilerin yanında sosyal etkilerinde bu noktada etkili olduğu vurgusunu ortaya koymaktadır. Bir başka değişle yoksulluk salt ekonomik yetersizlik değil aynı zamanda makul bir sosyal yetersizliğin olması gerektiği tezine de yaslanmaktadır. Bu bakış açısı yoksulluğun sınıflandırılması noktasındaki hedef kitlenin üretkenliği, cinsiyetine, yaşına veya rengine göre uğradığı ayrımcılık, içinde bulunduğu ailenin veya çevrenin ekonomik durumun gibi kıstasların bireyin veyahut ailenin yoksulluğunun belirlenmesinde rol oynayacağına vurgu yapmaktadır. Ancak bu kavramsal yöne karşın üzerinde tam olarak mutabık kalınmış bir yoksulluk tanımlaması mevcut değildir. Bu bağlamda konunun merkezinde kalmak açısından çalışan yoksullar, kent-kır yoksulları gibi farklı tanımlamalara girilmemiş sadece mutlak ve görel yoksulluk tanımlamalarına yer verilmiştir.

2.2.1.1 Mutlak yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramı bir hanenin veya bireyin asgari düzeyde hayatını sürdürmesi için gerekli olan ihtiyaçların sağlanamaması olarak ifade edilir. Eğer kişi bu asgari ihtiyaçlarını karşılayamaz ise bu durumda mutlak yoksul olarak görülür. Bu bağlamda mutlak yoksulluk sınırı gıda yaklaşımı ve temel ihtiyaçlar yaklaşımı olmak üzere iki şekilde belirlenmektedir. Gıda yaklaşımına göre, bir kişinin günlük alması gereken asgari kalorinin hesaplanması (Dünya bankasına göre 2400 kalori) veya kişinin gıda

⁵⁵Harry G. Johnson, **The Theory of Income Distribution**, Gray-Mills Publishing, London, 1973, pp. 225-230.

ihtiyacını karşılaması için yeterli bir gıda sepetinin oluşturulması ile hesaplanır. Dünya Bankası gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak belirlemiş olduğu günlük satın alma seviyesine göre de mutlak yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Gelişmemiş ülkeler için güncel mutlak yoksulluk sınırı 1.9 dolardır.⁵⁶ Temel ihtiyaçlar yaklaşımının odak noktası ise asgari gıda tüketimin yanında kişinin; barınma, giyinme, ısınma gibi diğer ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurularak hesaplandığı yaklaşımdır.⁵⁷

2.2.1.2 Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı temel ihtiyaçların karşılanmasında herhangi bir sorun yaşamayan ancak toplumun sahip olduğu belirli bir refah seviyesine erişemeyen bireyler için kullanılır ve genellikle gelişmekte olan ülkeler için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu noktada yoksulluk kavramı salt ekonomik girdi ile değil kişinin toplumdaki refah seviyesine göre hangi noktada olduğuna bağlı olarak ortaya konan bir yoksulluk türüdür.⁵⁸

2.2.2 Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri

Yoksulluğun ölçülmesi yoksulluk probleminin çözümü için bir yol haritası sağlayacaktır. Eğer yoksulluğun rakamsal olarak boyutları ortaya kona bilinirse atılacak adımlarda daha sağlıklı bir sonucu ortaya koyacaktır.

2.2.2.1 Kafa sayım oranı

Yoksulluk oranı olarak da ifade edilen kafa sayım oranı yöntemi yoksulluk çizgisinin altında kalanları toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir.

$$P_0 = N_y / N$$

P_0 : Yoksulluk oranı

N_y : Yoksulluk sınırı altında kalan nüfus

N : Toplam nüfus

⁵⁶ <http://www.worldbank.org/en/understanding-poverty>, (04.06.2017)

⁵⁷ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 1.b. İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 63.

⁵⁸ Özge Arpacıoğlu, Metin Yıldırım, “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 4, S. 2, Niğde, 2011, ss. 60-76, s. 63.

Bu yöntem yoksulluğu yüzeysel bir biçimde değerlendirmekte, gruplar arası yoksulluk şiddetini ve gelir değişimlerini ortaya koyamamaktadır. Belirlenmiş bir yoksulluk sınırın altında kalan ile en alt sınırdaki yoksul kişi veya kişiler aynı sınıflandırmada yer almaktadırlar. Bundan dolayı yoksulluk sınırına yakın olanın yoksulluk derecesindeki bir değişme genel yoksulluk rakamında bir değişme yaratmayacaktır. Tam tersi durumda da bu sınırın altında ortaya çıkan refah artışı yine sonuçta bir değişim yaratmayacaktır. Bu yöntemde karşılaşılan bir diğer sorun ise yoksulluk oranları aynı olan iki ülkeden birindeki yoksulların mutlak gelirlerindeki değişim diğerine göre az olması durumu da bu yöntemle hesaplanan orandan anlaşılabilir.⁵⁹

Bu ölçüm yöntemine ilişkin olarak teorik verinin uygulama biçimine nasıl uyarlandığını görmek için bir örnek ortaya koymak daha açıklayıcı olacaktır. Bu bağlamda yoksulluk çizgisinin 125 olarak kabul edildiği A ve B ülkelerinde 4 kişi baz alınarak kafa sayım oranı hesaplaması yapıldığında her iki ülke içinde geçerli olan yoksulluk oranı aynıdır. Ancak A ülkesi B ülkesine göre daha yoksuldur. Yukarıda A ve B ülkesi için verilmiş olan harcama miktarları söz konusu durumu özetlemektedir.

	<u>Bireylerin harcamaları</u>				<u>Kafa sayım oranı</u>
<u>A Ülkesi</u>	100	100	150	150	%50
<u>B Ülkesi</u>	124	124	150	150	%50

Bu bağlamda her iki ülkede iki kişi 125 birimlik yoksulluk sınırının altındadır. Ancak A ülkesindeki bireyler B ülkesindeki bireylere kıyasla daha az harcama gücüne sahip oldukları için toplamda A ülkesi B ülkesinden daha yoksul olmuş olur. Bir başka deyişle her iki ülkede de 125 birimlik yoksulluk sınırının altında kalan birey sayısı aynı olmasına rağmen A ülkesindekilerin harcamaları yoksulluk sınırından daha uzak olduğu için A ülkesi B ülkesine kıyasla daha yoksuldur.

⁵⁹Eda Doğan, “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi”, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2880, Nisan 2014, s.15.

2.2.2.2 Yoksulluk açığı oranı

Bu yöntem yoksulların yoksulluk çizgisine ne kadar uzaklıkta kazanç sağladıklarına yönelik bilgi vermektedir. Bu bağlamda yoksulluk seviyesinin altındaki bir kişinin yoksulluk seviyesinin üstüne çıkarmak için ne kadar katkıya ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymak için kullanılan bir yöntemdir.⁶⁰

Yoksulluk açığı oranı için öncelikle toplam gelir eksikliği hesaplanmakta ardından yoksulluk açığı oranı bulunmaktadır.

$$TGE = Y(YSG - YOG)$$

TGE: Toplam gelir eksikliği miktarı,

Y : Yoksul kişi sayısı,

YSG: Yoksulluk sınırı gelir seviyesi,

YOG: Ortalama yoksul geliri

Yoksulluk açığı oranı;

$$YAO = 1/N \sum (TGE/YA)$$

YAO: Yoksulluk açığı oranı,

YA : Yoksulluk açığı

Tablo 1: 125 Birimlik Yoksulluk Çizgisi Varsayımı Altında Yoksulluk Açığının Hesaplanması⁶¹

	Ülkedeki bireylerin harcamaları				Yoksulluk açığı oranı
C Ülkesi	100	110	150	160	
Yoksulluk açığı	25	15	0	0	
Yoksulluk oranı	0.20	0.12	0	0	0.08(=0.32/4)

⁶⁰ Recep Dumanlı, “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları”, **DPT Yayınları**, Yayın no: 2449, İstanbul, 1996, s. 25.

⁶¹ Kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı oranı başlıkları altında verilen A, B ve C ülkelerine ilişkin örnekler daha detaylı bakmak için, Jonathan Haughton Shahidur, R. Khandker, Handbook on Poverty and Inequality, The World Bank, Washington DC 2009, <http://siteresources.worldbank.org> p.68-70.

Yoksulluğa ilişkin olan yoksulluk açığı kavramı toplumdaki ortalama yoksulluk açığının, belirlenmiş olan yoksulluk çizgisine oranı ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda yoksulluk açığının 100'e yaklaşması yoksulluk derecesinin çok olduğunu yansıtırken 100'den uzaklaşması ise yoksulluk derecesinin azaldığını ortaya koymaktadır.⁶²Yukarıda verilen örnekte ki C ülkesinde yoksulluk açığı oranı %8'dir. Bu bağlamda verili ülke için yoksulluk açığı oranı düşüktür.

2.2.2.3 Sen endeksi

Bu yoksulluk ölçüm yöntemi Amartya Sen tarafında ortaya konmuştur. Sen endeksi yoksulluk açığı oranı ile yoksulluk oranının sahip olduğu dezavantajları ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca yoksul bir ailede meydana gelen bir gelir düşüşü yoksulluk ekseninde ortaya kona bilinmektedir.⁶³

$$P_S = P_0 G_y + P_1 (1 - G_y)$$

P_S : Sen endeksi

P_0 : Yoksulluk oranı

P_1 : Yoksulluk açığı oranı

G_y : Gini katsayısı (Yoksullar arasındaki gelir dağılımı)

Bu yaklaşımın odak noktası klasik iktisadın faydayı maksimum seviyeye çıkarmaya kilitlenmiş bireyci analiz anlayışına karşılık bir girişimi ortaya koyar. Sen' e göre refahın tek belirleyicisi ekonomik göstergeler değildir. Bu göstergelere ek olarak yaşam kalitesinin artırılması ve özgürlük alanlarının artırılmasıdır gibi ekonomik olmayan etkenlerde yoksulluğun hesaplanmasında etkili olmaktadır.⁶⁴

⁶² TÜİK'in yoksulluğa ilişkin kavramlar bölümünden yararlanılmıştır.

⁶³ Şenses, a.g.e., s. 66.

⁶⁴ Fahri Şeker, "Amrtya Sen'in Kapasite Yaklaşımı", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, S. 32, yy. 2000, ss. 259-280, s.261.

2.2.2.4 Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT)

FGT endeksi yoksulluğu farklı alt kategorilere ayırma olanağı sunar. Bu sayede yoksulluğun derinliği ve şiddeti daha iyi hesaplanır.⁶⁵

$$P_{\alpha} = (\sum_{i=1}^q (z - y_i) / z)^{\alpha} / n$$

P_{α} : FGT endeksi

z: Yoksulluk sınırı

y_i : i'ci kişinin geliri

n: Toplam nüfus

q: Yoksul olan kişilerin sayısı

α : Yoksulluk parametresi (α büyük ve eşit sıfır)

Eğer $\alpha=0$ ise P_0 yoksulluk endeksidir. $\alpha>1$ P_1 yoksulluk açığını vermektedir. $\alpha>2$ ise P_2 şiddetli yoksulluk endeksini ortaya koymaktadır. Her şeyden öte burada $\alpha>0$ olması durumunda yoksulluğun şiddeti yakıcı bir biçimde her büyümede daha sert bir şekilde hissedilecektir.⁶⁶

2.2.2.5 İnsani gelişme endeksi-İnsani yoksulluk endeksi

İnsani Gelişme Endeksi'ni (HDI) 1990 yılında Pakistanlı ekonomist Mahbub Ul Haq tarafından geliştirilmiştir. 1990 yılından bugüne yıllık olarak yayınlanan endeks ilerleyen süreçlerde Amartya Sen'in kapasite yaklaşımını da temel alarak geliştirilmiş bir ölçüm yöntemidir.⁶⁷ Bu bağlamda insani gelişme endeksinin anahtar 3 temel kriteri vardır.

-Uzun ömür; bu madde esas olarak iyi bir sağlık ve kaliteli beslenmeyi ortaya koymaktadır.

-Bilgi; modern çağda ulaşılmaya çalışılan bir diğer kriter kaliteli eğitim sunmak ve buna ulaştırmaktır. Bu gerekçe ile eğitim bu endeksin bir diğer ana koşulunu

⁶⁵ Soğan, a.g.e., s. 17.

⁶⁶ Haughton Shahidur, a.g.e., p. 72.

⁶⁷ Banu Metin, "Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme", **Journal of Yasar University**, C. 9, S. 36, 2014, ss. 6261- 6380, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/12/05_Vol-9-_36.pdf, (12.01.2017), s. 6319.

oluşturur

-Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla: endeksin bir diğer önemli parametresi kişi başına düşen gelirdir.

1990'lı yıllara da kullanılan HDI,

HDI = (1/3)*(H_h + H_e + H_{ls}) şeklindedir.

H_h: Sağlık

H_e: Eğitim

H_{ls}: Yaşam standardı ölçütü

Bu üç temel başlık ile eğitim endeksi, yaşam endeksi ve gelir endeksi oluşturularak ülkeler sıralanır. Bu sıralamada ülkeler yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve düşük insani gelişme olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Ancak HDI tarihsel süreç içinde farklı parametreleri de içine alarak değişikliğe uğramıştır. 1996 yılında ki toplantıda yoksulluk yargılarını da içine alan kapasite yoksulluğu ölçütü kullanmıştır.⁶⁸ Bu adım sonrasında 1997 yılında İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) geliştirilmiştir. HDI toplumdaki gelişimi bir bütün olarak incelerken, HPI toplumdaki en yoksul kesime odaklanır.⁶⁹ Bu çerçevede HPI,

P₁: 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfus oranı

P₂: Okuma yazma bilmeyen yetişkin nüfus oranı

P₃₁: Sağlık hizmetlerini erişme şansı olmayan nüfus

P₃₂: Sağlıklı içme suyuna erişim olanağı olmayan nüfus

P₃₃: Beş yaşın altında düşük çocuk sayısı esas alınarak,

$$HPI = (P_1^3 + P_2^3 + P_3^3 - 3)^{1/3}$$

$$P_3 = P_{31} + P_{32} + P_{33} / 3$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

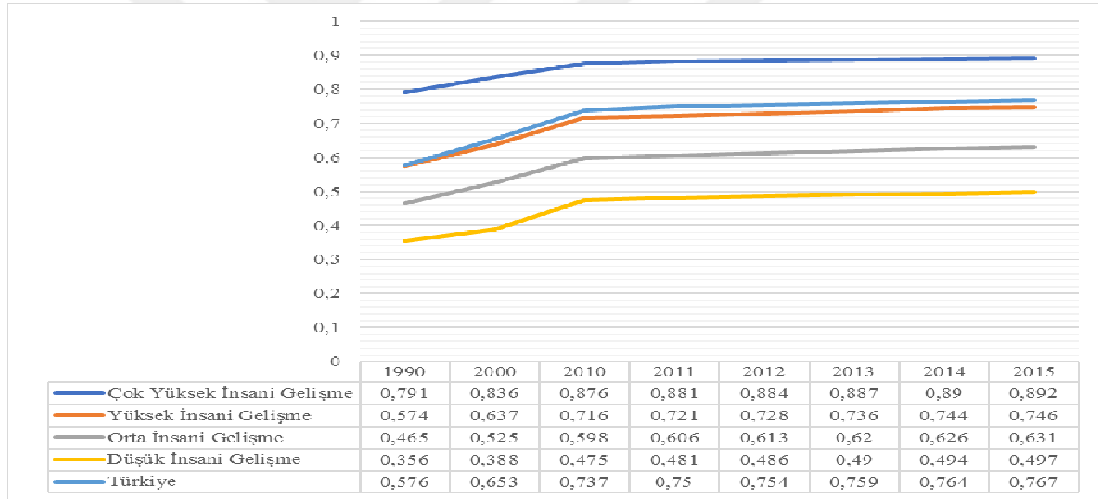
HDI'in sınırları 1 ile 0 arasındadır. Eğer ülkeler 1'e doğru yaklaşır ise insani gelişmişlik seviyesi de artmış olacaktır. Aynı şekilde 1'den uzaklaşıp 0'a yaklaşmaları halinde de insani gelişme konusunda gerileme görüldüğü anlaşılabilecektir. Bu bağlamda

⁶⁸ United Nations Development, **Human Development Report 1997**, p. 17.

⁶⁹ Human Development Report 1997 p. 20.

grafik 1 aracılığıyla dünyada ve Türkiye’de insani gelişmişlik seviyelerine bakıldığında gelişmiş ülkelerin içinde yer aldığı çok yüksek insani gelişmişlik değerlerinin 1990 ile 2015 yılları arasında 0,791 seviyesinden 0,892 seviyesine ulaşılmıştır. Aynı dönemlere ilişkin sırasıyla yüksek insani gelişmişlik seviyesi 0,574’den 0,746 seviyesine ulaşmıştır. Orta insani gelişme seviyesi ise 0,465’den 0,631 çıkmıştır. Son olarak düşük insani gelişme grubundaki değişim ise 0,356’dan 0,497 seviyesine gelmiştir. Türkiye’nin insani gelişme seviyesindeki değişim ise yüksek insani gelişmesine yakındır. 1990 yılında 0,576 olan seviye 2015 yılında 0,767 ile 71. sırada yer alarak yüksek insani gelişmişlik seviyesi ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Grafik 1: 1990-2015 Yılları Arası İnsani Gelişme Endeksi

Kaynak: World Bank, **2016 Human Development Report**, s. 198’deki verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafikte ortaya çıkan bir diğer netice ülkelerin gelişmişlik dereceleri arasındaki farktır. Örneğin düşük insani gelişmişlik seviyesindeki bir ülkenin orta insani gelişmiş bir ülkenin seviyesine gelmesi neredeyse 25 yıllık bir zaman dilimine gereksinim duyulduğunu ortaya koymaktadır.

2010 yılında ise yoksulluğun ölçümüne ilişkin çok boyutlu bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu bağlamda 1990’dan 2010 yılına kadar kullanılmakta olan ana 3 ilke korunmuş ancak bu ilkelere ek olarak alt başlıkta 10 destekleyici kriter eklenmiştir. Tablo 2’de özetlendiği gibi çok boyutlu yoksulluk bileşenleri sağlık, eğitim ve yaşam standardı

olma üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Ayrıca çok boyutlu yoksulluk sağlık boyutunda yer alan; beslenme ve çocuk ölüm oranı, eğitim boyutunda yer alan; okul çağı ve okula kayıtlı çocuk ve yaşam standardı boyutunda yer alan; servet, daire, elektrik, su, yemeklik yakıt ile tuvaletin de yer aldığı toplam on göstergenin bir araya gelmesi ile ortaya konmaktadır.

Tablo 2: Dünya Bankası Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Bileşenleri

3 Boyut	Sağlık	Eğitim	Yaşam Standardı
10 Gösterge	Beslenme Çocuk Ölüm Oranı	Okul Çağı Okula Kayıtlı Çocuk	Servet Daire Elektrik Su Yemeklik Yakıt Tuvalet

Kaynak: World Bank, **Human Development Report**, 2010, p. 96.

2.2.3 Yoksulluğun Nedenlerine Yönelik Yaklaşımlar

Yoksulluğa ilişkin olarak verilen bu kavramsal çerçeveye ve ölçüm yöntemlerine ek olarak yoksulluk sorunsalına ilişkin yaklaşımlarda aynı derecede farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda yoksulluğun kaynağı olarak farklı yoksulluk yaklaşımları vardır.

İlk olarak yoksulluğun nedeninin bireylerin kendi eksikliklerinden kaynaklandığını ortaya koyan muhafazakâr-liberal yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre bireylerin yoksul olmasının esas nedeni kendi kusur ve yetersizlikleridir. Bireyin yeterli zekâ seviyesine sahip olamaması, genetik aktarımdaki eksiklikler gibi kişinin kendisine has özelliklerinden kaynaklandığı vurgusu üzerinde durur.⁷⁰

Yoksulluğa ilişkin ikinci yaklaşım Oscar Lewis tarafından ortaya konan yoksulluk kültürüdür. Genç yaşta hamilelik, alkol kullanımı, kötü sosyal çevre gibi olguların kültürel

⁷⁰Ted K. Bradshaw, ‘‘Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development’’, **RPRC Working Paper**, No. 06-05, 2006. <http://www.rupri.org/Forms/WP06-05.pdf>, (04.03.2017), p. 6.

olarak nesilden nesile aktarılması ve buna bağlı olarak yoksulluğunda aynı şekilde kuşaklar arası aktarım eğiliminde olacağı varsayımına yaslanır.

Üçüncü yaklaşıma göre yoksulluğun nedeni bireysel veya kültürel olmayıp yapısal bir sorun olduğunu ortaya koyan yapısalcı yaklaşımdır. Bu yaklaşımdaki esas vurgu toplumunda uygulanmakta olan ekonomik sistemin kendisi yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin Marx'ın kapitalist ekonomik ilişkiler ağına yönelik yapmış olduğu analizdeki yedek işsizler ordusu kavramı yoksulluğun sistem tarafından bir gereksinim olarak nasıl yaratıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yoksulluğu tetikleyen esas itici güç kapitalist sistemin kendisindedir. Bir başka değişle kapitalist sistemin içinde yoksulluk yapısal bir sorundur.⁷¹

Son olarak yoksulluğun nedenini bulunduğu yere bağlayan mekânsal yaklaşımdır. Bu bağlamda bireyin içinde bulunmuş olduğu coğrafi konum onun ekonomik-teknolojik birçok fırsata yakın olma veyahut fırsatlara erişemem gibi sorunlara sebebiyet verir. Kent merkezlerinden uzakta yaşayan insanlar merkezde yaşayanlara kıyasla daha zor koşullarda yaşarlar. Elbette ki buradaki mekânsal uzaklık sadece şehir içinde değil aynı zamanda ülkeler arası farklılıklarda buna örnek teşkil etmektedir. Bu yaklaşıma göre göç olgusu da burada bir diğer sorundur. Öyle ki göç sebebi ile yeni mekanlara yerleşen bireyler burada karşılaşacakları sorunlardan dolayı toplumla yeterince bütünleşememekte dolayısı ile yoksul olma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.⁷²

2.2.4 Yoksulluğun Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler

Yoksulluk kavramı her ne kadar ekonomik göstergeler neticesine bağlı ölçülüyor olsa da onu etkileyen ve ortaya çıkmasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Yoksulluğa yönelik ortaya konan yaklaşımların çokluğu konun karmaşıklığını daha net ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yoksulluğu tetikleyen ve bireylerin ciddi manada etkisine alan süreçlere değinmek yoksulluğun çözümüne ilişkin yaklaşımları da kolaylaştıracaktır. Bu tetikleyici nedenlerin neo-liberal politik eksenle olan uyumu ise meselenin esas yönünü ortaya koymada iyi bir karşılaştırma olanağı sağlayacaktır.

⁷¹Bradshaw, a.g.m., s. 10.

⁷²Bradshaw, a.g.m., s. 12.

2.2.4.1 Ekonomik büyüme ve kalkınma

İlk olarak ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları iktisadi kullanımda birbirinden farklılık göstermektedir. Ekonomik büyüme, ekonomideki hacmin sayısal olarak büyüklüğünü ortaya koyarken kalkınma, top yekûn olarak toplumsal gelişmenin ifadesidir⁷³. Yani ülkedeki milli gelirin artması bir ekonomik büyüme göstergesi iken eğitilmiş insan sayısının artması, teknolojinin gelişmesi daha iyi yaşam olanaklarının artması daha adil bir gelir dağılımının oluşması gibi kavramlar kalkınma ile ilişkilidir. Bu bağlamda iyi bir ekonomik büyüme göstergesi sağlansa da doğru bir kalkınma ile ilişkili hale gelmediğinde yoksulluğunda derinleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Örneğin yüksek seviyede ekonomik büyüme sağlansa dahi kalkınmanın bir göstergesi olarak adil bir gelir dağılım sisteminin olmayışı yoksulluğu azalmak yerinde bu olgunun derinleşmesine neden olacaktır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları yoksulluğun ortaya çıkmasına ya da ortadan kalkmasına etki edecektir.

2.2.4.2 Gelir dağılımı

Gelir dağılımı veya eşitsizlik olgusu yoksulluğu şekillendiren temel faktörler arasında yer almaktadır. Verili bir ülkede yüksek kalkınma hızı veya büyüme seyri sağlansa dahi etkin bir gelir dağılımı sistemi mevcut değilse söz konusu ülkedeki yoksulluğun derinleşmesi de eşitsizlikteki negatif yönden dolayı artacaktır. Keza yine kalkınmaya bağlı olarak ve büyümenin neticesinde artan istihdam olanakları da eşitsizlik üzerinde etkili olacaktır. Her ne kadar kısa dönem için istihdamın yaratılması işsizliği önlese de etkin olmayan gelir dağılımı uzun vadede yoksulluğun dengesizleşmesine neden olacaktır.

2.2.4.3 Yolsuzluk

Yoksulluğu belirleyen ve onun şekillenmesine neden olana faktörlerden bir diğeri yolsuzluktur. Öyle ki düşük seviyedeki bir ekonomide çeşitli yöntemlerle ekonomik büyüme sağlansa bile ülkede kamu kaynaklarının büyüme sonrasında çeşitli bireylerin kişisel serveti haline dönüştürüldüğünde söz konusu büyümenin katkısı sadece belirli bir

⁷³ Gülen Elmas Arslan, “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Yıl. 6, S. 2, 2013 ss.45-52, s. 46.

kitlenin yararına olacaktır.⁷⁴ Bir başka değişle büyüme sonrasında elde edilmiş olan getiri yolsuzluklar nedeniyle halka yansımadağı takdirde yoksulluğun seyri negatif yönde seyredecektir. Özellikle gelişmemiş ülkelerde bu yolsuzlukların etkisi yoksulluk üzerinde çok daha ciddi roller oynayacaktır. Zaten yoksul olan halk kitleleri kamusal kaynakları kendi kişisel çıkarları doğrultusunda kullanan yöneticiler yüzünden daha derin yoksulluklar ile karşı karşıya kalacaktır. Bu bağlamda her ne kadar yoksulluk, ekonomik yönü ile ciddi bir görüntü sergilese de veri ülkedeki yolsuzluk oranı da o ülkede yoksulluğun ortaya çıkmasına veya var olan yoksulluğun derinleşmesine neden olmaktadır.

2.2.4.4 Eğitim

Yoksulluğu tetikleyen etmenlerden biride eğitime erişimdeki yetersizliklerdir⁷⁵. İnsan gelişimini belirleyen ve onun daha iyi yaşam standartlarına erişimine olanak sağlayan eğitimidir. İnsanın eğitim gibi asli bir faktörden mahrum kalması bireylerin ve toplumların yoksullaşmasında rol oynamaktadır. Bu nedenle bireylerin iyi eğitim almaları fırsatlara ulaşmalarında daha iyi olanaklar yaratacak, daha iyi iş olanaklarına ulaşmalarında etkin rol oynayacaktır.

Burada ekonomik gelişmenin eğitim ile çift yönlü bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymakta fayda vardır. Eğer bireyler yeteri kadar gelire sahip değillerse iyi eğitim olanaklarına da sahip olamayacaklardır. Bu nedenle ekonomik seviyede bireylerin alacakları eğitimi belirlemede etkin rol oynamaktadır. Ayrıca eğitim sonrasında gerekli iş olanaklarının yaratılmaması başkaca problemlerinde ortaya çıkmasına neden olur.

2.2.4.5 İstikrarsız politikalar, savaş ve sivil çatışmalar

Ülkelerin içinde buldukları siyasi koşullar ve istikrarlı/istikrarsız dönemler yoksulluğun ortaya çıkmasında veyahut derinleşmesinde rol oynamaktadır. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki ülkelerdeki yoksul kitleler istikrarsız dönemlerden, çatışmalardan veya savaşlardan, ciddi anlamda etkilemektedir. Örneğin günümüzde Sudan'da sürmekte

⁷⁴Alex Hou Hong Ng - Abdul Ghani Farinda - Fock Kui Kan - Ai Ling Lim - Teo Ming Ting, Poverty: Its Causes and Solutions, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Humanities and Social Sciences, Vol:7, No:8, 2013 <http://waset.org/publications/17223/poverty-its-causes-and-solutions> s.2472 (06.12.2017)

⁷⁵ Hong Ng, a.g.m, p. 2473.

olan çatışma süreci yoksulluğun çatışmalar ve istikrasızlıklar ile olan ilişkisini daha iyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çatışma öncesi dönem ile çatışma döneminde yapılan karşılaştırmada yoksulluğun nasıl değiştiği ve derinleştiği açık bir şekilde ortaya konmuştur.⁷⁶ Ayrıca savaş gibi dönemlerde ülke kaynakları savaşın kendi gerekliliklerinden dolayı kesintiye uğrayabilir. Buna bağlı olarak üretim süreci aksayarak ülke ciddi olumsuzluklarla karşılaşır ki bu çok daha geniş bir yoksulluk görüntüsü ortaya çıkarmaktadır.

2.2.4.6 Göç

Göç olgusu birçok nedenle meydana gelmektedir. İklimsel değişiklikler, bölgedeki ekonomik yetersizlik veya artan nüfus bu nedenlerden birkaçıdır. Bu nedenlerin ekseninde göç olgusu yoksulluğu farklı açılardan etkilemektedir.

İçinde bulunduğu toplumsal sınıflara göre bireylerin göç etme eğilimi yoksulluğun yönüne de etki etmektedir. Örneğin yoksul olan bireylerin diğer bölgelere göç etme eğilimleri çok daha azdır. Uygulanan ekonomik modeller neticesinde farklı ülkelerde farklı yönlerde göç akışları ortaya çıkmaktadır. Artan nüfus artışı ve bu nüfusun daha iyi olanaklar bulmak için zorunlu olarak kentten kıra ya da kırdan kente göçü farklı araştırmalarla ortaya konmuştur.⁷⁷ Bu bağlamda göçün yaratacağı olumsuz neticeler, gecekondulaşma, göç edilen bölgedeki aşırı nüfus yığılması ile işsizliğin artması vb.,olgular yoksulluğun derinleşmesinde rol oynamaktadır.

2.2.4.7 Yoksulluğu etkileyen diğer faktörler

Yoksulluğun çok boyutlu olması onu etkileyen nedenlerinde karmaşık ve çok sayıda olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk olgusunu sadece ekonomik etkenler, eğitim veya göç gibi olgularla açıklamak yeterli olmayacaktır. Ülkede mevcut olan ekonomik sistem yoksulluğun yönünü şekillendirmede bir rol üstlenmektedir. Yine diğer bir etken olarak coğrafi bölge ve demografik yapıda yoksulluğun ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. İşsizlik veya üretim sisteminin kendisi de yoksullukta rol alan

⁷⁶ Hong Ng, a.g.m., p. 274.

⁷⁷ Şenses, a.g.e. s.161-162.

etmenlerdir. Doğal afetlerde yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörler arasındadır.⁷⁸

2.3 SOSYAL DIŞLANMA'NIN TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI, BOYUTLARI, ÖLÇÜMÜ VE NEDENLERİ

1970'li yıllardan sonra kapitalist sistemdeki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda meydana gelen değişim ile birlikte toplumsal yaşam yeni bir şekle girmiştir. Bu şekil değişikliği esas olarak kapitalist sistemin özünde bir değişimden ziyade dönemsel olarak girmiş olduğu yeni bir krizin aşılması için yapılan bir düzine adımı ifade etmektedir. Bu yeni şekil değişikliği ile özün korunması adına ortaya konan yeni modelleme biçim olan gerek neo-liberal ekonomik reçeteler gerekse toplumsal yaşamı yönlendiren sağ söylemler kapitalist sistemin sağlamlaştırılmasına yönelik hamleleri ortaya koyar. Ancak uygulanan bu reçeteler günümüzde karşılığını bulamamıştır. Elbette yeni bir forma ulaşan kapitalist sistem daha farklı bir toplum modeli yaratmıştır. Ancak yaratılan bu yeni toplum modeli beklendiği gibi herkesi değil çoğunlukla burjuvazinin lehinde ona daha güçlü sermaye olanakları sağlayan bir sitem halini almıştır. Bu nedenle yeni toplum modeli basit yoksulluklar yerine karmaşık toplumsal yoksulluklar yaratmıştır. Bir başka değişim ile yeni dünyada ortaya çıkan yoksulluk sarmalı daha geniş sınıfları içine alacak şekilde daha karmaşık bir hal almıştır. Bu nedenle günümüzde özellikle gelişmiş sanayi ülkelerinde ortaya çıkan ve bu yeni modelleme ile doğrudan bağlantılı olan bir sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorun yoksulluk olgusunu da içine alan ekonomik, sosyal ve siyasal sonuçları olan sosyal dışlanmadır. Bu bağlamda bu kısım temelde sosyal dışlanma olgusu üzerinde odaklanarak yeni dünya düzeninin günümüzdeki karşılığını ortaya koymada yararlı bir anahtar görevi taşıyacaktır.

2.3.1 Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak Rene Lenoir tarafından kullanılmıştır. Fransa'da Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı olan Rene Lenoir sosyal dışlanmayı fiziksel ve zihinsel dezavantajlılar, intihara meyilli insanlar, yaşlılar, suiistimale uğramış çocuklar,

⁷⁸Mehmet Temiz, Yoksulluk – Ekonomik Kalkınma İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2013, s. 32.

madde bağımlısı, çocuk suçlular, tek ebeveynli aileler, çok problemlı aileler, marjinalleşme, asosyal kişiler ve diğler sosyal uyumsuzlukların tümü olarak tanımlamaktadır.⁷⁹

Amrtya Sen sosyal dışlanma kavramını yapabilirlikten yoksun olma kavramı ile ilişkili olarak değerlendrir. Bu bağlamda sosyal dışlanma olgusu yapabilirlikten yoksun kalma durumunun yapısal bir öğesidir.⁸⁰Bu kavramın inşasına yönelik olarak da destekleyici bir liste sunmaktadır.Yeteneklerin yitirilmesi ve uzun dönemli zararlar, cari çıktının yitirilmesi, özgürlüğün yitirilmesi, psikolojik zarar ve sefalet, hastalık ve ölüm oranı,toplumsal cinsiyet ve ırksal eşitsizlikler, isteklendirme kaybı ve gelecek çatışması, toplumsal değerlerin zayıflaması şeklinde listeler.⁸¹ Bu bağlamda esas olarak sosyal dışlanma kavramı salt gelir yönü ile değil aynı zamanda gelire ek olarak diğler sosyal göstergeleri de değerlendirmeye tabi tutar.

Doğın Bıçkın yeterli gelir ve tüketim gerçekleştirmeme durumu olarak izah ettiğı yoksulluk kavramının statik bir durum olduğun ifade eder. Bu zemine binaen sosyal dışlanma kavramını salt gelir tüketim içinde olma halinin ötesine taşımakta ve onu kişiyi yoksulluk sarmalına sürükleyen sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, süreçlerin tümüne odaklanan bir kavram olarak ifade etmektedir. Haliyle sosyal dışlanmanın yoksulluğun aksine dinamik bir yapısı vardır. Bu kavramsal açıklamaya ek olarak sosyal dışlanmanın yoksulluğa çok boyutlu bir bakış açısı getirdiğini ve yoksulluk olgusunun daha anlaşılır bir noktaya taşınmasına olanak sağladığını ifade eder.⁸²

ILO sosyal dışlanma kavramını insanların, grupların, toplumların ve bölgelerin merkezi güce, kaynaklara ve mevcut değerlere göre pozisyonlarını uzaklaştıran toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerden kaynaklanan bozuklukların belirli süreçler sonrasında birikimi olarak ortaya koymaktadır.⁸³ ILO sosyal dışlanmayı yoksulluk kavramından ayırtmaktadır. Öyle ki yoksulluk uzun süreden beridir var olan bir durumdur. Fakat sosyal dışlanma henüz çok yeni bir kavram ki 1970'li yıllardan sonra kullanılmaya

⁷⁹ Amartya Sen, **Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny**, Asian Development Bank. Manila, 2000, p. 1

⁸⁰ Sen a.g.e s.5

⁸¹ Sen a.g.e. s. 19-22

⁸² İhsan Sezel ve dğr., “**Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**”, ed. Memet Zencirkıran, 4.b., DoraYayıncılık,Bursa, 2013, s. 302.

⁸³ Jordi Estivill, **Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion An overview**,First published,International Labour Organization, Geneva, 2003, p. 19.

başlanmıştır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma aynı manaya gelmemektedir. Yoksulluk bir fotoğrafsa, sosyal dışlanma bir filmidir. Bu benzetme ile sosyal dışlanmanın yoksulluğun çok daha ötesinde, daha geniş bir kavram olduğu tezini ileri sürmektedir.⁸⁴

Avrupa'da kullanılmakta olan sosyal dışlanma kavramına karşın Amerikan toplumunda sınıf altı kavramı kullanılmaktadır. Sınıf altı kavramı büyük şehir merkezlerinde yaşayan iş fırsatı bulamayalar ve bu doğrultuda çalışma fırsatlarında gönülsüzlük ortaya çıkan kitleleri tarif etmede kullanılmaktadır. Sınıf altı kavramı üretim ilişkilerinin herhangi bir sürecinde yer almayan yoksulluğun en uç yönüyle yüz yüze kalmış insanlar için kullanılmaktadır

Sınıf altı kavramına paralel kullanılan bir diğer kavram ise sınıf dışı kavramıdır. 29 Ağustos 1977'de Times Dergisinde yayınlanmış olan bir yazıda bu konuya ilişkin şu ifadeler yer verilmektedir;

Hayal edilemeyecek kadar dik kafalı, sosyal açıdan son derece yabancı ve düşman insanlardan oluşan geniş bir grup. Onlar ulaşılmaz olanlar: Amerikan sınıf dışı. Bu tanımı uzun bir liste izledi. Liste genç suçluları, okuldan terkleri, uyuşturucu bağımlılarını, devletten destek alan anneleri, yağmacıları, kundakçıları, canileri, bekar anneleri, pezevenkleri, uyuşturucu satıcılarını, dilencileri içeriyordu: Nezih insanların açıkça korktuğu gizli vicdani yükü olan tüm isimler⁸⁵

Burada ortaya konan yaklaşım esasında toplumsal süreçlerden uzak kalan sistem tarafından sistem için tehlike arz eden grupların tanımlamasını yansıtmaktadır.

2.3.2 Sosyal Dışlanmanın Ortaya Çıkışı

Yoksulluk olgusu tarihsel olarak çok eski dönemlere kadar ortaya konmasına rağmen sosyal dışlanma kavramı gerek mekânsal olarak gerekse tarihsel olarak yoksulluğa kıyasla daha yeni ve daha dar bir coğrafyayı tanımlamada kullanılmaktadır. Öyle ki yoksulluk kavramının çok eski çağlara dahi bir yansıması varken sosyal dışlama olgusu 40-50 yıllık bir geçmişe yaslanır. Aynı şekilde mekânsal olarak yoksulluğun görüntüsünü ortaya koyan birçok çalışma olmasına rağmen sosyal dışlanmaya ilişkin yapılan çalışmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kavramının ilk ortaya çıkışı özellikle sosyal devlet ilkesini terk etmeye başlayan ve 1970'lı yıllarda hızlı bir şekilde

⁸⁴Estivill, a.g.e., s. 22.

⁸⁵Zygmunt Bauman, **Çalışma Tüketici ve Yeni Yoksullar**, çev. Ümit Ökten, I.B., Sarmal Yayın Evi, İstanbul, 1999, s. 101.

neo-liberal eksene odaklanan Avrupa’da filizlenmesi bir rastlantının neticesi değildir. Öyle ki sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1974 yılında Rene Lenoir tarafından ortaya konmuştur. Sosyal dışlanma kavramı Fransa’da kendisini kabul ettirmiş Avrupa’yı sarmalayan kriz ve bu kriz neticesinde ortaya çıkan işsizlik, uluslararası göç ve refah devleti politikalarının gerilemesi ile giderek daha fazla kullanılır hale gelmiştir.⁸⁶

Bu bağlamda Avrupa’da 1975-1980 yılları arasında birinci yoksulluk karşıtı programı 1986-1989 yıllarında ikinci yoksulluk karşıtı programı ve 1990-1994 yılları arasında üçüncü yoksulluk karşıtı programı geliştirilmiştir. İlk iki program yoksulluğun ana eksenli olduğu bir boyutla yapıyorken üçün programda sosyal dışlanma kavramı temel odak noktası haline gelmiştir. Gerçekleştirilen bu ilk adım sonrasında Avrupa Topluluğu 1990’lı yıllardan itibaren sosyal dışlanma yaklaşımı üzerinde durmaya başlamıştır. Öyle ki 1990 yılında Avrupa Komisyonu tarafından “Sosyal Dışlanma İle Mücadele Ulusal Politikalar Gözlemevi” kurulması bu konudaki yaklaşımın pratik karşılığını ortaya koymaktadır.⁸⁷

1993 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğu’nu Avrupa Birliği’ne dönüştüren Maastricht Anlaşması’nın imzalanması ile birlikte sosyal dışlanma kavramı ilk kez resmi bir şekilde ortaya konmuştur. Ancak İngiltere’nin Maastricht Anlaşması’nda sosyal politikaya ilişkin önlemler alınmasını sağlayacak olan Sosyal Politika Anlaşması’nın kabul edilmesini engellemesi sosyal dışlanmaya ilişkin çerçevenin oluşturulmasını engellemiştir. Ancak 1997 yılında imzalanan ve 1999 yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile birlikte Sosyal Politika Anlaşması bütünleştirilerek sosyal dışlanmayla mücadelede yeni bir adım atılmıştır. Öyle ki bu anlaşmanın özellikle 136 ve 137 maddelerinde sosyal dışlanma kavramı açık bir biçimde ifade edilmiş ve söz konusu durumun çözümüne ilişkin yaklaşımlar ortaya konmuştur.

2000 yılında yapılan Lizbon Avrupa Konseyi sosyal dışlanmaya ilişkin sürecin daha da hızlı işlemesine olanak sağlamıştır. Bu konsey sonrasında 2010 yılına kadar geçerli olacak yeni stratejiler ortaya konmuştur. Yine 2000 yılında yapılan Nice Avrupa

⁸⁶Faruk Sapançalı, “AB’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, **Çalışma ve Toplum**, 2005/3. İzmir. ss 51-106. s.51.

⁸⁷ Sapançalı, a.g.m.,s. 65.

Konseyi Toplantısı Avrupa Topluluğunun beş yıllık sosyal politika çerçevesinin ortaya konmasına olanak sağlamıştır.⁸⁸

Sosyal dışlanma kavramının Avrupa'daki bu yaygın kullanım biçimi ABD'de bu kadar geniş değildir. Daha öncede ifade edildiği gibi Amerika'da toplumsal süreçlerden dışlanmış olan siyahilerin, göçmelerin veya diğer dezavantajlı grupların mevcut sistemdeki üretim-tüketim süreçlerinden dışlanmasını tanımlamak için sınıf-altı kavramı ortaya konmuştur.⁸⁹

2.3.3 Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Sosyal dışlanma kavramı çok boyutlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Sosyal dışlanma salt ekonomik bir kavram değildir. Bu bağlamda ekonomik olmasının yanında sosyal-siyasal-kültürel birçok farklı başlığı içine almaktadır. Bu çok yönlülüğünden dolayı çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda şekil 2 sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve kamusal yönünü özetlemektedir. Sosyal dışlanmanın boyutlarının incelenmesi sosyal dışlanma kavramının daha iyi ortaya konmasına olanak sağlayacaktır. Şekil 2 de ortaya konmuş olan bu üç boyut birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Bu nedenle bu üç boyutun her birini ayrı ayrı ortaya koymakta yarar vardır.

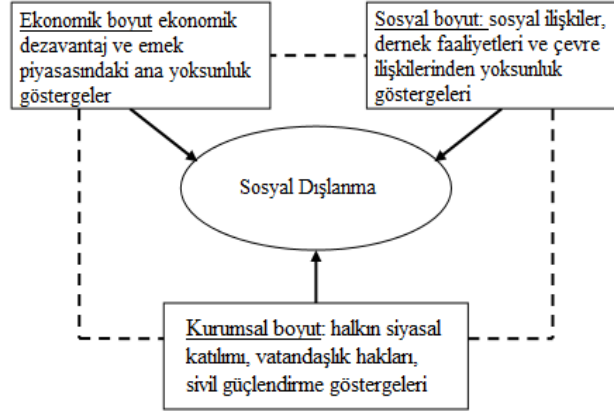
Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında yapılmış olan Avrupa'da Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Bölgeler Arası Benzerlikler ve Farklılıklar adlı çalışmanın sonuç bölümünde sosyal dışlanmanın çok boyutlu olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ancak ekonominin belirleyici bir rol oynadığı da ifade edilmektedir.⁹⁰

⁸⁸ Sapancı, a.g.m., s. 62-64.

⁸⁹Şahin Tijen, Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, **T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010, s. 21

⁹⁰ Pirani, a.g.m., p. 24.

Şekil 2: Sosyal Dışlanmanın Üç Boyutu

Kaynak <http://iussp2009.princeton.edu/papers/92463> s.4.

2.3.3.1 Ekonomik boyut

Ekonomik boyut kavramı doğrudan yoksulluk ile ilişkilidir. Ekonomik boyut kişi veya hanelerin servet, gelir, tasarruf gibi finansal ve mali yönlerini içerir. İnsanların mal veya hizmetlere erişme kabiliyeti, istihdam koşulları gibi faktörlerde bu noktada dikkate alınır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk birbirleri ile yakın ilişki içinde olsalar da aynı şeyler değildir. Bu nedenle yoksulluk olgusu sosyal dışlanmanın salt ekonomik yönlerine vurgu yapmaktadır.

2.3.3.2 Sosyal boyut

Sosyal boyut kavramı kişinin ailesi, çevresi, yakınları, komşuları ve toplumla olan sosyal ilişkilerini ifade etmektedir. Bu sosyal ilişkiler bireyin çevresinden maddi manevi destek almasına olanak sağlar. Sosyal ilişkilerin gelişmesi bireyin dayanışma duygularının da gelişmesine olanak sağlar. Bu ilişkiler sayesinde toplumda işsizliğin üstesinden gelmede önemli bir rol oynayabilir örneğin. Sosyal ilişkiler vasıtası ile bireyler kişiliklerini geliştirebilir ve benliklerinin farkına varır.

2.3.3.3 Kamusal boyut

Bu boyutun yaslandığı ana dayanak birey ile devlet arasındaki ilişkilerin yönünü ortaya koyar. Bu bağlamda bireyin politik yönlerini ortaya koymak için özgür bir ortamın var olması ve bu sayede siyasal haklarını rahatça kullanmasına olanak sağlar. Buna ek

olarak devletin sağlayacağı minimum sağlık hizmetleri, kişisel güvenlik hakları gibi koruma güvencelerini ifade etmektedir. Özetle kamusal boyut bireyin haklarının yasal zeminde topluma uyumlu bir biçimde güvence altına alınmasıdır.⁹¹

2.3.4 Sosyal Dışlanmanın Ölçülmesi

19 yüzyıldan günümüze değin yoksulluğa ilişkin gerek teorik açıdan gerekse pratik açıdan tarihsel ve bilimsel bir arka plan mevcuttur. Ancak söz konusu gelişimin sosyal dışlanma için söylenmesi mümkün değildir. Bu bağlamda henüz 1970'li yılların başlarında ortaya çıkmış olan sosyal dışlanma kavramının ölçümü karmaşık ve çok boyutlu yapısı nedeniyle oldukça zordur.⁹² Bu bağlamda konunun güncel olması ve daha ziyade Avrupa ekseni geliyor olması söz konusu alana ilişkin deneysel çalışmalarda ki yetersiz veri sorunun ortaya koymaktadır. Bir başka deyiş ile gerek konunun güncel olması gerekse çok boyutlu olması sosyal dışlanma üzerindeki deneysel sonuçları da doğal olarak sınırlandırmaktadır.

Her ne kadar yoksulluk kadar kolay ölçülme yöntemleri geliştirilememiş olsa da sosyal dışlanmanın ölçümüne ilişkin çeşitli ölçüm yöntemleri mevcuttur. Bu bağlamda doğrudan sosyal dışlanmanın boyutlarını ortaya koyan bir yaklaşım türü mevcut iken diğer yanda sosyal dışlanmanın temel nedenlerinin genişliğini ortaya koyan dolaylı yaklaşım türü de mevcuttur. İlk yaklaşımda esas olarak sosyal dışlanma kavramının genişliği, ölçütlerin belirlenmesi, anketlerin düzenlenmesi, uygulanması ve teknik analizlerin yapılmasında ortaya çıkan zorluklar doğrudan sosyal dışlanma yönteminin kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Diğer yandan ise sosyal dışlanmanın temel nedenleri üzerinde durulan işsizlik, hastalık ve diğer dezavantajlı durumda bulunanlara ilişkin veriler ele alınarak yapılan dolaylı sosyal dışlanma analizidir.⁹³ Bir başka deyiş ile ilk yöntem olan doğrudan ölçüm yöntemi esas olarak sosyal dışlanmaya ilişkin parametreleri (gelir, eğitim, sağlık vb. olanaklara erişim) bir araya getirerek yapılan ölçüm yöntemidir. Dolaylı yöntem ise sosyal

⁹¹ Elena Pirani-Silvana Schifini D'Andrea-Jeroen K. Vermunt, "Poverty and Social Exclusion in Europe: Differences and Similarities Across Regions", **Paper prepared for the XXVI IUSSP Conference**, Marrakech, 2009, p. 3-4.

⁹² Jordi Estivill, Concepts And Strategies For Combating Social Exclusion, First Published 2003, <http://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf> , 51.

⁹³ Soner Karataşoğlu, Emel İslamoğlu, Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, C. 7, S. 1, ss. 12-41, 2016. s. 17.

dışlanmaya neden olan olguların (eğitim, göç, işsizlik vb) ortaya konması ile yapılan ölçümü ifade etmektedir.

Bu konuya ilişkin yapılmış spesifik çalışmalardan en belirginini Britanya Hanehalkı Panel Araştırmalarından elde edilen verileri kullana Tania Burchardt, Julian Le Grand and David Piachaud yaptığı çalışmadır. Söz konusu çalışmada dört farklı boyut ortaya konmuştur. Bunlar eşdeğer hane halkı net geliri bazında yapılan tüketim, ekonomik veya sosyal değer yaratan aktivite olarak üretim, genel seçimlerde oy kullanmama veya herhangi bir parti veya dernek gibi kuruluşa üye olmama bakımından politik katılım ve sosyal etkileşimdir.⁹⁴

Yine Avrupa Birliği (AB) bünyesinde gerçekleştirilen ‘‘Sosyal Koruma Komitesi’’ bünyesinde detaylı olarak yapılan sosyal dışlanma çalışmaları sosyal dışlanmanın ölçümüne ilişkin farklı bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Sosyal dışlanmanın ölçümüne yönelik ortaya konan bir diğer yaklaşım ise Peter Saunders tarafından ortaya konmuştur. Ortaya konan bu yaklaşımda sosyal dışlanma yoksulluk merkezli bir anlayışla ele alınmakta ve satın alma gücü paritesi bazlı değerlendirmede bulunmaktadır. Ek olarak söz konusu yaklaşım sosyal etkileşimden yoksun olma, ev/aile ile ilgili mahrumiyet ve yüksek düzeyde tüketim sorununun ele alan üç farklı göstergeye göre değerlendirmede bulunmaktadır.⁹⁵

2.3.5 Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanmanın önceki bölümde ortaya konan boyutsal yönleri bu kavramda var olan yönlerin genel kapsamını ortaya koymaktadır. Bir başka değiş ile bu boyutsal yaklaşım sosyal dışlanmanın tetikleyici faktörlerini makro düzeyde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kavramının ana köklerini oluşturan nedenler incelendiğinde ekonomik, sosyal ve kamusal boyutların daha derin incelenmesi olarak gün yüzüne çıkmaktadır.

⁹⁴ Phil Agulnik , **Understanding Social Exclusion** , First published, Oxford Univerty Press, New York, 2002, p.34.

⁹⁵ Karataşoğlu, a.g.m. s.17.

2.3.5.1 Emek piyasasındaki değişimler

Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1970'li yıllar ile sosyal dışlanma kavramının ortaya çıkışı ve yükselişi neredeyse paralellik göstermektedir. Bu bağlamda neo-liberal politik arka planlamanın bir diğer yansıması ise emek piyasasında meydana gelen değişimlerdir. Emek piyasasının kuralsızlaştırılması ve esnekleştirilmesi bu politik arka planın bir parçasıdır. Daha kapsamlı bir analiz ortaya konduğunda hususun derinliği giderek berraklaşacaktır. Neo-liberal politik eksenin ana gövdesini oluşturan esas argüman otoritenin zayıflaması ve gücün piyasanın eline bırakılmasıdır. Bu elbette ki salt ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde değil aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerinin sosyo-kültürel varlığının sürekliliğini sağlamak adına da yaşamsal döngünün her noktasında işleyişe geçirilmelidir. Richard Sennett'e;

*Toplumsal elitin giderek daralması, her tür başarıyı daha da ulaşılmaz hale getirdi. "Kazanan hepsinin alır" piyasası çok sayıda eğitimli insanı başarısızlığa mahkum eden rekabetçi bir piyasaya sahiptir. İşten çıkarma ve yeniden tasarlama süreçleri, geçmişin kapitalizmde daha çok emekçi sınıfların yaşadığı ani felaketleri orta sınıftan insanlara da yaşıyor. Kişinin işyerindeki esnek ve uyumlu yaşam tarzına alışıp ailesine zarar vermekten korkması ise daha ince, ama aynı ölçüde şiddetli bir etki yaratıyor.*⁹⁶

Sennet esneklik olgusunun sosyolojik olarak üç kritere yaslamaktadır; kurumların tamamen dönüşümü, esnek üretim ve gücün merkezileşmesi olmaksızın yoğunlaşması.⁹⁷

Önce neo-liberal, Anglo-Amerikan rejimde başlayan ve günümüzde giderek Ren modelindeki politik ekonomilere de yayılan, refah devletlerine yönelik saldırı, devlete bağımlı olan kişileri yardıma muhtaç insanlar olarak değil sosyal parazitler olarak görüyor. Sosyal güvenlik ağlarının ve haklarının yok edilmesi ise, politik ekonominin daha esnek olmasını sağlama ve parazitlerin toplumu daha dinamik üyelerini aşağıya çökmesini engelleme çabası olarak meşrulaştırıyor. Bu toplumsal parazitlerin üretim sisteminde kök saldığı düşünülüyor. En azından, emir almadan işini yapmayan, kendi başına inisiyatif almayan işçilere bu gözle bakılıyor." Sosyal parazitler" söylemi işyerinde disiplini sağlayıcı güçlü bir araç artık: her işçi

⁹⁶Richard Sennett, **Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri**, çev. Barış Yıldırım, 3. b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008, s.125.

⁹⁷Sennett a.g.e. s. 144.

*başkasının emeğinin üzerine yatmadığını ispatlama çabasında.*⁹⁸

İşgücü piyasadaki kuralsızlaşma ve esnekliğin sonucu olarak iş güvencesinin yetersizliği, çalışma biçimlerindeki değişiklikler, özelleştirme olgusu gibi kavramlarda çalışanların karşılaştığı en ciddi sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda bireylerin istihdam konusundaki sorunları da işgücü piyasasındaki diğer bir riski ifade etmektedir.⁹⁹Emek piyasasında meydana gelen bu değişimlerin neticesi sosyal dışlanma olgusunun anlaşılmasına olanak sağlar. Bu nedenle emek piyasasında gelişen bu olumsuzluklar toplumsal süreçlere yansımakta ve sosyal dışlanmayı derinleştirmektedir.

2.3.5.2 Gelir dağılımındaki eşitsizlikler

Üretim ilişkileri sürecinin son noktasında yaratılan ekonomik çıktının karşılığı olarak ortaya çıkan gelirin, adil bir biçimde dağılmaması toplumsal olarak eşitsizlikleri tetiklemektedir. Elbette ki bu eşitsizlik salt iktisadi boyutu ile kalmamaktadır. Ancak ekonomik yetersizliğin yoksulluğu tetiklemesi ve buna paralel olarak bireyin gereksinimlerini karşılamadaki zorlukları toplumsal konumunu ciddi derecede etkilemektedir. 1970'li yıllardan günümüze uygulanmakta olunan neo-liberal politik eksenin yaratmış olduğu eşitsizliğin görüntüsü daha önceki bölümlerde de sıkça vurgulanmıştı. Bu bilgiler ışığında eşitsiz dağılımın yarattığı sonuç toplumun kitlesel olarak uğradığı yıkımdır. Bu bağlamda burada sosyal dışlanma olarak ifade edilen kavramın en tetikleyici öğelerinde bir diğeri uygulanmakta olan politik iktisadın yarattığı eşitsizliklerdir.¹⁰⁰

2.3.5.3 Yetersiz sosyal koruma

Sosyal dışlanmayı etkileyen ve onun derinleşmesine sebebiyet veren etmenlerden biride sosyal korumanın yetersiz olmasıdır. Sosyal koruma kavramı her ne kadar sosyal güvenlik olgusuyla aynı olarak görünse de iki kavram birbirinden farklıdır. Bu bağlamda esas olarak sosyal koruma kavramı;

⁹⁸ Sennett a.g.e. s.147.

⁹⁹ Özlem Çakır, “Sosyal Dışlama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 3, İzmir, 2002. ss. 83-104, s. 91.

¹⁰⁰ Şahin, a.g.e, s. 63.

“...bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için, gelir güvencesizliği karşısında yaşam koşullarını geliştirmek ve yaşam düzeyinin gerilemesini önlemek amacıyla, kamusal alanda, bireylerin eşitliği ve sahip oldukları haklar temelinde, gelirin yeniden dağıtımı yoluyla sağlanan gelir ve hizmet desteklerinin tümünü kapsamaktadır”¹⁰¹

şeklinde tanımlanmaktadır. Öte yandan ILO sosyal korumayı toplumun karşılaştığı bazı riskler (işsizlik, hastalık, iş kazası, ölüm vb.) neticesinde ortaya çıkacak olan sosyal veya ekonomik risklerin bireyin gelirinde ortaya çıkaracak olan olumsuzlukları ortadan kaldırmamanın bir aracı olarak görmektedir. Bu bağlamda sosyal korumanın yetersiz olması bireyin içinde bulunduğu toplumsal dışlanmayı derinleştirecektir.¹⁰²

2.3.5.4 Göç

Sosyal dışlamanın ortaya çıkmasında etkin rol oynayan olgulardan bir diğeri de göçtür. Göç olgusunun esas mantığı her ne kadar daha iyi bir yaşam alanı arayışı barındırsa da göç edilen yerin yapısı bireyler üzerinde farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bireyin yeni yerleşmiş olduğu bölgeye uyum sağlama sürecindeki başarısızlıklar bireyi bölgede daha kötü senaryolarla karşı karşıya bırakacaktır.¹⁰³ Bu bağlamda olumsuz göç dalgaları gerek göç eden bireyleri gerekse göç alan bölgeyi etkileyecektir. Bu bağlamda göç sonrasında toplumsal ilişkilerdeki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel uyumsuzluklar bireylerin dışlanmasına neden olur.

2.3.5.5 Mültecilik

Çok boyutlu yönünden dolayı sosyal dışlanma olgusunu etkileyen bir diğeri etmen de mültecilik sorunudur. Elbette ki mültecilik olgusu neo-liberal politikalar neticesinde ortaya çıkmış bir durum değildir. Ancak neo-liberal politikalar ile birlikte mültecilik olgusunu harekete geçiren dinamiklerde değişimler meydana gelmiştir. Bu bağlamda bu

¹⁰¹ Asuman Aktaş, Sosyal Dışlanma Bağlamında Sosyal Yardımlar ve Karşılaştırmalı Politika Önerileri, **Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2014, s. 21.

¹⁰² Aktaş a.g.e., s. 21.

¹⁰³ Şahin a.g.e., s. 68.

değişim sonrasında, özellikle yoksullar, ülkelerinde hayata kalmak için zor durumda kalan insanlar dünyanın daha iyi merkezlerine çeşitli nedenlerden dolayı yayılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu dönüşüm neticesinde buldukları mekanları bırakarak yeni alanlara yerleşen insanlar yeni sosyal toplumda ciddi bütünleşme sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların derinleşmesi ile bireylerin toplumla olan uyumsuzluğu toplumsal dışlanma ile neticelenmektedir.

2.3.5.6 Kamusal alanın işlevsiz olması

Sosyal dışlamaya sebebiyet veren nedenlerden bir diğeri kamusal alanda cereyan eden olguların yeterli seviyede yerine getirilmemesidir. Bu bağlamda demokrasi sürecinin işlemesine olanak sağlayacak zeminlerin sağlanması, demokratik kitle örgütlerinin desteklenmesi ve toplumsal süreçlerdeki rolünün artırılması, yasaların eşit bir biçimde uygulanması gibi kamusal gücün etki alanının yoğun olduğu süreçlerin daha sağlıklı işlenmesi sosyal dışlanma olgusuna doğrudan etkide bulunacaktır. Bu bağlamda kamusal alanın işlevli hale gelmesi ortaya çıkacak olan dışlanma riskini de azaltacaktır.

İkinci Bölüm

20. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE KAPİTALİZMİN ULUSAL SINIRLARI AŞMASI: KAPİTALİZMİN EVRİMİ VE YENİ DÜNYA DÜZENİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

1 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI YAYILMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

1.1 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMASINA YÖNELİK KLASİK DÖNEM YAKLAŞIMLAR

Liberal ideolojinin en temel argümanlarından biri olan bırakınız yapsınlar anlayışının uluslararası işlevsellik kazanması liberal ideologlarca dış ticaret argümanı ile ifade edilmektedir. Liberal ekonomistlerin dış ticaret teorilerini geliştirmelerinin ana nedeni, özellikle emperyalizm teorisinin ortaya atılması ile birlikte, kapitalist ülkelerin diğer ülkelere yönelik uygulamakta oldukları sömürü politikasını gizlemektir.

Bu hususa ilişkin tezlerin tümünden ziyade birkaç ana başlığın incelenmesi meselenin özünün anlaşılmasında yeterli olacaktır. Öyle ki dış ticaret kavramına ilişkin geliştirilen ve yaygın olarak karşılaştırmalı üstünlük teorisi olarak tanımlanan kavramın altında yatan nedenlerin geçmişten günümüze evrimi özetlenmiştir.

1.1.1 Mutlak Üstünlükler Teorisi: Adam Smith

Adam Smith mutlak üstünlükler teorisinde küçük bir aile için verdiği örnekte; bir aile için yararlı olan şeyin yapılması, alınmasından daha masraflı ise o şey satın alınmalıdır. Bunun benzerinin bir krallık içinde geçerli olacağını ileri sürer. Bu bağlamda belirli varsayımlar altında- iki mal vardır, her iki ülkede bu iki malı tüketmek zorundadır, nakliye masrafları göz ardı edilir-bu teorik açıklama ortaya konur. Bir A ülkesi bir malı bir B ülkesinden daha ucuza üretiyor ise B ülkesi A ülkesinden bu malı kendi ürettiği bir mala karşılık olarak alır.¹ Teori temel olarak bu mantık çerçevesinde ortaya konmuştur.

¹Adam Smith, **Ulusların Zenginliği 2**, çev. Metin Saltoğlu, 1.b., Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s.31.

1.1.2 Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: David Ricardo

Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisine istinaden David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi yukarıda verilen örnek bazında değerlendirildiğinde B ülkesi A ülkesinden aldığı malı daha ucuza üretir ise Adam Smith dış ticaretin nasıl yapılacağı sorusunu yanıtızsız bırakmaktadır.² Bu soruna ilişkin çözüm ise David Ricardo tarafından ortaya atılan Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile çözülmeye çalışılmıştır. Öyle ki söz konusu sorunun çözümünün anahtarını Ricardo emek verimliliği arasındaki farklılığa atıfta bulunarak çözümlenmektedir. Yani yukarıda verilen A ve B ülkesinin ticarete konu olarak üretilen malların üretiminde sağlanacak olan uzmanlaşma ile birlikte emek verimliliği arasında ki bağlantı söz konusu ilk durumda ki tikanıklığın önüne geçecek ve böylece her iki ülkede ticaret yaparak bu durumdan kazanç sağlamış olacaktır.³

1.1.3 Heckscher - Ohlin Faktör Donatımı Teorisi

Ricardo'nun yapmış olduğu analizin sonucunda neden ülkeler arasında emek farklılığı olduğuna ilişkin bir açıklama mevcut değildir. Bu bağlamda söz konusu ülkeler arası dış ticaret olgusunu dayanağı buna bağlanmamalıdır. Bu noktada Eli Hecksher ve öğrencisi Bertil Ohlin tarafından Faktör Donatımı Teorisi (Factor Endowment Theory) ortaya atılır. Öyle ki söz konusu fikrin temel dinamiği ülkelerin sahip olduğu üretim faktörüne bağlıdır. Yukarıda temel olarak alınan A ve B ülkelerinde dış ticaret unsurunu belirleyen temel etken hangi ülkenin nasıl bir üretim faktörüne sahip olduğudur. Öyle ki A ülkesi emek yoğun B ülkesi ise sanayi yoğun bir yapıya sahip ise üretecekleri malların yönü de ona göre şekillenecektir. Elbette ki söz konusu ülkeler, faktör donatımları açısından (emek yoğun-sermaye yoğun), mallar ise faktör yoğunlukları bakımından birbirlerinden farklı olduğu, üretimde ölçeğe göre sabit getiri yasaının kabul olduğu varsayımına dayanılarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda ülkeler sahip oldukları faktör donatımı sonucunda refaha sahip olacaklardır.⁴

²Sinem Yapar Saçık, "Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S. 16, 2009, ss.162-171, s.166.

³Saçık, a.g.m., s. 166.

⁴ Saçık, a.g.m., s.167.

1.2 GÜNÜMÜZDE KAPİTALİZMİN ULUSLARASI NİTELİK KAZANMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

1.2.1 Teknoloji Açığı Teorisi

Bu teorinin arka planında yatan ana varsayım bir ürünün üretilmesi esnasında kullanılan teknolojinin ülkeler arasındaki farklılığına dayandırmaktadır. Gelişmiş sanayilerde üretilen bir ürün, üretilen ülke tarafında ilk ihracatı yapılan ürün olacaktır. Ancak bir süre sonra diğer ülkeler tarafından taklit edilebilecektir.⁵ Bir başka deyişle bu teoriye göre üretim sürecinde daha yüksek verimlilikteki teknolojiyi kullanan ülke başlangıçta egemen unsurdur. Ancak teknolojinin gelişmekte olan ülkelere taklit yoluyla geçmesi ya da serbest pazarda kullanılabilir hale gelmesi ile birlikte bu ülke diğer ülkelere bu teknoloji aracılığı ile üretilen malları daha ucuza alır hale gelecektir. Bu bağlamda İngiltere tekstil sektörü bu konudaki en iyi örneklerden birini teşkil etmektedir.

1.2.2 Ürün Dönemleri Teorisi

Teorinin yaslandığı temel arka plan ürünlerin üretilmesi sürecindeki farklılıklara dayanmaktadır. Bu bağlamda örneğin radyo, televizyon, tekstil v.b ürünlerin üretiminin genel olarak Amerika’da yapılması iç pazarın doyması ile birlikte daha sonra dünyanın farklı ülkelerinde lisanslar verilmesi ile üretimin yapılması sağlanır. Bu teori teknolojik açığı teorisinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.⁶

1.2.3 Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Söz konusu teori faktör payları teorisine yönelik eleştiri sonrası ortaya çıkar. Bu teoriye göre faktör payları doğal kaynaklar gibi malları açıklarken, sanayi mallarının açıklanması konusunda başarılı değildir. Teoriye göre sanayi malları ticaretinin aynı gelir seviyesinde olan ve benzer tercihlere sahip olan ülkeler arasında ortaya çıktığını ifade eder. Ancak söz konusu teori dış ticaret mekanizmasının açıklanmasında sadece küçük çaptaki

⁵ K. Halil Arıç, “Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi’nin Yapısı”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** C. 4, S. 5, 2013, ss. 81-97, s.86.

⁶ Yusuf Bayraktutan, “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 2, 2003, ss. 175-186, s.181.

piyasalara yönelik açıklamalar da bulunmuş ve geçerlilik sağlamada başarılı olamamıştır.⁷

1.3 KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI YAYILMASINA İLİŞKİN FARKLI BİR YAKLAŞIM: EMPERYALİZM

Gerek klasik liberal iktisatçılar olsun gerekse günümüz liberal iktisatçıları ortaya koymuş oldukları dış ticaret teorileri ile ülkelerin ulusal zenginliklerini artırmanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Ancak ortaya atılan bu tezler temelde tek yönlü işlemektedir. Bir başka deyişle bu teorik yaklaşımlar nihayetinde güçlü kapitalist ülkelerin sermayedarları için diğer ülkeler üzerinde nüfuz yaratmakta ve onları sömürge haline getirmektedirler. Bu dış ticaret yaklaşımlarına alternatif olarak ortaya çıkan en sert eleştiriler yoğunlukla emperyalizm kavramıyla ifade edilmiştir.

1.3.1 Kapitalizm Emperyalist Olmayabilir: John Hobson

John Hobson (1858-1940) her ne kadar kapitalizmin bir savunucusu olsa da ona göre kapitalist sistemin aksaklıkları onu emperyalizme itmektedir. Kapitalist sistemin aksaklıkları olarak ifade ettiği şeyler ise birincisi yetersiz tüketim ikincisi ise kapitalistlerin tasarruf yapmadaki eğilimleridir. Ekonomideki asıl tasarruf sahipleri kapitalistlerdir. Buna ek olarak sistemde yer alan işçilerin alım gücü yetersizliği kapitalistlerin yatırım eğilimlerine engel olur. Yatırımların azalması ile kapitalist sistemde bir tıkanma meydana gelmektedir. Bu sıkışmanın ortadan kaldırılması için tekelleşme ve bunun paralelinde yeni pazarın oluşması için yayılma ortaya çıkmaktadır. Ancak Hobson emperyalizmin kapitalist sistemin zorunlu bir sonucu olmadığını, sistemde yapılan hatalardan dolayı ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu sorunun giderilmesi için ise işçilerin ücretlerindeki düşüklüğün, gelir dağılımının yeniden düzenlenerek çözülebileceği yaklaşımını savunur. İşçilerin alım gücünün artması ile kapitalistin yatırım şansı artmış olur.⁸

⁷ Hayriye Atik, “Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Analiz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 61-2, ss. 33-43, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/61/2/3_hayriye_atik.pdf, (06.05.2017), s. 34.

⁸H. Emre Bağcı, “Emperyalizm Kurumları ve Amerikan Kamu Diplomasisi”, **İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 28, y.y., 2003, ss. 63-79, s. 63.

1.3.2 Finans Kapital ve Emperyalizmin Zorunluluğu: Rudolph Hilferding

Rudolf Hilferding (1877-1941) 1910 yılında "Finans Kapital: Kapitalist Gelişmenin Son Aşamasının İncelemesi" adlı eserini yayınlayarak emperyalizmin oluşumu ve şekillenışı hakkında düşüncelerini ortaya koymuştur. Hilferding emperyalizmi;

*"Modern kapitalizmin karakteristikleri altında merkezileşme veya yoğunlaşma olgusu tarafından çizilmektedir ki bu olgu, bir yandan karteller ve tröstler oluşturarak 'serbest rekabetin rafa kaldırılmasında göstermektedir kendini, bir yandan da banka sermayesiyle sanayi sermayesi arasında giderek pekişen içli dışlı ilişkilerde. İşte bu içli dışlılık yoluyla sermaye, ilerde daha yakından sergileyeceğimiz gibi, Finans Kapital biçimine bürünmektedir, yani sermayenin en olgun ve en soyut görünümüne."*⁹

şeklinde tanımlamaktadır. Hilferding'e göre emperyalist yayılmanın ana kaynağı kapitalistin kâr peşinde koşarak ulusal sınırların ötesine geçip oradaki işçi sınıfının yaratmış olduğu artı değere el koymak olarak ifade eder. Eserinde özellikle şirketleşme üzerinde vurgular yapmakta, bu şirketlerin diğer uluslarda elde ettikleri kârlarla giderek daha fazla güç kazandıklarını ortaya koymaktadır. Bu güç ilişkilerinin yoğunlaşacağını, bu sayede kartelleşmenin oluşacağını ve en nihayetinde şirketler arasındaki çatışmada tek bir şirketin ayakta kalacağını ileri sürmektedir. Bu ise çatışmayı tetikleyecek, daha büyük savaşların ortaya çıkmasına neden olacak ve işçi sınıfının memnuniyetsizliği ile sistemin sonunu hazırlayacağını ifade eder.¹⁰

1.3.3 Ultra-emperyalizm: Karl Kautsky

Karl Kautsky'in (1854-1938) emperyalizm tezinin iki temel ögesi bulunmaktadır. İlki, mevcut her kapitalist ülkenin endüstriyel gelişimi ile tarımsal gelişimi arasındaki orantısız gelişimidir. Emperyalist ülkeler azalan tarımsal alanlar sorununu çözmek için diğer tarımsal alanları fetih yoluyla kontrol eder. Bunu emperyalizm için gerekli bir yön olarak ortaya koyar. Kautsky'in emperyalizm tezinin ikinci yönü şöyledir; bu emperyalist yönetim biçimi en güçlü imparatorluklar arasındaki rekabetten kaynaklanmaz, buradaki ilişkinin yönünün belirleyen esas argüman bu en güçlü devletler birlikte dünyanın

⁹ Rudolf Hilferding, **Finans Kapital**, çev. Yılmaz Öner, C. 1, 1.b., Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 47.

¹⁰ Yıldırım Koç, "Lenin ve Emperyalizm Kuramı", **Bilim ve Ütopya Dergisi**, S. 235,y.y., 2014, s. 5.

gelişmemiş bölümlerine yönelik hükmetme biçimini birbirleri ile çatışarak değil birbirleri ile iş birliği yaparak paylaşırlar. Çünkü çatışmanın yaratacağı maliyet onlara çok daha fazla zarar verecektir.¹¹ Ancak Birinci ve İkinci Paylaşım Savaş'larının ortaya çıkışı bu tezin geçerliliğini çürütmüştür.

1.3.4 Sermaye Birikimi ve Emperyalizmin Kaçınılmazlığı: Rosa Luxemburg

Rosa Luxemburg'un (1871- 1919) emperyalizm teorisinin dayandığı ana felsefe şu sözlerle ortaya çıkar;

Daha başlangıçtan itibaren kapitalist üretimle kapitalist olmayan çevre arasında bir değişim ilişkisi gelişmelidir; böylece sermaye, yalnızca artık-değeri daha ileri kapitalizasyon için nakit olarak realize etme olanağı bulmakla kalmaz, aynı zamanda üretimi genişletmek için çeşitli metalar da elde eder ve nihayet, kapitalist olmayan üretim biçimlerini çözümlenerek yeni proleterleştirilmiş emek güçleri kazanır.¹²

Kapitalizmde varlığını sürdürecektir olan şey çevresi ile olan ekonomik ilişkileridir. Bu bağlamda Luxemburg'un emperyalizm tanımı;

“Sermaye birikiminin, kendisine açık duran kapitalist-olmayan çevre için verdiği rekabetçi mücadelenin siyasal ifadesidir.”¹³

Bu yaklaşımla Rosa Luxemburg kapitalizmin gelişmesini kapitalist olmayan toplamlarda sürdürüleceğini ileri sürmektedir. Bu amaç doğrultusunda kapitalizm kapitalist olmayan toplumlara girerek; o ülkenin doğal servetlerine ve oraya özgü bitkilerine hükmederek, emek gücünü özgürleştirerek kendisi için bir araç olarak kullanır. Meta ekonomisini o ülkeye sokmak, ticaret ile tarım ilişkisini koparmak gibi amaçlar güder.¹⁴ Bu amaçlar vasıtası ile de kapitalist ülkeler kapitalist olmayan tüm ülkeleri ortadan kaldırır. Bu dönüşümü kabul etmeyen yapılar ise zorlama ile karşı karşıya kalır ki buda militarizm ile kapitalist güç arasındaki ilişkiyi açıklar.

¹¹ Yunus Emre, “Karl Kautsky ve Ultra-Emperyalizm Kuramının Düşündürdükleri: Sosyal Demokrasi ve Uluslararası İlişkiler”, **Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi**, C. 10, S. 39, y.y., 2013, ss. 45-69, s.51.

¹² Rosa Luxemburg, **Sermaye Birikimi**, çev. Tayfun Ertan, 1.b., Belge Yayınları, İstanbul, 2004, s. 254.

¹³ Luxemburg, s. 254.

¹⁴ H. Emre Bağçe, Emperyalizm Kuramları ve Kamu Diplomasisi, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 28, y.y., 2003, ss. 63-79. s. 69.

1.3.5 Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Vladimir İlyiç Lenin

Bugün Vladimir İlyiç Lenin'in (1870-1924) yapmış oldu emperyalizm tanımı öz olarak geçerliliğini sürdürmektedir. Daha öncesinde liberal ideologların kapitalist sistemin diğer ülkeler üzerindeki sömürü politikasını meşrulaştırmak adına ortaya attıkları teorilerinin ana kaynağı sömürü yumağını gizlemelerinden kaynaklanmaktadır. Liberallerin gerek klasik karşılaştırmalı üstünlükler teorisi olarak ortaya atılmış oldukları yaklaşımlar olsun gerekse günümüzde ortaya atılan dış ticaret yaklaşımları, emperyalizm olgusunu kabul etmeyen bir anlayışı yansıtmaktadırlar.

Lenin emperyalizm analizine başlarken kapitalizmin içine girmiş olduğu değişimi şu sözleri ile ifade etmektedir,

Kapitalizm, evrensel bir sömürgeci baskı sistemine, bir avuç "ileri" ülkenin, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu mali yönden boğduğu bir sisteme dönüşmüştür. Ve bu "ganimet", kendi ganimetlerini paylaşmak için kendi savaşlarına bütün dünyayı sürükleyen, tepeden turnağa silahlı, en güçlü, iki ya da üç canavar (Amerika, İngiltere, Japonya) arasında paylaşılmıştır¹⁵.

Lenin, emperyalizm teorisini şekillendirirken ilk olarak üzerinde durduğu mesele kapitalist sistem içerisinde üretimin yoğunlaşması ve buna bağlı olarak tekelleşmenin yaygınlaşmasıdır.¹⁶ Bir diğer nokta ise bankalar sistemde yoğunlaşarak ve güçlü bir tekel noktasına gelerek -bankaların ellinde bulundurdıkları varlıklar aracılığıyla- sermayelerini kapitalistlerin emrine sunarak asıl vazifelerini yerine getirmiş olacaktırlar. Yani onların asıl görevi kapitalist patronlarına hizmet etmektir. Lenin, bu noktadan sonraki değişimi şöyle ifade etmektedir,

...Böylece 20. Yüzyıl, eski kapitalizmin, genel olarak sermaye egemenliğinden mal-sermaye egemenliğinden mali-sermaye egemenliğine geçilen yeni bir kapitalizme yerini bıraktığı bir dönüm noktasıdır.¹⁷

Bugünkü kapitalist sömürü anlayışı önceki sömürge yöntemlerinden farklı olarak kendine has toplumsal- ekonomik karakterlere sahiptir. Lenin bu noktanın göz ardı edilmesi durumunda eski Roma ile bugünün Britanya'sının karşılaştırılmasının gereksiz olacağını ifade eder. Bu bağlamda söz konusu en temel farklılık kapitalist sistemdeki

¹⁵ Vladimir İlyiç Lenin, **Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, çev. Cemal Süreyya, 7.b., Sol Yayınları, Ankara, 2009, s. 11.

¹⁶ Detaylı bilgi için bkz., Lenin a.g.e., s. 12-21

¹⁷ Lenin a.g.e., s.34.

rekabet ortamının ortadan kalkıp tekel gerçeğinin ortaya çıkmasına dayandırır. Bir başka deyişle Lenin'in emperyalizmi kapitalizmin bir üst aşaması olarak görüyor olmasının altında yatan en belirleyici unsur, kapitalist sistemin su götürmez gerçekliği olan serbest rekabet kavramının burada tekel olgusuna dönüşmesindedir. Elbette ki emperyalizmde serbest rekabet ortadan kalmamakta ancak tekel grupları arasında var olan bir serbest rekabet olgusu ortaya çıkmaktadır.¹⁸ Lenin'in emperyalizm tanımlamasındaki ana hatlar şu şekildedir;

1. *üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır;*
2. *banka sermayesi sınai sermaye ile kaynaşmış, ve bu "mali-sermaye" temel üzerinde bir mali oligarşi yaratmıştır;*
3. *sermaye ihracı, meta ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır;*
4. *dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelci kapitalist birlikler kurulmuştur;*
5. *en büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır.*¹⁹

Lenin, ortaya koymuş olduğu emperyalizm tanımlaması ile finans kapitalizm çağının ana hatlarını ortaya koymaktadır. Günümüzde özellikle banka sermayesinin de şirketler için önemi çarpıcı bir biçimde ortadadır. Burada ki emperyalizm yaklaşımının bir diğer önemli yanı ise tekelleşmenin geldiği noktadır. Özellikle günümüzde çok uluslu şirketleşme tanımlaması uluslararası piyasalarda tekelleşmenin gerçekliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır. Emperyalist ülkeler bu şirketler aracılığı ile uluslararası sömürdeki etkinliklerini artırmaktadırlar.²⁰

1.3.6 Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme: Samir Amin

Samir Amin (1931- ...), emperyalizmin kavramlaştırılmasına ilişkin yaklaşıma geçmeden önce kapitalizmin en başından beri uluslararası bir boyut taşıdığını ve bunun üç aşamada meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki ilkel birikim- Amerika'dan ve Afrika'dan sağlanan para sermayesinin birikim süreci- ikincisi klasik tekel öncesi

¹⁸ Lenin a.g.e., s.65.

¹⁹ Lenin a.g.e., s.65.

²⁰ Ayfer Gedikli, "Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi** C. 6, S.1, y.y. 2011, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423901731.pdf>, (17.06.2017), ss.97-146,s. 105.

kapitalist dönem ve üçüncü olarak da tekeller aracılığı ile sermaye ihracının sağlandığı dönemdir.²¹

Amin, Lenin'in ortaya koymuş olduğu emperyalizm tezine sadık kalmış buna ek olarak sermaye yoğunlaşmasının aşırı derece de arttığını, daha fazla artması durumunda kapitalist üretim şekline kopulacağını ortaya koymuştur. Ona göre eğer kapitalizm sosyalist bir devrim ile ortadan kaldırılmaz ise üretici güçlerin gelişimi kapitalist sistemdeki yeni bir tipte, karşılığı olmayan farklı tipte bir sınıfsal oluşumun ortaya çıkaracağını ifade eder.²²

Amin sermaye birikiminin esas belirleyicinin temel ekonomik yasalardan çok sınıflar arasındaki ilişkilerin seyrinin belirlendiğini ifade eder. İngiltere ve Fransa'nın tarihsel dönemlerinin incelenmesi bu tezin yapısını ortaya koyacağı iddiasındadır. Özellikle İngiltere'deki burjuvazinin lehine gelişen uluslararası iş bölümü; entegrasyondan yararlanan ve bu temelde onun şubeleri haline gelen toplumsal sınıfların, İngiltere tarafından denetlenen dünya sistemine entegre edilmesini zorunlu kılar. Eğer emperyalizm kapitalizmin niteliksel olarak yeni bir aşaması ise, onun karakteristikleri merkezdeki, çevredeki ve özellikle emperyalist sistemin global düzendeki sınıf mücadelesinin koşullarında aranmalıdır.²³

1.3.7 Emperyalizm ve Dünya Sistemi Kavramı İlişkisi

Sermaye birikim sürecinin birkaç bin yıldır sürdüğünü ortaya atan yaklaşım ile 500 yıldır var olduğunu ortaya atan iki yaklaşım vardır. İlk grubu Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills oluşturmaktadır. Onlara göre sermaye birikimi kesintisiz bir süreçtir ve bu binlerce yıldır sürmektedir. Diğer grup da ise Immanuel Wallerstein ve Samir Amin sermaye birikiminin bu şekilde kesintisiz bir süreç olmadığını, kesintisiz süreç olarak ifade edilen dönemleri Amin haraç dönemi Wallerstein ise imparatorluklar dönemi olarak ifade etmektedir. Amin bu dönemdeki birikim yasalarının ekonomik değer yasası ile bir ilişkisi olmadığını bunun sadece politik ve ideolojik arka plana sahip olduğunu ifade etmektedir.²⁴

²¹Samir Amin, **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, çev. Semih Lim, 2.b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 146.

²²Amin a.g.e., s. 156.

²³Amin a.g.e., s. 149.

²⁴Andre Gunder Frank - Barry K. Gills, **Dünya Sistemleri:Beş Yüzyıllık mı Beş Binyıllık mı?**, çev. Esin Soğancılar, 1.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 42.

İlk grup da yer alanlar dünya tarihine bakış açısı olarak Avrupalı bir perspektifin seçilmesine yönelik eleştiri ortaya koyarlar. Onlara göre salt Avrupa'nın tarihsel serüveni ile dünya sistemini açıklamak körlüktür. Bunun yerine ekonomik çekim odağına, doğudan batıya geçiş sürecinin dahil edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Bu bağlamda buna ek olarak Marksist bir yaklaşımla yine dünyayı üretim ilişkileri bazında değerlendirmekte aynı hatayı beraberinde getirecektir.²⁵

Dünya sistemi kavramını besleyen ana unsurlar olarak her iki grupta üretim ilişkilerinin ve sınıfsal çatışmaların yanında çevresel felaketlerin yol açtığı değişimler, etnik ve ırksal ilişkileri de bu kavrama dahil etmektedir. Son olarak da toplumsal cinsiyet ilişkileri, feminizm düşüncesinin de bu sistemin oluşmasında olanak sağladığı görüşü ortaya konmaktadır.²⁶

K. Ekholm ve J.Friedman'a göre emperyalizme yönelik yaklaşım, kapitalist üretimin sanayi gelişimi ile olan ilişkisi ile sınırlanmaz. Onlara göre sermaye birikimi çok daha öncelere dayanmaktadır. Buda sermaye birikiminin bu eski tarihsel gerçekliği ile emperyalizm kavramının paralellik taşıdığını ortaya koymaktadır.

1. Yerelliği aşan alışveriş çok önceleri de varlığını sürdürüyordu.
2. Birikim özgül yerel biçimlerden bağımsızdır, emperyalist-merkantalist yayılmacılık eski çağda da yeni çağda da aynıdır.
3. Bir sistemin merkezi, daha geniş bir bölgenin üretime dayalı olarak zenginlik biriktirdiği ölçüde, merkez çevre sistemleri emperyalist nitelik taşırlar.
4. Evrimsel bir süreç ile merkez-çevre konumları değişiklik arz eder. Bu bağlamda merkezler çökerler ve diğer yüksek uygarlıklar onların yerini alır
5. Emperyalizm tek bir sistem içinde gelişmeyi ve az gelişmeyi eşanlı olarak yeniden üreten bir merkez-çevre sürecinin karakteristiğidir. İmparatorluk politik bir düzenektir; tek bir devletin daha büyük çok toplumlu bir bölge üzerindeki denetimidir.²⁷

Wallerstein devletler arasındaki sömürü mekanizmasını açıklarken hegomanya kavramına yer verir. Bu bağlamda hegomanya kavramı salt devletler arası bir güç ilişkisi değildir. Toplumsal örgütlenişte farklı seviyelerde rol oynayan karmaşık yapılu piramit

²⁵Frank, a.g.e., s. 88-90.

²⁶ Frank, a.g.e., s.109-113-115.

²⁷ Frank, a.g.e., s.140-147.

şeklin ifadesidir. Bu piramidin tepesinde seçkin hegomomik güç ilişkilerini kontrol eden koalisyonlar vardır. Bunlar hem merkezde hem de çevrede yer alan yani piramidi oluşturan önemli basamaklarda yer alan seçkin sınıflardır. Bu hegomomik tanımla beraber dünya sistemi kavramı Wallerstein'ın 1500 yılından sonraki tarihsel serüvende farklılaşır. Gill'e göre dünya sistemleri diye bir kavramlaştırma söz konusu olamaz. Çünkü tarihsel serüvende hep aynı süreç farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda süre gelmektedir. Hegomonik ilişkilerdeki değişikliklerde buna paralellik gösterir. Öyle ki 1500'lü yıllarda zorunlu olarak doğudan batıya doğru hegomonik güçte geçiş yaşandığı söylene bilinir.²⁸

Andre Gunder Frank'ın Dünya Sistemi analizi, bugüne kadar var olan üretim tarzları üzerinden yürütülen analizleri reddetmektedir. Burada esas olan değişim, üretim tarzında ortaya çıkan bir değişim değildir. Bilakis hegomonik kavramsallaştırmanın bir bölgeden bir başka bölgeye geçişinin kendisidir. Bir başka deyişle bugün tarihsel olarak ortaya konan feodalizm-kapitalizm-sosyalizm şematiği geçersizdir, asıl olan hegomonik güç değişimidir.²⁹

Wallerstein'a göre kapitalizmin geleneksel ayırt edici özellikleri; mal üretimi, kâr amacı güden girişimci, ücretli emek ve yüksek teknolojiye dayanır. Ancak Wallerstein'e göre esas ayırt edici özellik ise kesintisiz sermaye birikimidir. Onun Frank'a karşı savı temelde ticaret ağının tarihte hiçbir zaman entegre üretim süreçlerini içeren bir iş bölümüne dayandığını kabul etmeyişinde yatmaktadır. Bu iki yaklaşım bu noktada farklılık gösterir. Buda tek bir tarihsel sistemin oluşmasına mâni olarak sistemler ortaya çıkarır. Wallerstein'e göre salt tek bir dünya sistemi yerine tarihsel süreç içinde birbirinden farklı dünyalar sistemi var olagelmiştir. Kapitalist dünya ekonomisi bunlardan sadece biridir.³⁰

Wallerstein kapitalizmi bir sistem olarak ortaya koymakta ve her sistemin nihayetinde bir sona ulaşacağını ifade etmektedir. Bu düşünce mantığına dayanarak modern dünya sisteminin kapitalist bir sistem olarak işlemesine olanak sağlayan mantıksal kurgu anlaşılırsa, mevcut yapısal krize nasıl ulaşıldığını da ve bunun nasıl bir ölümcül safha olduğunu da anlama konusunda olanak sağlayacağını ifade eder.³¹

²⁸ Frank, a.g.e., s.239-241.

²⁹ Frank, a.g.e., s. 380.

³⁰ Frank, a.g.e., s. 531-532.

³¹ Immanuel Wallerstein v.dğr. **Kapitalizmin Geleceği Var Mı?**, çev. Bülent O. Doğan, 1.b., Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 20.

Dünya sistemi uyumlu ve meşru kuralları, üyeleri, yapıları ve sınırları olan sosyal bir sistemdir. Dünya sistemi sistem içindeki gruplar arasındaki sürekli olarak var olan gerilim ve çatlakların çatışmasından meydana gelir. Dengenin oluşması için belirli bir ömre sahip olduğundan bu sistem bir organizmanın gösterdiği karakteristik yaşamsal formu gösterir. Yaşamsal döngüde o kendi kendisi sürdürür ve onun gelişim dinamikleri büyük ölçüde içsel bir yapıya sahiptir.³²

Wallerstein bu zenginliğin kaynağında çekirdeğin var olduğunu ve onu besleyen de çevrenin olduğu vurgusunu yapmaktadır. Çevredeki yapılar merkezi yapının elindeki yüksek teknoloji avantajı nedeniyle onlara sermaye sağlarlar. Bu bağlamda sistemin ana unsurunu daha öncede ifade edildiği gibi sonsuz birikim mantığı ile açıklanır. Burada emperyalizm güçsüz çevre ülkelerin güçlü çekirdek ülkelerce hükmedilmesi olarak işaret edilir. Ek olarak hegemonya ise daha öncede ifade edildiği gibi bir çekirdek ülkenin geriye kalan diğer tüm devletlere hükmetmesidir.

1.3.8 Sömürsüz Emperyalizm: Harry Magdoff

Harry Magdoff (1913-2016), Lenin'in emperyalizm tezine yönelik olarak basitleştirilmiş bir yaklaşım eleştirisi yapar. Magdoff, Lenin'in gelişmiş ülkelerin kendilerini sıkıştırmakta olan artıktan kurtulma gereksinimi duyduğunu, bundan kurtulmanın yolunun ise sömürgelerdeki üretken yatırım yöntemlerinin kullanılması ile sonlandırılacağı yaklaşımını kabul etmez. Bu bağlamda bu sorun salt ekonomik değil bunun yanında politik ve askeri bir yöne de sahiptir. Emperyalizmin modern özellikleri; dünyayı biçimlendirme hususunda esas atıf rekabetten çok emperyalist sistemin uzlaşmasına yönelmesi, ABD'nin (Amerikan Birleşik Devletleri) dünyanın emperyalist sisteminde örgütleyici rol üstlenmesi, yeni teknolojilerin uluslararası karakter taşıması ve bunun yükselişidir. Uluslararası ticareti kontrol altına alan, etkin ticaret mekanizmalarını kontrol eden ve sürekli sömürgeler elde eden Britanya değildir. Bunu yerine bugün çok daha fazla yeni sömürge arayışında olan gelişmiş ülkeler bu yarışa girmiştir. Bu davranış modeli nedeniyle tüm yer küre sömürülmektedir. Bir diğer değişim ise ekonomik gücün dev şirketler ve mali kuruluşlarda yoğunlaşmasıdır.³³

³²Wallerstein, Immanuel, **The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of The European World-Economy in the Sixteenth Century**, Academic Press, New York, 1974 s. 347.

³³Harry Magdoff, **Sömürsüz Emperyalizm**, çev. Çiğdem Çimdalı, 1.b., Devin Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 75-76- 83.

Magdoff'a göre eski sömürge sistematığı özellikle İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında bağımsızlığını ilan eden ülkelerle değişmiştir. Burada kullanılan emperyalizm dinamiği sömürsüz emperyalizm kavramına yaslanır. Öyle ki bugün kapitalist devletlerin bunu gerçekleştirmesi için bağımsız ve özgür ekonomilere eski yöntemlerle müdahale edemeyeceği varsayımı vardır. Bu nedenle uluslararası fiyatlar, pazarlama ve mali sistem ilişkisinin derinleştirilmesi gibi sömürge ilişkisinin sürdürülmesine olanak sağlayan yeni araçlar vardır.³⁴

2 KAPİTALİZMİN EVRİMİNDE BİRİNCİ DÖNEM: 1920 – 1970

2.1 1920'LER SONRASI KAPİTALİST EKONOMİK UYGULAMALAR

Dünya ülkeleri 20. yüzyılda iki büyük savaşla karşı karşıya kalmıştır. Bu iki savaşta özünde yer alan temel dinamik kapitalizmin kendi köklerinde barındırdığı zorunluluklarda yatmaktadır. Bir başka deyişle bu savaşlar kapitalist için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasına yönelik yapılan paylaşım savaşlarıdır. Daha öncede ifade edildiği gibi sermayenin yoğunlaşması ve tekelleşme ile emperyalist çıkarların çatışması paylaşım savaşlarını doğurmuştur. Bu bölümün ana konusu bu iki paylaşım savaş sonrasında kapitalist sistemin geçirdiği değişimin günümüz sosyo-ekonomik yapısına yönelik ne tür sonuçlar yarattığı üzerinedir.

2.1.1 1929 Ekonomi Buhranı

Birinci Paylaşım Savaşı sonrasında özellikle Avrupa ekonomileri ciddi zararlar gördü.³⁵ Savaş tüm ülkelerde ciddi tahribatlar yaratmış ülkemizde olduğu gibi birçok farklı ülkede bağımsızlık mücadeleleri kendisi göstermiştir. Ancak sosyalist ekonominin ilk örneklerinden birini oluşturan ve uzun yıllar sosyalist iktidarı ele geçiren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) iktidarı çok daha farklı tesirler ortaya çıkarmıştır.³⁶

Birinci Paylaşım Savaşı sonrasındaki gelişmelerin olumsuz tesirleri ardı ardına

³⁴ Magdoff a.g.e. s. 166.

³⁵ Joyce Appleby, **Amansız Devrim: Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, 1.b., Alfa Yayınları, 2012 İstanbul s.276.

³⁶ Appleby, a.g.e., s. 273.

diğer dünya ekonomilerinde ciddi bir bunalıma sokmuştur.³⁷ 1929 yılında ABD piyasalarındaki olumsuzluklar kısa sürede tüm kapitalist ülkeleri sarmaya başladı. Bu sarsıntı sonrası işsizlik rakamları 14 milyona ulaşmıştır³⁸. Fiyatlardaki değişimler piyasalarda ciddi olumsuzlukların göstergesiydi. Tüm bu olumsuzluklar neticesinde 1929 yılında bütün kapitalist ülkelerin ekonomilerini derinde etkileyen ekonomik kriz yaşandı. Kapitalizmin gerek ekonomik krizden çıkış için mevcut durumun yetersizliği gerekse SSCB'nin uyguladığı farklı iktisadi yöntemler nedeniyle krizden zarar görmemesi kapitalist ülkelerde mevcut sistemin yapısında kısmi değişimleri zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda özellikle ABD'de ve Avrupa'daki kapitalist ülkeler müdahaleci kapitalist ekonomik sistem olarak ifade edilen Keynesyen politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

2.1.2 Keynesyen Ekonomi Politikaları

Kapitalist sistemin kriz öncesindeki bırakınız yapsınlar sloganları geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Güvenirliliğini yitiren kapitalist sistemin yeniden inşasını gerçekleştiren farklı bakış açılarından Keynesyen politikalar ağırlığını göstermiştir.³⁹ 1936 yılında John Maynard Keynes (1883-1946) tarafından yayınlanan “İstihdamın, Faizin ve Paranın Genel Teorisi” eserinde kendisinden önceki liberal iktisatçıların varsayımlarına bağlı kalmakla birlikte daha makro bir bakış açısı geliştirmiştir. Öyle ki Keynes toplam talep, toplam arz, toplam istihdam ve toplam milli gelir kavramları ile söz konusu krizin aşılmasında önerilerde bulunmuştur.

Keynesyen ekonomik modelde toplam talep; tüketim talebi, yatırım talebi ve hükümet harcamalarından oluşur. Ancak burada mühim olan özel tüketim talepleri ve yatırım talepleridir. Milli gelirin artması ile birlikte toplam talep ve toplam tasarruf da artar. Bir ülkedeki istihdam seviyesi tüketime bağlıdır ki tam istihdam durumu milli gelir ile doğrudan ilişkilidir. Keynes bu noktada şu varsayımdan hareket eder, gelir artıçça bireylerin tüketimi de artar. Ancak bunun tam olarak böyle sonuçlanmayacağını bilir ve gelirin tümü harcanmaz, harcanmayan kısım tasarruf veya yatırım olarak kalır. Son durumda gelirin tüketim ile tasarrufun toplamına eşit olduğu şeklinde bir denklemlerle karşı

³⁷ Amerika'daki krizin etkilerine ilişkin en iyi anlatımlardan biri kuşkusuz John Steinbeck'in Gazap Üzümleri eseridir.

³⁸J. M. Albertini, **Ekonomik Sistemler Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm**, çev. Cafer Unay, 4.b., Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, s.98.

³⁹Appleby, a.g.e. s. 284.

karşıya kalınır.⁴⁰

Bu durumda istihdamın temelde gelir durumuna bağlı olduğu varsayımı vardır. Gelir harcandığında istihdam sağlanmış olur. Eğer gelirin tüketim harcamalarındaki kısmı azalır ise tasarruf eğilimi artacak, toplam talep o andaki gelir seviyesini sürdüremeyecek ve gelirden azalma meydana gelecektir. Bu durumda eksik istihdamın ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Bu bağlamda tasarruf eğilimini azaltmak ve yatırım harcamalarını artırmak için paranın piyasada ki karşılığı olan ve faiz düzeyi olarak ifade edilen, sermaye talebi ile sermaye arasındaki bağlantıyı ortaya koyan yeni bir sorunu beraberinde getirecektir.⁴¹ Keynes'e göre para arzında ki değişim istihdam ve milli gelir seviyelerinde de etkilerde bulunacaktır.⁴²

Büyük Buhran'ın yaratmış olduğu olumsuzlukları gidermek adına Keynes'in bu politikaları Amerika'da Yeni Düzen (New Deal) iddiası ile var olan krizin etkilerini azaltmak adına önleyici müdahaleler sepeti olarak uygulamaya kondu. Öyle ki bu politikaların uygulanması için Franklin D. Roosevelt istihdam yaratıcı projelerden işsizlere yönelik doğrudan yardımlara kadar birçok yasal düzenlemeye başvurdu. Avrupa'da da refah yasalarına yönelik adımlar atıldı.⁴³

Bu ekonomik değişim rüzgârları esnasında Avrupa'da Alman faşizmin ayak sesleri giderek sertleşmekte ve saldırganlaşmaktadır. Almanya'nın Birinci Paylaşım Savaşı sonrası kaybettiği savaşın hezimetini, ekonomisinin içinde bulunduğu dar boğaz gibi sorunların yaşandığı bir dönemde iktidara gelen Nasyonalist Sosyalist Hitler, Almanya İmparatorluğu düşüncesi ile yoğun bir silahlanma aşamasına girdi. Bu evrede SSCB sosyalist ekonomik sistemin öncülüğünde büyük bir gelişme göstermiştir. Alman faşist iktidarın SSCB'ye savaş açması ve Amerika ile Japonya arasındaki çatışma İkinci Paylaşım Savaşı'na neden olmuştur. Ancak Sovyetler, Alman faşizmine karşı gösterdiği direniş sonrasında faşist Hitler iktidarını alaşağı etmiş ve Berlin'e kadar ilerleyiş göstermiştir.

Bu gelişmeler ışığında Sovyet iktidarı sosyalizmin başarısını ispatlamış kapitalist ülkeler ise bu başarı karşısında yeni hamleler geliştirmekte gecikmemiştir. Öyle ki savaş

⁴⁰Talas, a.g.e., s.50.

⁴¹Talas, a.g.e., s.51.

⁴²Zeynel Dinler, **İktisat**, 4.b., Ekin Basım Yayınları, Bursa, 2011, s.163.

⁴³Appleby, a.g.e., s. 285.

sonrasında kapitalist ülkeler komünizmin yayılmasını engellemek için Amerika ve bazı Avrupa devletleri bir araya gelerek bugün NATO olarak bildiğimiz Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü kurmuşlardır.⁴⁴ Kurulan örgüt temel olarak dünya üzerinde olası komünist devletlerin ortaya çıkmasına mâni olmak ve onun yayılmasına engel olmak için varlık göstermektedir. Bu askeri örgütün yanında birde ekonomik süreçlerin işlemesi için özellikle Amerika Başkanı Harry Truman ve Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall savaş sonrası ekonomik olarak tahribatlara maruz kalan ve olası durumda Sovyetlere yakınlık gösterilmemesi adına bir politika geliştirerek sosyalizmin diğer ülkelere yayılmasını engelleyen ekonomik paketler uygulamıştır. Ülkemizde 1947 yılında bu planın bir parçası olmuştur.⁴⁵

İkinci Paylaşım Savaşı sonrası Sovyetler Birliği ile ABD arasında ters yönlü rüzgârlar yaklaşık 40 yıl boyunca sert esmiştir. Bu bağlamda İkinci Paylaşım Savaşı sonrası ABD ile Sovyetler arasında yaşanan gerginlikler tarihte soğuk savaş olarak geçmiştir. Elbette ki soğuk savaşın tesiri sadece bu iki süper güçle sınırlı kalmamış dolaylı olarak her iki ülke ile ilişkileri olan ülkelerde bu soğuk rüzgârların etkisinde kalmışlardır.

2.1.3 Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1948)

Soğuk Savaşında bir neticesi olarak dünya kapitalist sistemin koruyuculuğunu sağlamaya çalışan ABD, komünizmin yakın çevresinden tecrit edilmesi için bazı önlemler almıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı içi içe geçmiş iki kavram olmakla birlikte İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Amerika'nın dış politikasına öncülük etmiş anlayışlardır. Bu bağlamda bu iki kavramda özünde komünizmin yayılmasını engellemek için ortaya atılan savların kavramsallaştırılmasıdır. Truman Doktrini'nin Marshall Planı'ndan farkı şudur; Truman Doktrini hedefini Yunanistan ve Türkiye üzerinde geliştirirken Marshall Planı genel olarak Batı Avrupa'ya yöneliktir. Öyle ki 16 Avrupa ülkesine sanayi ve tarımsal gelişimin sağlanması için ciddi yardımlar yapılmıştır. 1948-1951 yılları arasında uygulanan Marshall Planı savaş sonrasında Avrupa devletlerinin çoğunun ekonomilerinin yapılandırılmasını sağlamıştır.

⁴⁴Nurettin Gülmez, "Bülent Tahancı, Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/28, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/Dergi_28_yeni/09_nurettin_bulent.pdf (09.11.2016), s.226

⁴⁵Gülemez, a.g.m., s. 227.

Bu planlar sayesinde savaş sonrasında ekonomileri zara göre ülkelere yardım yapılacak bu sayede hem Sovyetlere karşı müttefik sağlanmış olunacak hem de kapitalist sistem için ekonomik pazarlar sağlanacaktır. Bu nedenlerden dolayı uygulanan bu iki politika kapitalist sistemin girmiş olduğu bunalım döneminde en yakın muhalifi olan sosyalist ekonomik sistemin alanının genişlemesini durdurmayı hedeflemiştir. Uygulanan planlar başarılı sonuçlar vermiştir. Bugün bilinmektedir ki Türkiye'ye yapılan yardımlar hem Sovyetler ile olan ilişkilerin sınırlı kalmasını sağlamış hem de günümüze kadar kapitalist sisteme olan bağlılık ciddi oranda varlığını sürdürme olanağı yakalamıştır. Yine uygulanan bu iki plan bugün neticelerini almayı sürdürmektedir. Kapitalist ekonomik ilişkiler daha yoğun bir şekilde ekonomik hayatı biçimlendirmektedir.

2.1.4 Kapitalist Sistemin Uluslararası Araçları: Bretton Woods'un Sistemi

Bretton Woods, 1944 yılının Temmuz ayında Amerika'nın New Hampshire eyaletinde Bretton Woods şehrinde 44 ülkeden gelen 150 delegenin katılımıyla gerçekleştirilen bir toplantıdır. Bu toplantıda yıkıma uğramış Avrupa'nın kalkınmasını ve 1918 - 1939 arası dönemlerde ortaya çıkan korumacı ekonomi sonrasında dünya ticaretini geliştirecek yeni bir uluslararası finansal yapı tasarlanmıştır. Bretton Woods zirvesinin üzerinde durduğu meselelerin başında önceki adıyla Uluslararası Banka olan Dünya Bankası'nın(WB)yeniden yapılanmasını ve gelişmesini, 1944'de San Francisco'da Birleşmiş Milletleri (BM) oluşturmak için Milletler Cemiyetini yapılandırılması, 1947'de ise kurulacak olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması olarak anılan GATT'nin, bugünkü adıyla Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulması vardır.⁴⁶

Bretton Woods sistemi üç ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan ilki düzenlenebilir sabit kur sistemidir. Bu ilkeye bağlı olarak 35 Amerikan doları 1 ons altına karşılık gelen bir değer olarak kabul edilmiştir. Ulusal paraların dolar karşısındaki aşağı ve yukarı yöndeki hareketliliği %1 oranında dalgalanabilmektedir. Bir diğer ilke ise dövizin denetimi ve ithalat sınırlamalarıdır. Bu bağlamda ülkeler arasında meydana gelecek olan ticaretin önündeki engellerin kaldırılması görevini Dünya Ticaret Örgütü üstlenecektir. Son olarak ise uluslararası likiditenin sağlanmasıdır. Bretton Woods sistemi içerisinde yer alan bir finansal kuruluş olan Uluslararası Para Fonu'na (IMF) üye ülkeler belirli bir hesaplama

⁴⁶Jaime Pozuelo, **The Monfort Plan The New Architecture of Capitalism**, John Wiley&SonsPublisher, New Jersey, 2010, s.3.

istinaden fon ayırmak durumundadır.⁴⁷

Bretton Woods sisteminin temel mantığını anlamak emperyalist politik uygulamaların neticelerini kavramak adına Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların söz konusu sistem içerisinde sermaye sınıfları için yaratılacak olan bağımlılık ilişkilerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

2.1.4.1 Uluslararası Para Fonu – International Money Found (IMF)

Bretton Woods sisteminin ana ayaklarından birini oluşturan Uluslararası Para Fonu (IMF) 45 ülkenin 27 Aralık 1945 yılında ana sözleşmeyi imzalaması ile kuruldu⁴⁸. Bu bağlamda Bretton Woods sisteminin temel yapı taşlarından biri olan IMF'in amaçları:

- Uluslararası parasal problemlerde iş birliği ve müzakere için mekanizma sağlayan daimî bir kuruluş vasıtasıyla uluslararası parasal iş birliğini sağlamak,
- Uluslararası dengeli büyümeyi ve yayılmayı kolaylaştırmak ve böylece reel gelire ve istihdama yüksek seviyede katkı sağlamak, tüm üyelerin üretim kaynaklarını ekonomi politikasının ana amaçları gibi geliştirmek,
- İstikrarlı değişimi desteklemek, üyeler arasındaki düzenli değişimleri sürdürmek, rekabete dayalı mübadelenin değer kaybetmesini önlemek,
- Dünya ticaretinin büyümesini aksatan döviz sınırlamalarının yok edilmesi ve üyeler arasındaki cari işlemlere göre çok yanlı ödeme sistemi kuruluşunu desteklemek
- Üyelerine kısa süreliğine yeterli tedbirler altında mevcut fonların genel kaynaklarını vererek onlara güven vermek böylece ulusal veya uluslararası refahın yıkıcı önlemlerine başvurmaksızın onların ödemeler dengesindeki uyumsuzluklarını düzeltmeleri için fırsat sağlamaktır.⁴⁹

⁴⁷Nazım Öztürk, ‘‘IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri’’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/469/5372.pdf>(10.12.2016) s.101.

⁴⁸ Mahfi Eğilmez - Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 6.b.,Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 74.

⁴⁹ Articles of Agreement of the International Monetary Fund,<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/pdf/aa.pdf>(19.11.2016) p. 2.

2.1.4.2 Dünya Bankası – World Bank (WB)

Bretton Woods sisteminin bir diğere ana yapısını oluşturan Dünya Bankası, IMF ile birlikte aynı yılda kurulmuştur.⁵⁰Dünya Bankası'nın amaçlarını ifade edecek olursak,

- Üye ülkelerin savaş sonrası uğradığı yıkımların ortadan kaldırılmasına yardım etmekle birlikte, yeniden yapılanması, sermaye yatırımı, gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını ve imkanlarını artırmada rol oynamak,
- Özel veya yabancı yatırımlara destek sağlamak, bu yatırımların olmadığı yerde kendisi müdahale ederek bu noktalara destek sağlamak,
- Ülkelerarası ticaretin gelişmesini sağlamak, ödemeler dengesinin istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini sağlamak ve kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları artırmak,
- Farklı kanallardan sağlanan kredilerin daha etkin ve yararlı bir biçimde kullanılmasına garanti etme şartıyla daha acil ve yararlı alanlara yönlendirme ve bu alınan kredileri yeniden düzenlemek,
- Savaş döneminde barış dönemine olası en iyi koşulların sağlanması amacıyla uluslararası yatırımlarını yönetmektir.”⁵¹

Her iki kuruluşta Bretton Woods sisteminin işleyişindeki amaçların anlaşılması için iyi birer referans göstermektedir. Bu bağlamda IMF bir ülkenin performansını 4. Madde konsültasyonlar, ülkenin ekonomisinin düzenli bir biçimde izlenmesi, maddesine istinaden her yıl izlenir. Bu inceleme üye olmayan ülkeleri de kapsamaktadır ki bu sayede IMF devletler üzerinde bir gözetmen rolü üstlenir. Dünya Bankası ise birçok bakanlıkta temsil edilir ki gerçekleştirilen reformlar onun denetimi altındadır.⁵²

2.1.4.3 Dünya Ticaret Örgütü – World Trade Organization (WTO)

Bretton Woods'un sisteminin son halkasını oluşturan Ticaret ve Tarifeler Üzerine Genel Anlaşması (GATT) 1947 yılında kurulmuştur. Ancak bu kuruluşun ismi 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü şeklinde değişikliğe uğramıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün

⁵⁰ Eğilmez, a.g.e. s.80.

⁵¹International Monetary Fund and International Bank For Reconstruction and Development http://siteresources.worldbank.org/EXTARCHIVES/Resources/IBRD_Articles_of_Agreement.pdf (20.11.2016) s. 51-52.

⁵²Michael ChossudovskyYoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü, 1.b., Çiviyazıları Yayıncılık, İstanbul, 1999. s. 63.

asli görevi uluslararası serbest ticaretin gelişimin sağlanması, buna paralel olarak da uluslararası alamdaki yasal düzenlemeleri ortaya koymaktır. Bir başka deyiş ile Dünya Ticaret Örgütü esas olarak ülkeler arasındaki ticaretin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır.⁵³ Her ne kadar söz konusu örgüt uluslararası ticaret akışının kolaylaştırılmasını sağladığını ortaya koysa da esas olarak kapitalizmin sermaye grupları için daha geniş alanlar yaratılmasına çaba harcamaktadır.

Her üç kurumda esas olarak kapitalist sistemin çok daha sistematik bir biçimde dünya üzerinde yayılmasına olanak yaratacak şekilde tasarlanmıştır. İlerleyen bölümlerde Dünya Bankası'nın yoksulluğa ilişkin yaklaşımları incelenirken esas olarak ülkeler arasındaki eşitsizliğin artan boyutlarına ilişkin yarattığı derinlik ortaya konacaktır. Bu bağlamda mevcut kurumlar esas olarak kapitalist sistemin varlığını sürdürme ve genişletme rolü üstlenen birer mekanizmalardır. Kapitalist sistemin yayılımına ilişkin uluslararası kuruluşlar sadece bu üç kuruluş ile sınırlı değildir. Dünya Tarım Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü gibi başkaca kuruluşlarda kapitalist sistemin uluslararası kuruluşlarıdır.

2.1.5 Avrupa'nın Altın Çağı: Sosyal Devlet

Keynesyen politikaların temelde kapitalist sistemin içinde bulunduğu çıkmazı kırmak ve yeni bir taktiksel yöntemle bu krizin üstesinden gelmek olduğuna yukarıda değinildi. Keynesyen ekonomik analiz, 1940'lı yıllar sonrası pratikte kendisini hissettirmeye ve kapitalist ülkelerde uygulanmaya başlandı. Bu bağlamda resmî belgelerin içeriğine bakıldığında İngiltere'de yayınlanan "Beveridge Raporu" ve Amerika'da "İstihdam Yasası" Keynesyen iktisat görüşünün pratik karşılığıdır.⁵⁴ Bu adımlara dünya genelindeki resmi dayanak ise 1945 yılında Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 55. maddesindeki tam istihdam tanımının verilmesi ve 56. maddedeki uygulanışına yönelik üyelerin yükümlülükleri gösterilebilir.

Keynesyen politikaların kabulü ile maliye politikalarının seyri de değişmiştir. Öyle ki klasik iktisat görüşünün kabul ettiği gibi işsiz olanlar bunu kendi istedikleri için işsizdir kabulünü reddeder ki Keynesyen ekonomide bu esas problemin kendisidir. Yani bir başka deyişle işsizlik ekonomide gereksiz kaynak kullanımına neden olur ve ulusal gelirden

⁵³ Eğilmez a.g.e., s. 83.

⁵⁴ Pierre Delfaud, **Keynesyen ve Keynesyencilik**, çev. İsmail Yergüz, 1.b., Dost Yayınları, Ankara, 2010, s. 81-82.

olumsuz bir etki olarak görülür. Bu bağlamda söz konusu olan eksik istihdam ortadan kaldırılmalı ve tam istihdam seviyesine ulaşılmalıdır. Bunun uygulanması ise devlet müdahalesi ile gerçekleştirilmelidir. Aksine piyasa bunu kendisi düzenleyememektedir.⁵⁵

Bu adımların paralelinde devletleştirme veyahut kamulaştırma süreçleri hız kazandı. Fransa, yapılan devletleştirme politikaları sonucu refah devleti dönemi boyunca tarihinin en hızlı büyüme rakamlarına ulaşmıştır.⁵⁶ Bu bağlamda konunun daha net özetlenmesi açısından İngiltere ve Fransa'daki Kamu Özel sektör varlıklarındaki grafiksel görüntü burada bilhassa kapitalizme yönelik müdahalenin seyrindeki değişim daha net bir biçimde görülebilmektedir.

Grafik 2'de ve Grafik 3'de 1700'lü yıllardan 1900'lerin ilk çeyreğine kadar kamusal servet ile özel servet arasındaki farklılık ciddi bir biçimde derindir. Ancak 1950'li yıllarda İngiltere ve Fransa'daki kamu ve özel sermaye karşılaştırmasında ki değişim Keynesyen politikalarla özel servet ile kamu serveti arasındaki farkın altın çağ olarak ifade edilen dönemde nasıl değiştiğini yansıtmaktadır. Ancak özellikle 1980'ler sonrasında kamusal servet ile özel servet arasındaki makas yeniden özel servet lehine değişim göstermeye başlamıştır. Öyle ki 1980'ler sonrasında toplam servet artış göstermesine rağmen kamu servetinin artışı ile özel servetin artışı farklı yönlerde seyretmektedir.

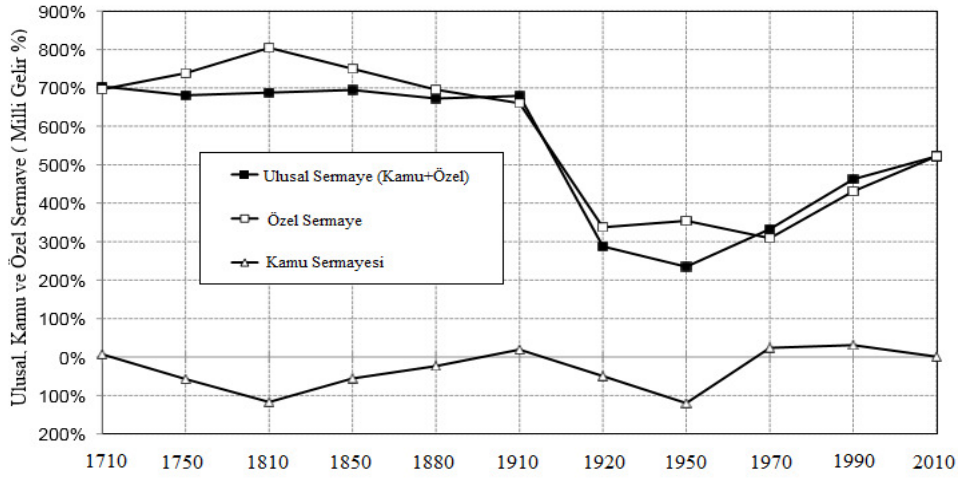
Tüm bu veriler şu hususu net bir biçimde ortaya koymaktadır; 1929 Buhranı sonrası kapitalist sistemin girmiş olduğu krizi aşmak için uygulanan kısmi devletleştirme politikaları ile sistemin çatlakları onarılmıştır. Ancak kapitalist sistemin kendi iç doğası gereği kâr güdüsünün azgınlığının kısmi süreli bu kontrolü, bazı görüşlerin aksine toplumlar geliştikçe sosyal düşünceli bir nitelik kazanmaya çalışmaz.⁵⁷ Sadece böyle bir görüntü sunar ki bugün aradan geçen onca yıl gerçeğin böyle olmadığını ortaya koymuştur. Bir başka deyiş ile her ne kadar toplumlar gelişim gösterse de söz konusu gelişimin etkisi her zaman beklenen etkiyi yaratmamaktadır.

⁵⁵ Zeliha Köker - Kutlu Dane, "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 26, 2013, <http://kisi.deu.edu.tr/fatma.yapici/1040.pdf> (05.05.2017). s. 10.

⁵⁶ Thomas Piketty **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, çev. Hande Koçak, 2.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 146.

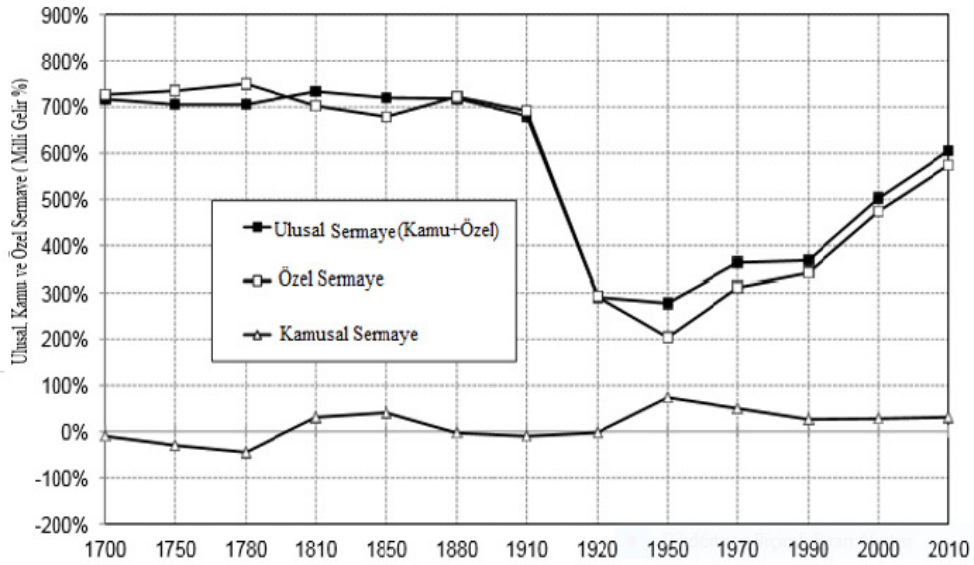
⁵⁷ Talas, a.g.e., s.122.

Grafik 2: İngiltere’de Kamusal ve Özel Servet 1700-2010⁵⁸

Kaynak: piketty.pse.ens.fr/capital21c. (10.05.2017).

Grafik 3: Fransa’da Kamusal ve Özel Servet 1700-2010

Kaynak: piketty.pse.ens.fr/capital21c (10.05.2017).

⁵⁸ Kaynak sitede yer alan grafikte yıllar verilmemiştir. Bu eksiklik eserin Türkçe çevirisindeki tarihler baz alınarak düzeltilmiştir. Ayrıntı için bkz. Piketty a.g.e., s. 135.

3 KAPİTALİZMİN EVRİMİNDE İKİNCİ DÖNEM: 1970'LERDEN GÜNÜMÜZE

3.1 PETROL KRİZLERİ VE BRETTON WOODS'IN SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

Daha öncede vurgulandığı gibi devletin piyasaya yönelik müdahaleleri sermaye sınıfının pekte hoşnut olduğu bir durum değildir. Bazı iş çevreleri bu durumun değişmesi için yöntemler geliştirse de hiçbirinin tesiri Petrol Krizi kadar etkili olmadı. Bu kriz sonrası çoğu ülkedeki enflasyon oranının artışıyla birlikte Keynesyen öncesi bırakınız yapsınlar politikaları (güncel adıyla neo-liberalizm) yeniden canlandı. Vietnam savaşı ile birlikte ise bu politikalar giderek tesirini artırmaya başladı.⁵⁹

Bu bağlamda 1970'li yıllarda başlayan iki kriz refah devletinin sonunu getirmiştir. Bunlardan biri 1971 yılına gelindiğinde ABD'deki sıkıntuların zirveye ulaşması ve Vietnam savaşını para basarak finanse etmeye çalışan ABD dolarının standart para konumunu ihlal etmesiyle, diğer Avrupalı devletlerin 1973 yılında dolara olan bağlılıklarına son vermesine neden olmuştur. Bu gelişmeler ile birlikte Bretton Woods sistemi çökmüştür. Bununla birlikte Avrupa devletleri enflasyonun engellenmesi için merkez bankaları vasıtası ile sıkı para politikaları uygulamaya başlamışlardır. Bir diğer gelişme ise yine 1973 yılında petrol ihraç eden ülkelerin örgütü olan Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC) petrol fiyatlarını artırarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Gerek Avrupa ülkelerinin sıkı para politikaları gerekse petrol fiyatlarındaki bu yükseliş yeni bir krizin oluşmasını kaçınılmaz kılmıştır.⁶⁰ Bu değişim rüzgarları ile birlikte kapitalist sistemin yeni bir strateji geliştirerek devamlılığını sağladığı bir gerçektir. 1975'ler den sonra sadece kapitalist sistemde değil onunla zıt kutupta yer alan Sovyet'lerde de ciddi dönüşüm sinyalleri gün yüzüne çıkmıştır⁶¹.

Her iki krizin neticeleri grafik 4'de daha açık bir biçimde görülmektedir. Kriz döneminde ve sonrasında gerek işsizlik rakamları gerekse enflasyon rakamları artış göstermiştir. Örneğin 1970'lerin başlarında ABD'de işsizlik oranı %3 civarında iken bu oran 1975 sonrasında neredeyse 3 katına kadar çıkarak %9'a kadar artış göstermiştir. Avrupa'da ki işsizlik oranları Amerika'dakilere kıyasla daha yüksektir. 1970'lerin başında

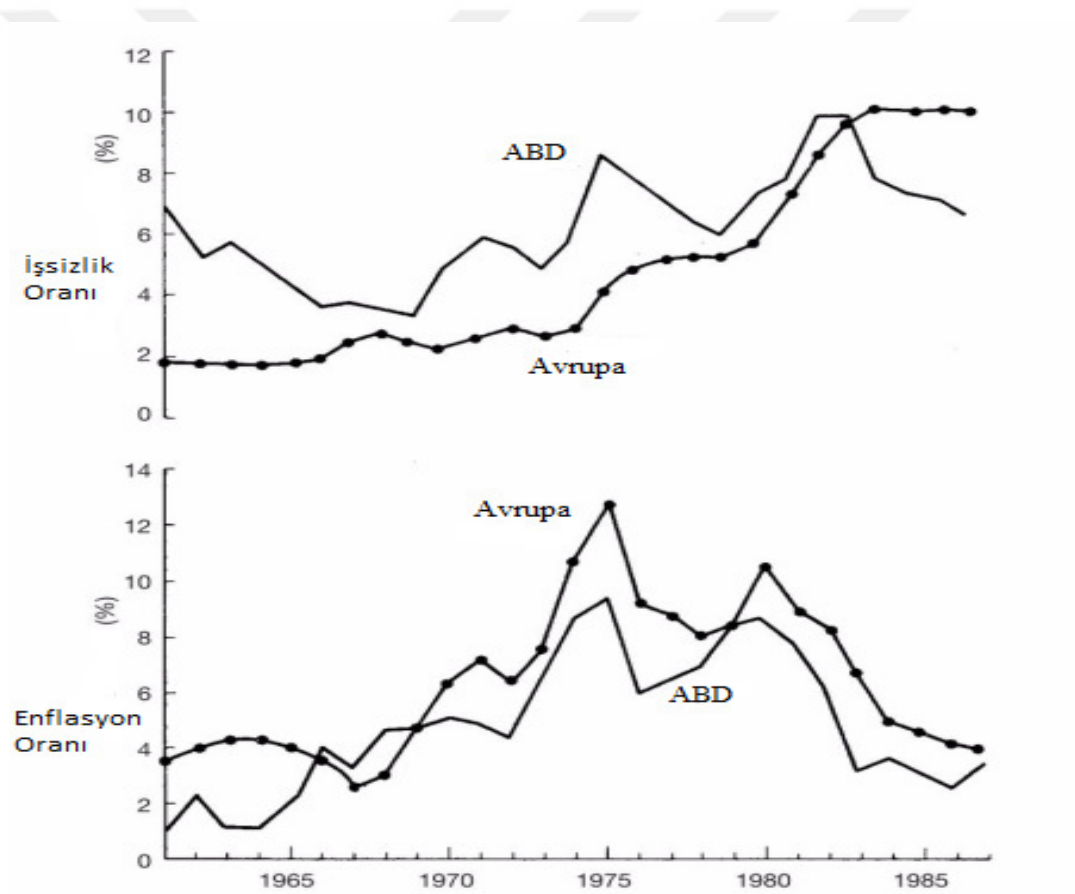
⁵⁹William Mitchell-Joan Muysken, **Full Employment Abandoned: Shifting Sands and Policy Failures**, Published by Edward Elgar Publishing, Northampton, 2008, p.11-12.

⁶⁰Fülberth, a.g.e., s.259.

⁶¹Fülberth, a.g.e., s. 264.

%2'lerde seyreden işsizlik oranı kriz sonrasındaki 10 yılda nerdeyse 5 kat artarak %10 seviyesine gelmiştir. Enflasyon oranlarında ki yükseliş de işsizlik oranlarından farklı değildir. Örneğin ABD'de 1970'lerin başında %4 seviyesinde olan enflasyon oranı 1975'de yani İkinci Petrol Krizin 'den sonraki iki yılda 2 kat artarak %8 seviyelerine ulaşmıştır. Aynı dönemlerde Avrupa'daki enflasyon oranları %3'den %12'lere kadar yükselmiştir.

Grafik 4: 1970'lerdeki Kriz Dönemlerinde ABD ve Avrupa'da İşsizlik ve Enflasyon Göstergeleri

Kaynak:David Harvey, A Brief History of Neo-liberalism, First Published, **Oxford University Press**, New York, 2005, p. 14.

Söz konusu veriler gerek Amerika'da gerekse Avrupa'da uygulanmakta olan korumacı ekonomik sistemin liberal ekonomistlerce uygulanamaz olduğuna ilişkin yaklaşımlarını güçlendirmiştir. Liberal ekonomistler uygulanan Keynesyen politikalar ve

tasarlanan Bretton Woods'ın sisteminin değiştirilmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. Bu nedenle 1930'larda uygulanan Keynesyen politikalar yerini kendisini revize etmiş eski vahşi kapitalist düşünce sistematiğine dayanan ancak daha örgütlü ve daha küresel bir anlayışa bırakmıştır.

3.2 NEO-LİBERAL POLİTİKALARI ORTAYA KOYAN DÜŞÜNSEL ARKA PLAN

Özellikle Avrupa'da sosyal devlet ilkesinin yerini, piyasacı devlet ilkesine bıraktığı 1970'lerde uygulanmaya başlanan neo-liberal ilkelerin felsefesini ortaya koyan ve onun yol haritasını çizecek olan anlayışın incelenmesi kapitalist sistemin dönüşümündeki ikinci evrenin anlaşılmasında olanak sağlar. Bu nedenle neo-liberal perspektifin yapı taşlarını oluşturan Mont Pelerin Topluluğu ile Monetarizm'in incelenmesi bir zorunluluk arz etmektedir.

3.2.1 Mont Pelerin Topluluğu

Mont Pelerin Topluluğu ismi topluluk üyelerinin İsviçre'de ilk kez bir araya geldikleri kaplıcadan almaktadır. Ekonomistler, tarihçiler ve felsefecilerden oluşan bu topluluk 1947 yılında Friedrich von Hayek'in öncülüğünde bir araya geldi. Topluluğun temel argümanları 19. yüzyılın ikinci yarısında Alfred Marshal (1842-1924), William Stanley Jevons (1835-1882) ve Leon Warlas'ın (1834-1910) ileri sürdükleri görüşleri, klasik liberal savunucuların görüşlerini, revize etmektir. Bununla birlikte Adam Smith'in insanın pazarda ortaya koyduğu açgözlülük, hırs ve kazanma güdülerini olduğu gibi sürdürdüler. Bu değişime ek olarak neo-liberal anlayış John Maynard Keynes gibi devlet müdahalesine yer veren anlayışa karşı çıkmışlardır.⁶²

Topluluk esas olarak devlet sınırlamalarının mümkün olduğu kadar az olduğu, sadece belirli hususlarda devletin piyasada kısmi rollerde yer alabileceğini ifade eder. Bu bağlamda Milton Freidman'ın düşüncesi topluluğun fikirlerinin ortaya konmasında konuya açıklık getirecektir.⁶³

⁶²Harvey, s. 20.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milton Freidman, Kapitalizm ve Özgürlük. Bu eserinde tümüyle neden devletin piyasaya müdahale etmemesi gerektiği fikri üzerinde değerlendirmelerde bulunur ve ancak bazı durumlar

3.2.2 Monetarizm-Parasalılık

1970'ler de Louis monetarizmi olarak da ifade edilen monetarist yaklaşım esasında kavramsal olarak bu dönemde ki Louis Federal Merkez Bankası ekonomistlerinin başlıca teorik ve deneysel analizlerinden ortaya çıkar. Bu görüş kısa dönemde ekonomide tam istihdama atıfta bulunmaz. Bu yaklaşım Keynesyen modele üretim ve istihdam noktasında parasal politikanın etkisinde nispeten yakınken, Keynes'in iddia ettiği etkili maliye politikasını kabul etmez⁶⁴. Bu döneme ilişkin olarak yükselen bir diğer söylem ise enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkiye yöneliktir. Milton Friedman'a göre kısa dönemde enflasyon ile işsizlik arasında bir sapma var olur, fakat uzun dönemde böyle bir durum söz konusu değildir⁶⁵.

Bu ekolün temelde gelişimine en ciddi katkılardan birini yapan kuşkusuz Friedman'dır. Bu noktada Friedman'ın 1929 Buhramı sonrası uygulanan politikalara yönelik eleştirisi ve devletin görevlerinin tanımlamadaki anlayışı durumu daha sade bir biçimde ortaya koymaktadır. 1929 Buhranının temel sebebi kapitalist sistemin yapısal bozukluğunda değil, federal rezerv sisteminin uyguladığı yanlış politikalardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda devlet esas olarak piyasalara mali istikrar sağlayıcı bir araç rolü üstelenme konusundaki sorumluluğunu sürdürmelidir. Devletin ana sorumluluğu bireylerin ekonomide büyüme yaratmalarını mümkün kılan genel bir yasal çerçeve oluşturma ve bireylere ekonomik olanaklar sağlamaktır. Ekonomik istikrar hususunda devletin politik işlev alanı, mali politika, para ve bütçe politikası şeklindedir.⁶⁶ Bu alanların dışında devletin piyasalara müdahale etmesi sistemin tıkanması ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle devletin zorunlu alanlar dışında sisteme müdahalesi bu düşünceye göre doğru değildir.

hariç tüm tezlerinde devleti piyasa işleyişinin dışına çıkarır. Bu noktada örneğin askeri teşkilatlanma meselesinde devletin bu noktada duruma müdahil olması gerektiğini savunur.

⁶⁴Handa, a.g.e., s. 23.

⁶⁵Handa, a.g.e., s. 342.

⁶⁶Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, çev. Doğan Erberk-Nilgün Himmetoğlu, 2.b., Plato Film Yayınları, İstanbul, 2011, s.50.

3.3 YENİ DÜNYA DÜZENİNİ ŞEKİLLENDİREN ANA HAT: NEO-LİBERAL POLİTİKALAR

Yeni dünya düzenini şekillendiren, ona yön veren ve gelişimine olanak sağlayan asıl program sistematüğını neo-liberal politikalar oluşturmaktadır. Bu neden ile günümüz kapitalist sisteminin kavranması bu politikaların ana ekseninin kavranması ile doğrudan ilişkilidir. Neo-liberal politikaların ortaya çıkmasında etkili olan Mont Pelerin Topluluğu ve Parasalcı iktisadi anlayışın temel dinamikleri ortaya kondu. Bu bağlamda bu iki kurum hangi reçeteleri sunmakta ve neleri öngörmektedir? Bu bölüm esas olarak bu eksende şekillenmiştir. Bu noktada Whashington Konsesüsü başlığı ile bir liste hazırlanmıştır. Başlangıçta azgelişmiş ülkeler için yapılan bu hazırlık daha sonrasında ise IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile tüm dünyada uygulanmaya başlanmıştır.⁶⁷

Neo-liberalizmin pratikteki uygulamasına yönelik en ciddi adım olan Whasintgon Konsesüsü;

1. Maliye disiplini sağlanmalı ve denk bütçe anlayışı, yani gelir ve gider dengesi oluşturulmalıdır.
2. Kamu harcamalarının seyri doğrudan piyasaya değil daha ziyade eğitim sağlık ve alt yapı gibi yönlere kaydırılmalıdır.
3. Vergi reformu yapılmalıdır. Artan oranlı vergi uygulaması değiştirilmelidir.
4. Finansal akış serbestleştirilmelidir, faiz oranlarını belirleyecek olan piyasansın kendisidir.
5. Bir çeşit ve piyasa tarafından belirlenen döviz kuru uygulanmalıdır. Döviz kurunun aşırı değişken olması piyasaların istikrardan uzaklaştırır.
6. Gümrükte uygulamakta olan tarifeler kaldırılmalı ve dış ticaret serbestleştirilmelidir.
7. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının genişletilmelidir.
8. Devlete ait olan iktisadi teşekkülleri özelleştirilmelidir.
9. Deregülasyon, yani devletin piyasa üzerindeki denetimi kaldırılması ana gaye olmalıdır.

⁶⁷Birol Karakurt, “Washington Konsesüsün'den Küresel Mali Krize Mali Disiplin ve Türkiye'deki Gelişmeler”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 25, S. 1, 2011, ss. 31-53, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/viewFile/1025006549/1025006128> (28.05.2017), s.33.

10. Mülkiyet hakları garanti altına alınmalıdır.⁶⁸

Bu çerçevede neo-liberalizm işgücü piyasasını dönüştüren, serbest ticareti olanaklı kılan ve özelleştirme vb. programlarının uygulayan kapitalist sistemin günümüz ekonomik anlayışını yansıtmaktadır.⁶⁹ Elbette neo-liberal adımlar sadece bunlarla sınırlı değildir. Örneğin tarımsal ürünler üzerinde ithal vergi muafiyetleri veya indirimlerinin uluslararası kuruluşlar vasıtası ile zorunlu kılınması bu programların bir parçasıdır. Ancak burada tezin geneline uygunluk açısından tüm başlıkların incelenmesi mümkün değildir. Bu nedenle yukarıda sıralan 10 madde tümüyle incelenmemiştir.

3.3.1 İşgücü Piyasaları

3.3.1.1 Ücretlerin düşürülmesi

1970’li yıllara kadar dünya genelinde uygulanmakta olan kapitalist ekonomik politikalar sosyalist devletlerin gerisinde kalmamak ve onların uyguladığı ücret düzeylerine yaklaşmak adına iş yaşamında iyileştirmeler getirmiştir. Bu durumun en iyi örneklerden biri Avrupa’daki refah devleti dönemidir. Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde Keynesyen politikaların girmiş olduğu kriz sonrası dünya genelinde sarsılan piyasaların yeniden hareketlenmesi için ortaya atılan neo-liberal politikardan birisi ücret seviyelerinin yeniden ayarlanması gerektiği iddiasıdır. Bu bağlamda kapitalistin gelir dağılımından daha yüksek pay alması ücret gelirlerindeki düşüşlere bağlıdır. Kapitalistlerin sermayesini artırmak yani gelirden daha fazla pay almak için yapmaları gereken birincil görev ücretler üzerinedir. Bu bağlamda uygulan neo-liberal politikalar ücretlerin azalmasına neden olmaktadır.⁷⁰

⁶⁸Cengizhan Yıldırım, “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neo-liberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.:7, Yıl 7, S. 2, ss. 1-23, y.y., 2011, s. 5-6.

⁶⁹Nihat Uçukoğlu, “Neo-liberal Politikalar, Özelleştirme ve Sanayiye Etkileri”, https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d136_5973.pdf, (28.05.2017), s. 10.

⁷⁰Aynur Uçkaç, “Türkiye’de Neo-liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, **MaliyeDergisi**, S. 158, y.y., 2010, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/158/21.Aynur.UCKAC.pdf (28.05.2017), s. 429.

3.3.1.2 Sendikalar

Emeğin sermaye karşısında örgütlenmesinde rol oynayan sendikal hareketler dünya genelinde neo-liberal politikaların uygulandığı ülkelerde ciddi dönüşümler yaşamışlardır. Sendikalar emek örgütü niteliğini yitirmiş, sürece entegre olmuştur. Bugünde sıkça ifade edildiği gibi yeni formu sarı sendikalar olarak ifade edilen bazı işçi sendikaları işçilerin hak taleplerine kulaklarını tıkayıp kapitalistler ile iş birliği yapmaktadırlar. Elbette ki burada sendikaların tümünün bu eğilimde olduğu söylenemez. Ancak sendikal çıkmazın aşılması için onları amaçlarının ekonomik eksenden çıkarılıp bununla birlikte sınıfsal eksene kaydırılması ile mümkündür. Yani sendikalar sadece proletaryanın ekonomik kaygılarını değil ayrıca sosyal-politik-kültürel yaşam koşullarına da yön vermelidirler ki içinde buldukları çıkmazı kendileri aşabilsin.⁷¹ Ancak gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde devlet erki vasıtası ile yapılan yasal düzenlemeler sendikal hareketlerin gelişmesini engellemekte ve piyasada sendikaların ağırlığını bertaraf etmektedir.⁷² Netice itibariyle neo-liberal politikalar ile sendikalar sisteme uygun bir hale gelecek şekilde dönüştürülmektedir. Sendikal hareketlerin bu dönüşümleri işçilerin taleplerinin karşılanmasını engellemekle birlikte hak arama mücadelesinin de gerilemesine neden olmaktadır.

3.3.1.3 Esneklik

Neo-liberal politikaların neticesinde işgücü piyasalarını etkileyen bir diğer konu esnekliktir. Esas olarak 1980'ler sonrasında üretim sürecinde kullanılan teknolojilerin artışı emek piyasalarının yeniden tasarlanmasına neden olmuştur. Rekabettin piyasaları etkilediği bir ortamda sürece uyum sağlamak isteyen sermaye gurupları piyasaları yeniden şekillendirmeye başlamışlardır. Tüm bu nedenlerden dolayı istihdam ilişkileri yeniden şekillenmektedir.

Bu bağlamda son 40 yıllık süreçte üretim sistemindeki değişiklikler farklı esneklik türlerini de beraberinde getirmiştir. İlk olarak esneklik olgusu ile birlikte firmalara işçilerin işe alımlarında ve işten çıkarılmalarında daha az maliyetler yükleyecek olan istihdam

⁷¹Leo Panitch-Greg Albo-Vivek Chibber, **21. Yüzyıl'da Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi**, çev. Tuncel Öncel, 1.b.,Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 254.

⁷²Aysen Tokol, **Türk Endüstri İlişkileri Sistemi**, 1.b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2015, s. 176-179.

türleri yaratılmaktadır. Bu nedenle çalışma hayatına yönelik olarak düzenlenen belirli süreli istihdam, kısmi süreli çalışma, ödünç iş ilişkisi ve taşeron uygulamaları emek piyasasındaki istihdam biçimlerini yeniden şekillendirerek emekçilerin çalışma alanında daha zayıf konuma düşmesine neden olmaktadır.⁷³ İkinci olarak esnekliğin işlevsel türüdür. Bu esneklik türü esas olarak çok vasıflı çekirdek bir grup üzerinde emek talebinde ortaya çıkan sürece daha etkin tepki verecek yeteneğin oluşmasını sağlamaktır. Üçüncü esneklik türü ise çalışma sürelerindeki değişimi ortaya koyan standart çalışma sürelerinin dışındaki çalışma biçimini ortaya koymak için kullanılmaktadır. Esnek çalışma kavramı ise daha ziyade mekânsal esnekliği ifade etmektedir.⁷⁴

3.3.2 Serbest Ticaret

Klasik liberal iktisat anlayışı nasıl ki devlet gücünün piyasa mekanizmasının dışında kalması gerektiğini savunuyor ise neo-liberal politik iktisat da bugün aynı bakış açısı ile piyasaların serbestleştirilmesi taraftarıdır. Bunu gerçekleştirmenin esasını birinci kısımda ortaya koymuş olduğumuz emperyalizm tezi ile kendisini var etmektedir. Bir başka deyişle emperyalizmin kendisi bugünün serbest ticaret dinamiklerini ortaya koymak açısından yararlı bir tarif sunmaktadır. 1980'lerin kapitalist sistemi, kendisine yeni sermaye birikim olanakları yaratma zorunluluğundan ötürü kaynakların tahsisini genişletmek zorundadır.

Bu sebeptendir ki kapitalist üretim anlayışı bugün bu politik-ekonomik adımlarla iş birliği içinde olan devletlere IMF-Dünya Bankası-Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumların aracılığı ile piyasaların liberalleştirilmesini öğütüyor. Uzlaşma kabul etmeyen, bu politik ekonomik çerçeveye kendini sokmak istemeyen ülkeleri ise darbe veya zorla işgal yöntemleri ile zorunlu kılıyor. Ancak bu işbirlikçiliği reddeden ülkelerde emperyalist güçler, özellikle ABD, her türlü yönetime başvuruyor. Bu bağlamda sürekli özgürlük pazarlayan en meşhur liberal ideologlar Şili'deki darbenin düzenlenmesini desteklemektedir.⁷⁵ ABD emperyalizmi kendisini özgürlük sunucusu ilan ederek, Irak'a özgürlük götürme gibi, kimi zaman silah yoluyla kimi zaman ise ekonomik yaptırımlar

⁷³Zeki Parlak, Süleyman Özdemir, ‘‘Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik’’, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 60, ss.1–60, y.y., 2011, s.10.

⁷⁴ Parlak, s.30-31.

⁷⁵Hayek'in Şili darbesinin destekleyişi bkz., Can Madenci, Hayek'in Kötü Şöhretli Röportajları, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 12, S. 18, ss. 99-101, Karaman, 2010, s. 99.

aracılığı ile ülkelerin iç işlerine müdahale etmektedir.⁷⁶

Neo-liberal politikaların gerekliliği olarak piyasaların serbestleştirilmesi kapitalistler için bir zorunluluktur. Bu zorunluluk algısı da tam olarak sermaye birikim yasasına yaslanır. Bunu gerçekleştirmek için ise kapitalist, yatırım kanallarını kullanmak zorundadır. Kapitalist sistem sürekli üretmek ve yayılmak zorunda olan bir sistemdir. Bu bağlamda piyasanın serbestleştirilmesi çabası aslında güçlü kapitalist ekonomilerin, ki bunu çoğunlukla çok uluslu şirketler, işbirlikçi ulusal iktidarlar vasıtası ile yapmaktadırlar, dünya piyasasında kendisine yatırım olanağı sağlayacak alanlara olan ihtiyacından kaynaklanır.⁷⁷ Kapitalist ülkeler refah dönemi olarak adlandırılan süreçte kaybetmiş oldukları kâr oranlarını yeniden elde etmek için piyasa kontrollünü kendi ellerine geçirmek zorundadır. Bunun için olmasa olmaz piyasaların devlet kontrolünden uzaklaştırılarak kendiliğinden düzenlendiği iddia edilen bir yapıya kavuşturulması ile mümkündür. Bunun en temel gerekçesi ise devletin kaynakları, piyasa kadar etkin kullanamayışındadır. Devlet mekanizması piyasa kadar rasyonel değildir şeklinde söylemler üreterek devletin tesirini azaltmaya çabalamaktadırlar.

Her ne kadar liberal ekonomistler serbest ticaretin ancak ve ancak serbest piyasa koşullarında özgür seçimlerle gerçekleştirileceği söylemine vurgu yapsa da günümüzde piyasada özgürce hareket etmeniz siyasi bağlantıların kuvveti ile doğrudan ilintilidir. Eğer mevcut piyasada yeterli siyasi bağlantılara sahip değilseniz bu piyasada özgürce ticaret yapma olanağına da sahip değilsinizdir.⁷⁸

3.3.3 Özelleştirme

Neo-liberal politik-ekonomik sürecin işlemlerini belirleyen bir diğer faktör kamu iktisadi teşekküllerinin serbest piyasa ilkelerinin bir zorunluluğu olarak özelleştirilmesidir. Bu bağlamda devlet kamusal iktisadi varlıkları kullanarak üretim sürecine bizzat dahil olmuş, bu evrede piyasanın ürettiği ürünün fiyatından daha aşağıda bir fiyatta piyasaya sunmuştur. Böyle bir piyasa konumunda kapitalistin kâr sağlama olanağı yoktur. Çünkü bu

⁷⁶ David Harvey, “Yaratıcı Yıkım Olarak Neo-liberalizm”, çev. Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 2, ss.67-88 s. Mersin, 2012, s. 70.

⁷⁷ David McNally, **Başak Bir Dünya Mümkün: Küreselleşme ve Antikapitalizm**, çev. Oya Köymen, 1.b., Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s. 51-56.

⁷⁸ Şey-Ha-Jooh Chang, **Kapitalizm Hakkında Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal, 3.b., Say Yayınları, Ankara, 2015, s. 28.

türden kamusal yapıların temel odak noktaları kâr değildir. Bazen zarar dahi edilse, bu tür işletmeler üretim sürecine devam ederler.⁷⁹ Bu nedenle kapitalistlerin böyle bir pazarda uzun vadede varlık göstermeleri olası değildir

Piyasaların serbestleştirilmesi, sermaye birikiminin sağlanması ve buna bağlı olarak uzun vadede yeni kârlılıklar sağlanması için bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun gereği olarak devlet kontrolündeki iktisadi varlıklar kapitalistin kullanımına sunulmak için bir veli nimet olarak görülür. Bu bağlamda piyasadaki bütün kamusal oluşumların ortadan kaldırılması gerektiği fikri kendini bir biçimde ortaya koyar. Öyle ki özellikle dünya ekonomisindeki özelleştirme dalgasının yaygınlaşması ve kamu iktisadi teşekküllerinin satılması ile devletin piyasa içindeki aktif rolünün azaltılması rastlantı değildir.⁸⁰

3.3.4 Diğer Neo-liberal Politikalar

Neo-liberalizmin ekonomik görüntüsünün yanında onu ideolojik olarak besleyen araçlarda vardır. Bunlar vasıtası ile ekonomik gelişimini ve yayılımını güvence altına almaya ve sürekli hale getirmeye çalışır. Bunlardan ilki yoksul ülkelere demokrasi götürme söylemleridir. Öyle ki gerek ABD gerekse Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin bir kısmı uygulanacak olan neo-liberal politikaların vasıtası ile dünyaya demokrasi yayacakları kanısındadırlar. Bu demokratik talepleri kabul etmeyecek olan ülkeler ise çok daha olumsuz sonuçlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin Irak deneyimi daha en başında emperyalist ülkelerin demokrasi vaatlerinin gerçek olmadığı neticesini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki 100 binden fazla sivilin ölümüne neden olan Irak Savaşı gerçek olmayan bir zemin üzerine inşa edildi. ⁸¹Bugün Irak bölgede emperyalizmin askeri üstü haline gelmiştir. Demokrasi söylemleri Irak'ı gelişmiş kapitalist devletlere kaynak sağlayan bir bölge haline getirmiştir.

Uygulanan politik-ekonomik sistemin sonucunda liberal demokratik dünya söylemine ilişkin yaklaşım bile ciddi yaralar almıştır. Economist dergisi tarafından yıllık

⁷⁹ Gülten Kazgan, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, 2.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 99.

⁸⁰Kazgan, a.g.e., s.100.

⁸¹ The Guardian gazetesine röportaj veren Rafid Ahmed Alwan al-Janabi Irak'daki kimyasal silah olduğuna yönelik ortaya atılan iddiaların yalan olduğunu itiraf etti. Ayrıca bu yalanı ABD gizli servislerinin bildiğini söyledi. <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/curveball-iraqi-fantast-cia-saddame.t>.(05.06.2017).

olarak yayınlanan demokrasi endeksi; seçim süreci, çoğulculuk, sivil özgürlük, hükümet işleyişi ve politik kültür, insan hakları olmak üzere beş kritere dayanılarak oluşturulmaktadır. Bu beş kriterin baz alınarak oluşturulduğu sıralama sonrasında her bir ülke tam demokratik, aksak demokrasi, karma rejim ve otoriter rejim olmak üzere dört grup da sınıflandırmaktadır.⁸² Demokrasiyi söz konusu bu beş kriterle açıklayan dergi ayrıca çarpıcı birkaç gerçeği de kaçınılmaz olarak ortaya koymak zorunda kalmıştır. Örneğin Bugünkü 19 Doğu Avrupa ülkesindeki popüler demokrasi beklentisi Sovyetler Birliği yıkılmadan on yıl öncesinde kayıt altına alınan demokrasi endekslerine göre daha kötü durumdadır.⁸³ Yine aynı rapor ilerleyen sayfalarda dünya demokrasi endeksinin çarpıcı bir biçimde azaldığı vurgulamaktadır. Söz konusu sıralamada Türkiye 97. sırada yer almaktadır.

Bu veri akışının yanında yeni dünya düzeninde mevcut demokrasi yaklaşımından bile uzaklaşmaktadır. Batı demokrasileri geçmişe kıyasla daha demokratik olarak görünmektedir. Ancak bugünün demokrasi algısı esasında küçük bir elit grubun elinde şekillenen, karizmatik liderler, kişiselleştirilmiş siyasal propagandalar, siyasal tartışmalardaki ciddiyetsizlikler, yurttaşların kendi çıkarlarına sahip çıkma konusundaki yeteneklerin giderek gerilemesi ve sorunların teknik karmaşıklığının artması gibi yönlerle varlığını sürdürmektedir.⁸⁴ Bir başka deyişle günümüz demokrasisi, derinlerde küçük bir grubun, halkları kontrol etmek için kullanılan bir tiyatro sahnesine dönüşmektedir.

Neo-liberal politik alanını şekillenmesine olanak sağlayan kurumlardan bir diğeri eğitim alanlarıdır. Bu eğitim kurumları ilk öğretimden üniversite eğitimine kadar geniş bir alanı içermektedir. Uygulanan eğitim sisteminin piyasa odaklı oluşu onun ideolojik olarak yaygınlaşmasına olanak sağlayacaktır. Eğitimin piyasaya entegre edilmeye çalışılması ile birlikte kapitalist sistem kendisi için gerekli olan işgücünü yaratmayı hedeflemektedir. Örneğin staj ya da faklı adlarla öğrencilerin ucuz işgücü olarak piyasada yer almaları, sermaye için olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Asıl olarak uygulanan eğitim stratejisi piyasaya uyumlu, onun ideolojisine hizmet eden bir anlayışa sahiptir. Eğitimin piyasalaştırılması hem iktisadi olarak yeni bir ekonomik alan yaratmakta hem de piyasanın

⁸²The Economist, **Democracy Index**, 2016, p.1

⁸³Democracy Index 2016, p.5

⁸⁴ Emilio Gentile **Demokraside Halk Zaman Egemendir: Yalan**, çev. Volkan Çandar, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 57.

emrindeki devlet aracılığıyla eğitim kurumları ideoloji yayan bir cemiyet haline dönüşmektedir

Neo-liberal ideolojinin iş birliği içine girdiği bir diğer alan ise toplumda ki muhafazakâr kitleleri arkasına alarak dini, bir araç olarak kullanmasıdır. Dünyanda farklı kapitalist merkezlerde sağ ve muhafazakâr görüşler iktidardadır. Amerikan ve bazı Avrupa devletleri bu muhafazakâr çıkışlar ile politik hamleler yapmaktadır. Bugün ülkemizde de siyasal İslam'ın neo-liberal politikalar ile uyumu çarpıcı bir biçimde ortadadır. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte neo-liberal politikalar çok daha hızlı bir şekilde uygulanmaktadır.⁸⁵

⁸⁵Orkun Saip Durmaz, “Neo-liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, ss.143-168., İstanbul 2016, s. 164.

Üçüncü Bölüm

YENİ DÜNYA DÜZENİNİN EŞİTSİZLİK, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bir önceki bölümde kapitalist sistemin 1920'lerden 1970'li yıllara kadar geçirdiği birinci evre ve 1970'li yıllardan günümüze kadar olan süreci kapsayan ikinci evre ortaya konmuştur. Özellikle 1970'li yıllar sonrasında kapitalist sistemin Keynesyen politik eksenden neo-liberal eksene kayması ile birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal düzenin teorik olarak etkileri ve değişimleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda ikinci evre sonrasında uygulanan neo-liberal politikaların yaratmış olduğu yeni dünya düzenin çerçevesi belirginleştirilmiştir.

Bu bölüm ise kapitalist sistemin yaratmış olduğu yeni dünya düzenin vaat ettiği yeni dünya düzenin görüntüsünü daha somut ortaya koymak adına gelir dağılımının değişimine, bu değişim sonucunda sistemin kazananlarının ve kaybedenlerinin dengesinin hangi yönde değiştiğine dair görüntüyü ortaya koymaya çalışmaktadır. Eşitsizliklerdeki değişimin neticesi olarak yoksulluğun seyri de doğal olarak kendisini ortaya çıkaracaktır. Ancak burada gerek eşitsizlikteki gerekse yoksulluktaki görüntünün ötesinde yeni bir olgunun daha ortaya çıktığı açık bir biçimde görünür hale gelmiştir. Yaratılan yeni dünya düzeni ve onun reçetesi olan neo-liberal politikaların dünya ülkeleri üzerindeki değişimi sadece yoksul ülkelerde değil zengin merkez ülkelerdeki halklarında toplumsal süreçlerden ciddi anlamda zarar görmesine neden olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda uygulanan ekonomik modelden, sosyal ve siyasal alandaki değişimlerin tümü belirli gruplar için ciddi avantajlar sağlarken kalan yığınlar için ciddi olumsuzluklar-riskler ve tehditler getirmektedir.

1 DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ

1970'li yıllardan sonra özellikle IMF ve Dünya Bankası her ne kadar programlarında iyi bir dünya yaratma ideali⁸⁶ üzerine kurmuş gibi görünselerde

⁸⁶ Bu ideallere ilişkin dünya bankasının ana hedeflerinden biri olan yoksulluğun olmadığı bir dünya sloganı ile uyguladığı politik programlardan dolayı çarpıcı bir çelişki profili ortaya koymaktadır.

uygulamakta oldukları çok tedavileri servet dağılımının kapitalist ülkeler lehine artmasına katkı sağlamaktadır. 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü de uluslararası sermaye akışının yönünün şekillenmesi için adımlar atmaktadır. Günümüzde bu kuruluşlar kapitalist sistemin ana karargahını oluşturduklarından dolayı onlardan elde edilen verilerinde çok fazla güvenilir olmasını beklemekte gerçekçi bir yaklaşım değildir. Elbette ki veri elde etmek, özellikle uluslararası alanda, pek kolay değildir. Bu bağlamda kullanılan istatistiklere yönelik eleştiri salt bu noktada değildir. Ek olarak hesaplama yöntemlerinin değişikliğe uğraması, veri yetersizliği gibi durumlarda bu noktada istatistiklerin doğru yorumlanmasına mâni olmaktadır.⁸⁷

1.1 DÜNYADA EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ

Dünya genelinde uygulanan neo-liberal politikalar ile birlikte servet eşitsizlikleri daha çarpıcı bir biçimde derinleşmiş, ücretlerin milli gelirlerden aldığı payda düşmüştür. Bu politik hamlelerde doğrudan dünyadaki ileri kapitalist ülkeler ile diğer gelişmekte olan ve gelişmemiş olan ülkeler arasındaki eşitsizliğin derinliğini artırmaktadır.

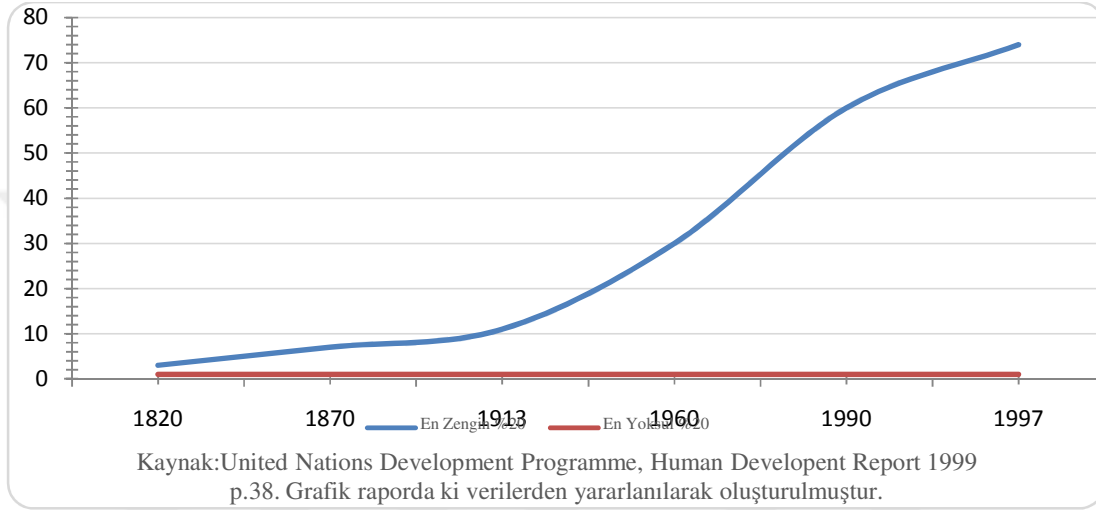
1.1.1 Servet Dağılımı

Kapitalist sistemin günümüz görünümünü ortaya koymak adına servetin dağılımını incelemek yararlı bir yaklaşım olacaktır. Grafik 5’de de görüldüğü üzere dünyanın en zengin %20’lik kısmı ile en yoksul %20’lik kısmı arasındaki fark katlanarak artış göstermektedir. Öyle ki Birleşmiş Milletler Gelişme Programı çerçevesinde düzenli olarak yayınlanan İnsani Gelişme Raporunda ki istatistikler kapitalist sistemin emperyalizm çağında yaratmış olduğu eşitsizliğin boyutunu çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda 1800’lerden 1900’lere kadar en zengin %20 ile en yoksul %20 arasındaki oransal ilişki sırasıyla 3/1, 7/1, 11/1 gibi daha yakın oransal ilişki içerisinde iken özellikle 1960’lar ve sonrası için eşitsizliğin derinliği katlanarak 30/1, 60/1 ve 74/1 gibi çok daha fazla bir oransal görüntü ortaya çıkarmıştır. Raporda dünyanın en zengin 200 kişisinin geliri 1994 yılında 440 milyar dolar iken 1998 yılında 1.042 milyar dolara ulaşmıştır. Yine aynı

⁸⁷ Alan Freeman-Boris Kagarlitsky, **Küreselleşmenin Krizi**, çev, İbrahim Yıldız, Bahar Kara, 1.b., Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 78-79.

rapora göre dünyadaki en zengin 3 kişinin geliri en az gelişmiş ülkelerin gayri safi milli hasılasından daha fazladır.⁸⁸

Grafik 5: Dünyanın En Zengin %20 Dilimindeki Ülkelerin, En Yoksul %20'lik Dilimdeki Ülkelere Göre Oranı

Eldeki mevcut veriler vasıtası ile kapitalist sistemin son dönemlerine ilişkin olumlu görüşte bulunanlar ciddi yangılar içerisinde. Küreselleşme çağı çağrıları ile dünyaya kapitalizmin tek çare olduğu, daha eşit bir toplumsal oluşumun anahtarının bu sistemin dinamiklerinde yattığı şeklindeki yanılsamalar ve yaklaşımlar son bulmuştur. Aksine uygulanmakta olan neo-liberal politikalar bu eşitsizlikleri çoğaltmaktadır.⁸⁹

Ancak ortaya çıkan eşitsizlik sadece gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkeler için değildir. Bilakis gelişmiş ülkelerdeki eşitsizlik eğrileri de yukarı yönde hareket etmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) ülkelerine ilişkin yapılan çalışmada gini katsayısının artan yönde bir eğilim içinde olduğu ortaya konmuştur.

Grafik 6'da da görüldüğü üzere gelişmiş ülkelerdeki gelir eşitsizliği 1970'li yılların ortasından itibaren artışını sürdürmektedir. Raporda krizin ilk dönemlerinde eşitsizliğin durgunlaştığı ancak sonrasında eşitsizlik artış gösterdiği ifade edilmektedir.⁹⁰ Grafik

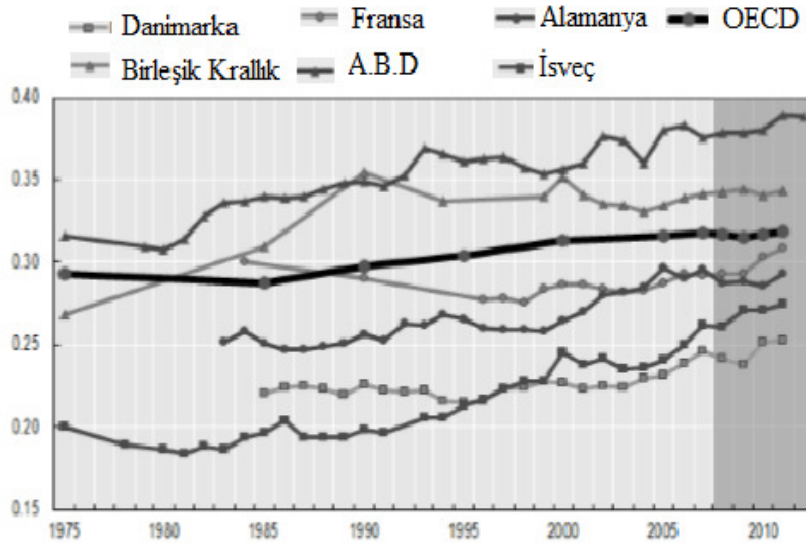
⁸⁸United Nations Development Programme, Human Development Report, 1999, s. 38.

⁸⁹McNally, a.g.e., s. 141.

⁹⁰2014 OECD Raporu s. 10.

aracılığı ile günümüzde de sürdürülen yeni dünya düzeni söyleminin eşitsizliğinin gelişmiş ülkelerde de 1970’li yıllardan günümüze değin sürdüğünü ortaya koymaktadır. Grafik’de yer alan bir diğer önemli nokta ise neredeyse son 30 yıllık süreçte Birleşik Krallık’ın ve ABD’nin eğrisi OECD ortalamasının üstünde yer almaktadır. Özellikle ABD’de gelir eşitsizliği giderek derinleşmektedir. Örneğin Amerika’da 1975’de Gini Katsayısı 0,30’a yakınken bu oran 2010 yılında 0,40’a yaklaşmıştır. Aynı şekilde İngiltere’de Gini Katsayısı 1975’de 0,25 iken 2010 yılında 0,35 seviyesine ulaşması gelir eşitsizliğinin nasıl arttığını ortaya koymaktadır.

Grafik 6: Seçilmiş OECD Ülkelerinin Gelir Eşitsizliği, Gini Katsayıları 1975-2011/12⁹¹

Kaynak: 2014 OECD Raporu s.10

1.1.2 Emeğin Milli Gelirdeki Payı

Eşitsizliklerin bir diğer yönünü oluşturan parametre, servetin oluşmasında en etkin katkıyı sağlayan emektir. Bu açıdan emeğin karşılığı olan ücretlerdeki düşüşler eşitsizliğin derinleşmesine neden olur. Tablo 3 vasıtası ile Latin Amerika ülkelerinde ki ücretlerin 20 yıllık bir zaman aralığında milli gelirden almış olduğu payın nasıl azaldığı görülmektedir. Örneğin 1970 yılında Arjantin’de ücretin milli gelir içindeki payı 40,9 iken bu oran 1989 yılında 24,9 seviyesine düşmüştür. Peru’da ki ücret seviyelerindeki değişim ise çok daha

⁹¹Gelir için referans olarak harcanabilir hanehalkı geliri seçilmiştir.

alt seviyelerdedir. Öyle ki 1970 de ücretlerin milli gelirden almakta olduğu pay %40 iken bu oran 1992 yılında 16,8 seviyelerine kadar gerilemiştir. Ekvador ve Meksika'daki ücretler 1970'lerden 1980'lere gelindiğinde bir artış gösterirken sonrasında yeniden azalmaktadır.

Tablo 3: Bazı Latin Amerika Ülkelerinde Emeğin Milli Gelir İçindeki Payı

	1970	1980	1985	1989	1992
Arjantin	40,9	31,5	31,9	24,9	n.a ^{*92}
Şili	47,7	43,4	37,8	19	n.a*
Ekvador	34,4	34,8	23,6	16	15,8
Meksika	37,5	39	31,6	28,4	27,3
Peru	40	32,8	30,5	25,5	16,8

Kaynak: McNally a.g.e., s. 141.

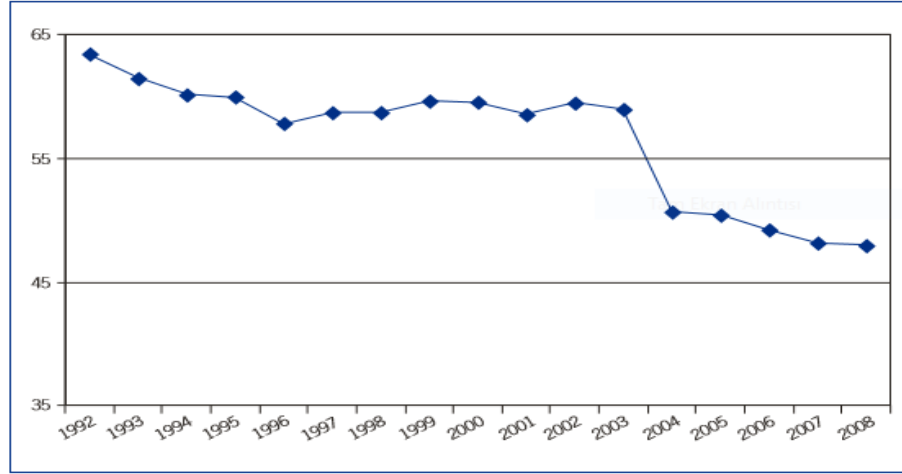
Latin Amerika'daki değişimin yanında dünyanın diğer bölgelerinde de emeğin milli gelirden aldığı pay düşmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafında yayınlanan Küresel Ücret Raporu verilerine göre Çin'de ki ücret paylarında düşüşler sürmektedir. Bu rapordan sunulmuş olan Grafik 7'de görüldüğü gibi ücretlerde 1990'lı yıllardan günümüze sürekli bir azalma meydana gelmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında yapılan düzeltmelerden dolayı sert düşüş gözlemlenmekte olsa da grafiğin genelinde bir değişim gerçekleşmemiş ücretlerin payı sürekli olarak azalan bir eğri grafiği olarak günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra emeğin payı %50 bandının altına kadar gerilemiştir.

Grafik 7'de Çin için 1992-2008 yıllarına ilişkin olarak emeğin milli gelirden almakta olduğu payı yüzde olarak ortaya konmaktadır. 1992 ile 1997 yılları arasında emeğin milli gelir içindeki payı %65'den %60'ın altına düşmüştür. 1997 yılından 2003 yılına kadar ise çok fazla bir değişim yaşanmamakla birlikte 2003 sonrasında düşüşe geçmiş ve 2008 yılında %50'nin altına gerilemiştir. Sonuç itibari ile emeğin milli gelirden almakta olduğu pay 1992 yılından, ki bu tarih yeni dünya düzeni sloganlarının en yüksek

⁹² * işaretli dönemlere ilişkin veri yok.

sesle ortaya konduğu dönemlere rastlamaktadır, 2008 yılına değin emeğin milli gelir içindeki payı %60'lardan %45 sınırına kadar gerilemiştir. Bu da yeni dünya düzeni olarak ortaya konan iktisadi doktrinin kim için ve ne yönde hareket yasaları geliştirdiğini daha çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bir başka değiş ile emeğin milli gelir içindeki bu düşüşü ile kapitalist sistemin günümüz emperyalizm çağında uygulanmakta olan neo-liberal doktrinin nasıl bir değişim yarattığını, servet akışının ne yöne doğru yöneldiğini açık bir biçimde göstermektedir.

Grafik 7: 1992-2008 Yılları Arası Emeğin Milli Gelirdeki Payı, Çin

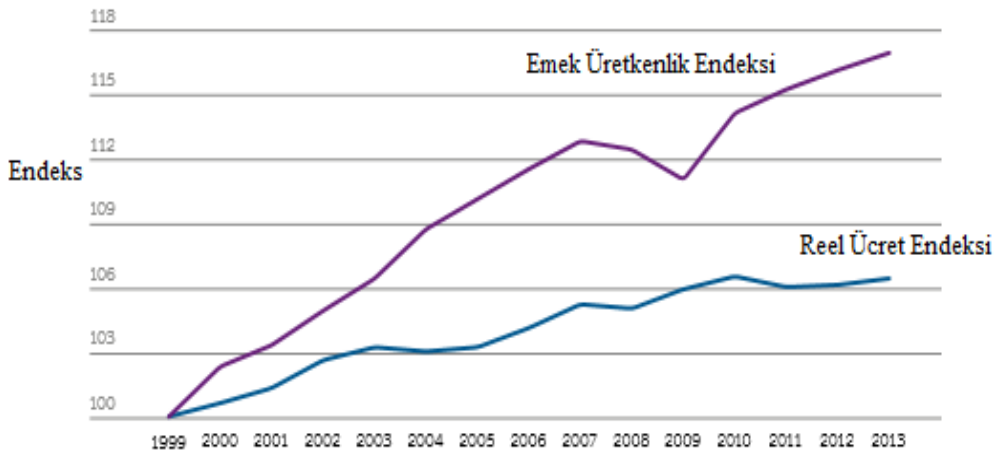
Not: Düzeltilmemiş ücret payı işçilerin toplam emek ücretini katma değere bölünmesi ile hesaplanır. 2003 ile 2004 verileri düzeltilmiştir, fakat trendin doğrudan değişmesine neden olmamıştır.
Kaynak: ILO Global Wage Report 2012/13 s.45.

Gerek kapitalistler gerekse kapitalist sistemi savunan liberaller yoksulluğun nedenlerinden birinin kişinin çalışmak istememesinden kaynaklandığını iddia ederler. Yani bireyin gelirin dağılımı sonucunda daha az pay alıyor olmasının nedeni onun tembelliğinden kaynaklanmaktadır.⁹³ Ancak gelişmiş ülkeler için hazırlanmış olan grafik 8'deki 1999-2013 yıllarına ilişkin veriler gerçeğin çok daha farklı olduğuna ilişkin bilgiler ortaya koymaktadır. Öyle ki 1999 yılında emek üretkenlik endeksi 100 iken 2013 yılında 117'e kadar yükselmiştir. Emek üretkenlik endeksi sadece 2008-2009 yılları arasında bir düşüş yaşamasına rağmen, ki bu dönem finans krizinin en net hissedildiği dönemdir, genel

⁹³Yoksulluğun nedenini kişinin çalışmamasına bağlayan yaklaşım için 4. bölümde yer alan yoksulluğa yönelik yaklaşımlara bakınız.

olarak 14 yıllık zaman dilimi içerisinde sürekli olarak artış göstermiştir. Ancak reel ücret endeksi 1999 yılında 100 iken 2013 yılında bu endeksin geldiği nokta 106'dır. Elbette ki ücret endeksi de artış göstermiştir. Ancak 14 yıllık sürede emeğin üretkenliğindeki artış ile ücret endeksi arasındaki artış neredeyse 3 kat daha fazladır. Bu duruma istinaden emeğin üretkenliği artış gösterirken ücretlerdeki artışlar üretkenliktekinin ancak üçte biri kadar artış göstermektedir.

Grafik 8: Gelişmiş Ülkelerde Ortalama Ücret ve Emek Üretkenliği Trendi 1999-2013

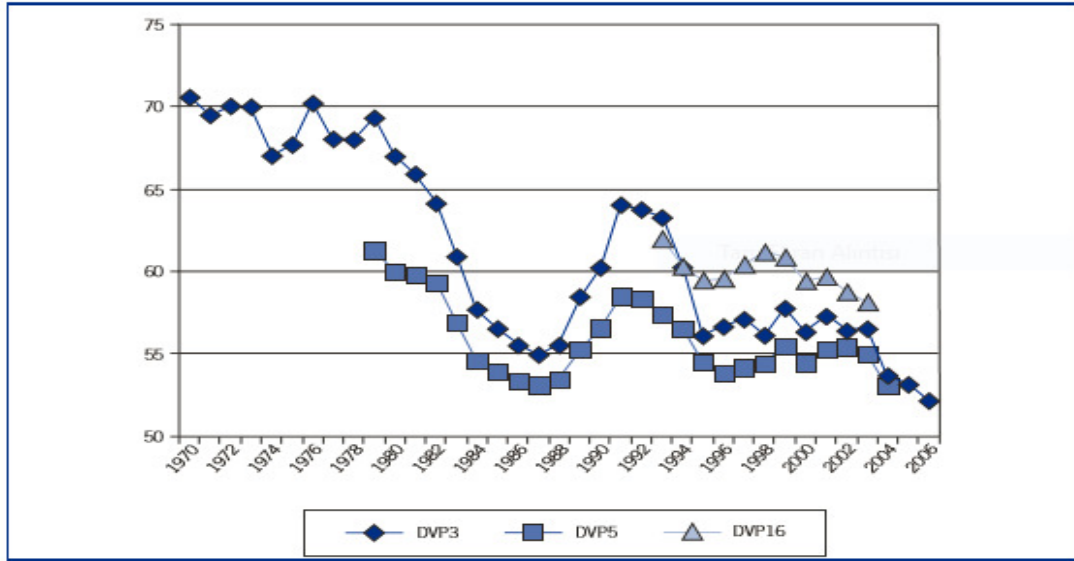
Kaynak: ILO, Global Wage Report, 2014/15, p. 8.

Bazı Latin Amerika ülkeleri ve Çin örneklerine ek olarak grafik 9, 1970'li yıllar dan günümüze emeğin milli gelirden aldığı payın değişimine ilişkin daha sağlıklı bir analiz olanağı sağlayacaktır. Söz konusu grafikte yer alan verilerin hesaplanmasına yönelik üç farklı eğri bulunmaktadır. DVP3 olarak verilen eğride Meksika, Güney Kore Cumhuriyeti ve Türkiye'ye ilişkin veriler yer almaktadır. ILO tarafından gerçekleştirilmiş olan Küresel Ücret Raporu'nda da ifade edildiği üzere gelişmiş bu üç ülkenin ortaya konan emek gelirlerinin payındaki değişim 1970'ler de %70 civarında iken 15 yıllık süre içinde bu pay %15 oranında bir gerileme ile %55 seviyesine kadar düşmüştür. 1986'dan 1992 yılına kadar %65 seviyesine kadar bir yükseliş gösterse de yine 1992 yılından itibaren emeğin milli gelir içindeki oranı ciddi bir gerileme yaşayarak 2006 yılında neredeyse %50 sınırına gelmiştir. DVP5 eğrisinde 1980'li yıllarda %62'ler de olan emeğin payı 1980'lerin sonuna kadar %55'lere kadar gerilemiş 1990'larda yine bir yükselişe geçmesine rağmen 2004

yılında %52 sınırına kadar gerilemiştir.

İlk iki eğrinin (DVP3 ve DVP5) içinde yer alan toplam beş ülkenin de içinde yer aldığı DVP16 eğrisi gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerde emeğin milli gelir içindeki payının değişimini ortaya koymaktadır. Bu eğriye göre 1992 yılından başlayarak %62 seviyelerinde olan emek payı 2004 yılına gelindiğinde %55 sınırına doğru azalan bir seyir göstermektedir. Bu bağlamda dünya genelinde son 25-30 yıllık zaman içerisinde emeğin milli gelir içindeki payında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.

Grafik 9: Gelişmekte Olan ve Yükselen Ekonomilerin Emek Gelir Payı, 1970-2007⁹⁴

Kaynak: ILO, Global Wage Report 2012/13, p. 44.

Küresel Ücret Raporu'nda fonksiyonel gelir dağılımı açısından milli gelirin bölüşümüne yönelik dikkate değer diğer bir nokta ise emek gelirleri ve sermaye gelirleri arasındaki ilişkinin çarpıcı bir biçimde ortaya konmasıdır. Öyle ki rapor emeğin milli gelir içindeki payı azalırken servet gelirlerinin arttığını ortaya koymaktadır.⁹⁵

⁹⁴ DVP3: Kore Cumhuriyeti, Meksika ve Türkiye'nin ağırlıksız ortalaması; DVP5: Kore Cumhuriyeti, Meksika, ve Türkiye, Kenya ve Çin'in ağırlıksız ortalaması; DVP16: Kore Cumhuriyeti, Meksika, ve Türkiye, Kenya, Çin, Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Nambiya, Rusya, Umma, Panama, Tayland, Peru ve Güney Afrika'nın ağırlıksız ortalamasıdır.

⁹⁵ ILO, Global Wage Report 2012/13, s.44-45.

1.2 TÜRKİYE’DE EŞİTSİZLİK GÖSTERGELERİ

Bir önceki kısımda tartışılan dünyada servet dağılımının ne derece eşitsiz bir biçimde dağıldığı ortaya konmuştur. Özellikle 1970’ler ve sonrasında uygulanan neo-liberal politikalar nedeniyle bu eşitsizliğin derinleştiği de apaçık ortadadır. Bu bağlamda ülkemizde de özellikle 1980 yılında yürürlüğe konan 24 Ocak Kararları vasıtası ile neo-liberal politikaların yerleşmesine olanak sağlayacak adımlar atılmıştır. Atılan bu adımlar neticesinde ise sermayenin emek güçleri karşısındaki konumu askeri koruma vasıtası ile güçlendirilmiştir.⁹⁶ Elbette ki günümüz Türkiye’inde de siyasal iktidarın olağan üstü hal kararnamele vasıtasıyla sermaye ile emek güçleri arasındaki çatışmada tarafını tabi olarak sermayeden yana kullanmaktadır.⁹⁷ Bu bağlamda geçmişten günümüze uygulanmakta olan iktisadi politik atmosfer ile birlikte siyasal tutumlar bölüşümün neticesine doğrudan tesirlerde bulunmaktadır. Elbette ki ülkemizdeki ve dünyadaki bölüşüm meselesi başkaca faktörlerin tesiri ile şekillenmektedir. Fakat bu iki neden çok daha belirleyici rol oynamaktadır.⁹⁸

1.2.1 Türkiye’de Servet Dağılımı

1.2.1.1 1963-1986 yıllar arası servet dağılımı araştırmaları

Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin araştırmalar 1950’li yılların sonlarına doğru yapılmaya başlanmıştır. Yapılan araştırmaların çoğunluğu bireysel girişimler neticesinde ortaya çıkmıştır. 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatınca (DPT) yapılan araştırma ile ilk kez bir kurumca gelir dağılımı araştırması yapılmıştır.⁹⁹ Günümüzde ise 2005 yılında yapılan değişiklik ile gelir dağılımı araştırmalarını DPT yerine Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) tarafından yapmaktadır. Her ne kadar birçok gelir dağılımı araştırması yapılmış olsa da farklı yöntemlerle yapıldıkları için bu araştırmaları birbirleri ile kıyaslamak güçlükler doğuracaktır. Bu nedenle servet araştırmalarına ilişkin veriler iki döneme şeklinde incelenmiştir.

⁹⁶Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, 14. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 148.

⁹⁷<http://www.posta.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-dan-ohal-ve-ab-tepkisi-haberi-1298563> Ohal sürecinde 8 grevertelenmiştir. Ayrıntılar için bakınız <http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/mefar-iscilerinin-grevi-ertelendi-1884224/>,(25.07.2017).

⁹⁸ Boratav, a.g.e., s. 163-164.

⁹⁹Mehmet Çiftlikli, Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı, **Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını**, Bakü, 1995, ss. 116-133.

Tablo 4: Türkiye’de %20’lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı

Veri Kaynağı	Yıl	Nüfus Dilimleri					Gini Katsayısı	(b/a)
		En Yoksul % 20 (a)	İkinci % 20	Üçüncü % 20	Dördüncü % 20	En Zengin % 20 (b)		
DPT	1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,5	0,55	12,7
AÜSBF	1968	3	7	10	20	60	0,56	20,0
DPT	1973	3,5	8	12,5	19,5	56,5	0,51	16,1
CELASUN	1978	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51	18,9
CELASUN	1983	2,7	7	12,6	21,9	55,8	0,52	20,7
TÜSIAD	1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46	14,3

Kaynak:Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizlikleri ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları, 2010, ss.89–132, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905762.pdf> (04.07.2017),s. 106

1963-1986 dönemleri arasındaki servet dağılımına ilişkili veri sepetini oluşturan tablo 4, her ne kadar farklı yazarlar veya kurumlar aracılığı ile yapılmış olsada, ülkemizdeki eşitsizliğin açık bir biçimde fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin karşılaştırma kolaylığıda sağlaması bakımından Celasun tarafından yapılan farklı dönemlerdeki gelir dağılımı araştırmalarında eşitsizlik göstergeleri artış göstermiştir. Aynı şekilde DPT tarafından yapılan farklı iki çalışmadaki sonuçlarda en zengin ile en yoksul grubun birbirine oranı 1963 yılında 12,7 kat iken bu oran 1973 yılında 16,1 kata çıktığı ortaya koymaktadır

Her ne kadar ülkemizde gelir dağılımına ilişkin veri yetersizliği olsa da gelir eşitsizliği göstergelerine ilişkin tespit yapma olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda tablodan da anlaşıldığı üzere farklı kişi ve kurumlar aracılığı ile yapılan gelir dağılımı araştırmalarından ortaya çıkan ortak netice, ülkemizde ilk%20’lik dilimde yer alan en yoksul nüfusun servet oranı %3 ile %6 arasında iken, en son %20’lik dilimde yer alan en zengin nüfusun servet oranı %45 ile %60 arasındadır. Bu veriler her ne kadar zamansal ve yöntemsel farklılıklar içeren araştırmalar olsalar da Türkiye’deki en zengin ile en yoksul

arasındaki servet paylaşımı netice itibari ile çok fazladır.

1.2.1.2 1986 Sonrası servet dağılımı araştırmaları

1986 yılı sonrasına ilişkin TÜİK'in yapmış olduğu araştırmalar eşitsizlik göstergelerinin karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. TÜİK'in yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Araştırması kısa dönemde de olsa ülkemizde servet dağılımı verilerinin kıyaslanmasına olanak sağlamaktadır. Ancak TÜİK'in de yöntemsel farklılıklarından dolayı burada ele alınan TÜİK verileri de 1987-2005 arası ve 2005 sonrası şeklinde birbirinden ayrılmıştır.

Tablo 5, 1987 ile 2005 yılları arasında düzenli olarak yayınlanmış olan araştırma verilerine göre en az servet sahibi ile en çok servet sahibi arasındaki gelir eşitsizliği 8 kat civarındadır. Her ne kadar eşitsizlikte bir azalma görünse de eşitsizliğin seyri 2005 yılına kadar etkisini ciddi bir biçimde sürdürmektedir. Yine aynı araştırmaya göre ikinci, üçüncü ve dördüncü dilimde yer alan grupların servetten aldıkları payda ciddi bir değişim olmamıştır.

Tablo 5: Türkiye'de %20'lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımları

Veri Kaynağı	Yıl	Nüfus Dilimleri					Gini Katsayısı	(b/a)
		En Yoksul % 20 (a)	İkinci % 20	Üçüncü % 20	Dördüncü % 20	En Zengin % 20 (b)		
TÜİK	1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,43	9,6
TÜİK	1994	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88	0,49	11,2
TÜİK	2002	5,3	9,8	14,0	20,08	50,1	0,44	9,5
TÜİK	2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42	8,1
TÜİK	2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40	7,7
TÜİK	2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38	7,3

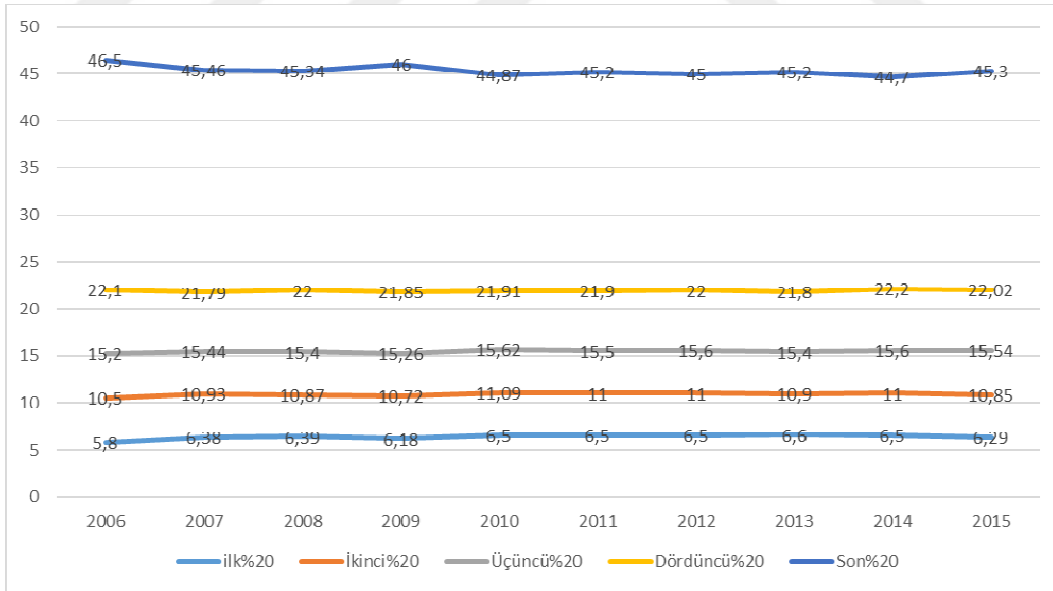
Kaynak: Çalışkan a.g.m.s.106

2002 ile 2005 yılları arasında düzenli olarak yayınlanan istatistikler bir arada değerlendirildiğinde ülkemizdeki gelir grupları arasındaki servet akışı küçük bir değişim gösterse de gruplar arası gelir transferi net bir biçimde değişmemiştir. Örneğin 2003

yılında ilk %20'lik dilimde yer alanların oranı 6,0 iken bu oran 2005 yılında 0,1 artarak 6,1'e ulaşmıştır. Bu verilere istinaden en zengin %20'lik grubun en yoksul %20'lik gruba oranını veren b/a oranı düşüş gösterse dahi eşitsizlik çok yüksektir. Öyle ki bu oran 2003 yılında 8,1 iken 2005 yılında 7,3'tür. Ancak burada belirtmeli ki TÜİK'in yapmakta olduğu çalışmalarda kullanmakta olduğu yöntemlerin değişmesi de zaman zaman oranların değişmesine neden olmaktadır.

TÜİK'in 2005 sonrasında günümüze değin yapmakta olduğu servet dağılımına ilişkin araştırmalar eşitsizliklerin kıyaslanmasında daha fazla kolaylıklar sağlamaktadır. Bu bağlamda TÜİK'in 2006-2015 yılları arasında yapmış olduğu "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" verilerine dayanılarak oluşturulan grafik 10'un sağlamış olduğu veriler ile servet dağılımına ilişkin tespitlerde bulunmak, bir önceki tabloya istinaden çok daha olasıdır.

Grafik 10: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı, 2006-2015

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> (04.07.2017).

TÜİK'in yapmış olduğu bu araştırmanın sonuçlarına göre ülkemizde en yoksul ilk %20'lik grubun servet oranı 2006 yılında %5.8 iken 2010 yılında bu oran %6.5'e yükselmiştir. Ancak aradan geçen beş yıl sonrasında ilk %20'lik için bu oran %6.29'a

gerilemiştir. Öyle ki 2006 ile 2015 yılına ilişkin grafiğin gelişimi neredeyse düz bir doğru grafiği oluşturmuştur. Burada ortaya çıkan netice baz alınan bu süre içerisinde ülkemizde en alt grupta yer alan %20'lik grubun servet payında neredeyse bir değişme meydana gelmemiştir.

İkinci, üçüncü ve dördüncü %20'lik grupta yer alan nüfusun servetlerine ilişkin verilerdeki değişimde ilk %20'lik gruptan farksız değildir. Örneğin; 2006 senesinde üçüncü %20'lik grubun milli gelir içindeki servet payı %15,2 iken bu oran 2015 yılında 0,3 puan artarak %15,54 seviyesine ulaşmıştır. Ancak yine grafikte de görüldüğü gibi neredeyse 10 yıllık bir zaman dilimini kapsayan veri sepetlerinde hiç değişim olmamış gibi bir görüntü sunmaktadır. Bir başka deyişle bu üç grubun 2006-2015 yılları arasındaki değişim grafiği neredeyse düz bir çizgi şeklindedir.

Yine grafik 10'a göre servet dağılımından asıl payı alan grup son %20'lik gruptur. Öyle ki bu grupta yer alanların 2006 yılında milli gelir içindeki servet oranları %46.5 iken bu oran 2010 yılında %44.87 2015 yılında %45.3 seviyesindedir.

Tüm bu verilere istinaden Türkiye'de ki servet dağılımına ilişkin olarak;

- 1960'lardan günümüze servet eşitsizliği varlığını etkin bir biçimde sürdürmektedir,
- Gelir grupları arasında servet akışı katıdır,
- En üst grupta yer alan %20'liğin en alt grupta yer alan %20'lik gruba oranı 7-8 kat civarında olduğu söylenebilir,
- Mutlak olarak eşitsizlik artmıştır.

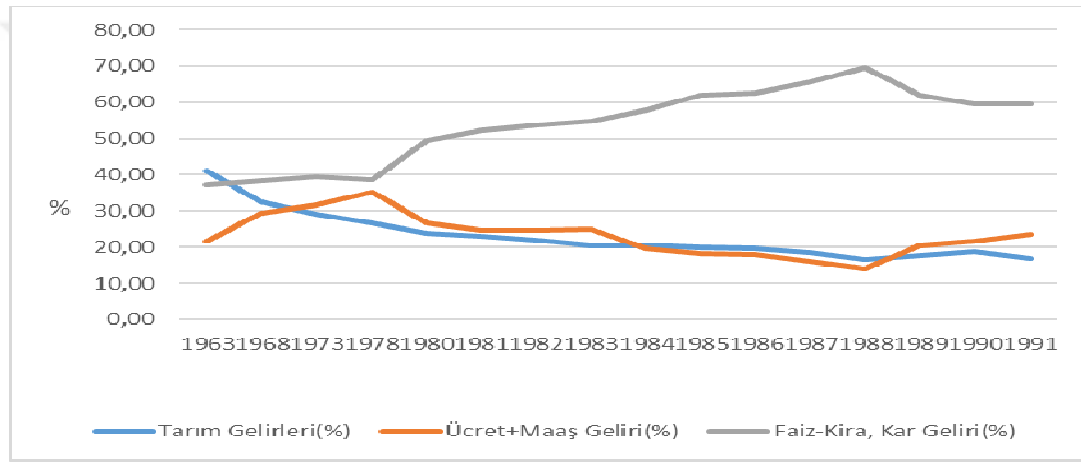
1.2.2 Türkiye'de Emegın Milli Gelirdeki Payı

Üretim süreci sonucunda gelirin üretim faktörleri arasında paylaşımı olarak ifade edilmiş olan fonksiyonel gelir dağılımı emek ve sermaye arasındaki eşitsizliği ortaya koymaktadır. Servet eşitsizliğinin gösterildiği bir önceki bölümdeki istatistikler daha ziyade bireysel gelir dağılımı verilerine dayanılarak ortaya konmuştur. Emegın dağılımına ilişkin veriler ise fonksiyonel dağılım yöntemi ile ortaya konmaktadır.

Gelirin faktör payları arasındaki dağılımında emegın payının seviyesi o ülkedeki refahında göstergesini ortaya koyar. Süleyman Özmucur'un 1963-1991 yıllarını kapsayan araştırmasına istinaden hazırlanmış olan grafik 11 Türkiye'nin fonksiyonel gelir dağılımına

ilişkin sonuçları ortaya koymaktadır. Grafik 11’de görüldüğü üzere emeğin milli gelir içindeki payı 1963 yılında %21,5 iken bu oran 1978 yılına kadar artış göstererek %35,19 seviyesine çıkmıştır. Ancak 1980 sonrasında ücret gelirlerinde ciddi gerilemeler başlamıştır. Emeğin payındaki gerileme 1980’de %26,66, 1985’de %18,24 ve 1988 yılında %14’e kadar sürmüştür. 1989’da ise emeğin payı %20,50’ye 1991’de de %23,6 seviyesine çıkmıştır.

Grafik 11: Türkiye’de Emeğin Milli Gelir İçindeki Payı, 1963-1991

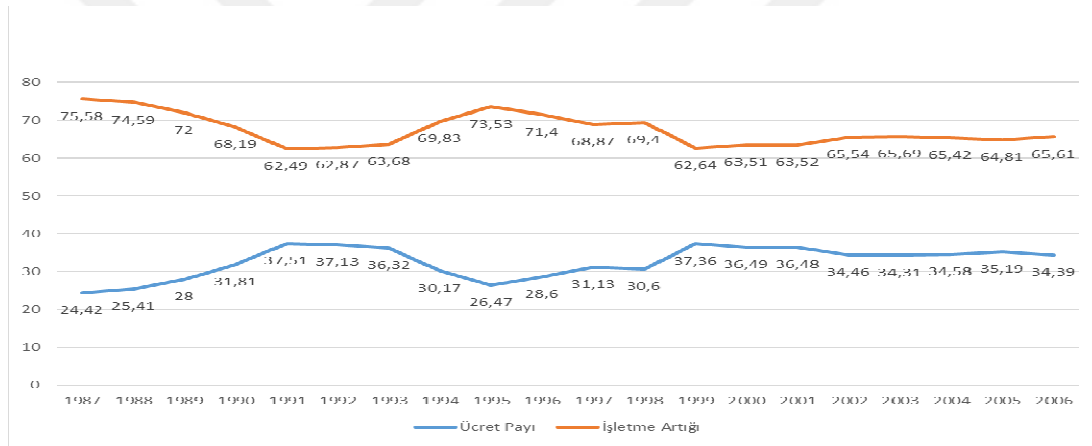
Kaynak:Çiftlikli, a.g.e., s.139. Grafik eserdeki verilere istinaden hazırlanmıştır.

Faiz-Kira ve Kâr gelirlerindeki değişim ise çok daha farklı bir seyir izlemiştir. Öyle ki 1963 yılında Faiz-Kira ve Kâr gelirleri %37,31 iken bu oran 1973 yılında 39.31 seviyene çıkmıştır. 1978 yılında %38.31 seviyesine düşen Faiz-Kira ve Kâr gelirleri 1988 yılına kadar sürekli bir artış göstererek %69.44 seviyesine yükselmiştir. Türkiye’deki 1963-1991 yılları arasındaki eşitsizliğin derinliğini ortaya koymak adına sermaye gelirinin emek gelirine oranlamasındaki değişimin sonuçları da durumu özetlemektedir. Bu bağlamda 1960’larda sermaye gelirleri emek gelirlerinin 1,5 katı iken 1990’larda bu oransal ilişki 5 katına çıkmıştır. Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980’ler sonrası emeğin milli gelir içindeki payı ciddi bir gerilemeye girmiştir. Uygulanan politik iktisadın yansımalarına bağlı olan bu düşüş diğer yandan sermayenin pastadan daha fazla pay almasına neden olmuştur.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Özlem Işığık, *Ücret Teorisi-Politikası-Yönetimi-Sistemleri*, 2.b., Marmara Kitabevi Yayınları, Bursa, 2011, s.221-223.

Grafik 12 Türkiye’de 1987-2006 yılları arasındaki fonksiyonel gelir dağılımına ilişkin başka bir kaynağın verilerini yansıtmaktadır. İşletme artığı olarak ifade edilen eğri sermayenin elde etmiş olduğu kârı göstermektedir. Bu bağlamda kârın milli gelir içindeki payı 1987 yılında %75,58 iken 1991 yılına kadar azalan bir seyir izleyerek %62,49 seviyesine gerilemiştir. 1990’dan sonra ise kâr payı 1995 yılında %73,53 seviyesine yükselmiştir. 1999 yılına kadar yine gerileme sürecine giren kâr payı bu yılda %62,64 seviyesine kadar gerilemesine karşın 2006 yılına gelindiğinde %65,61 seviyesine ulaşmıştır

Grafik 12:Türkiye’de Emeğin Milli Gelir İçindeki Payı, 1987-2006

Kaynak:Fetullah Akın, “Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği”, **İş ve Hayat Dergisi**, S. 1, Ankara, 2015,ss. 9-24, s. 12.

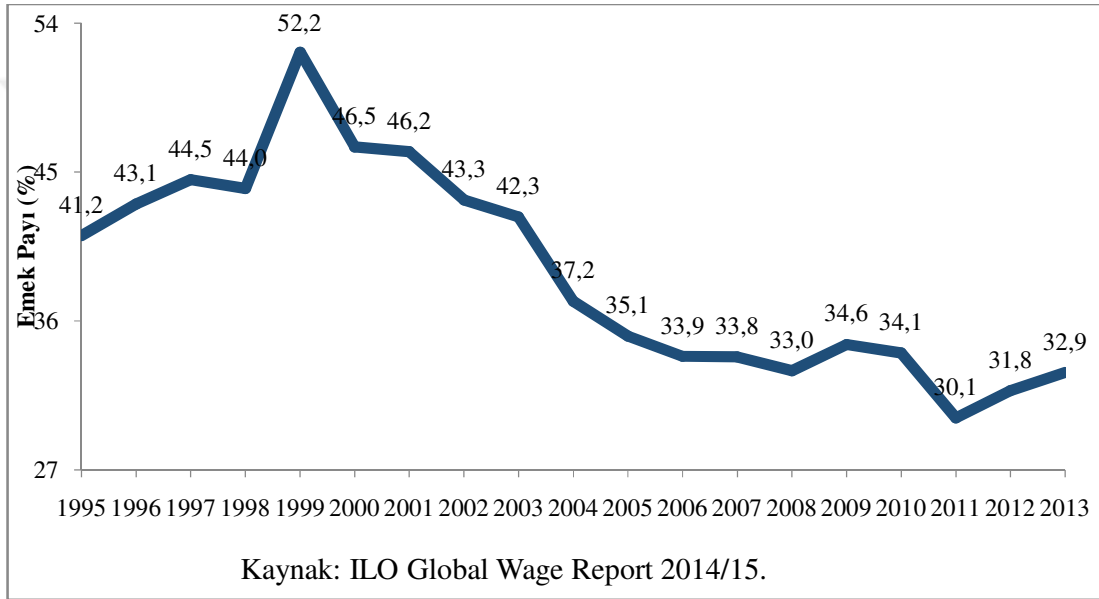
1987 yılından 2006 yılına değin kâr payında ki değişime istinaden ücretlerin milli gelirdeki değişimi her ne kadar olumlu bir değişim gösterse de kâr payına göre çok gerilerdedir. Öyle ki 1987’de ücretin payı %24,42 iken önce 1991 yılında %37,52 çıkmış, izleyen 4 yıl sonrasında %26,47’e kadar gerilemiştir. 2000’li yılların başında %37 seviyelerine yükselen ücret gelirleri 2006¹⁰¹ yılına gelindiğinde 3 puan gerileyerek %34 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 13, 1995-2013 yılları arası Türkiye’de emeğin milli gelirden aldığı payın yıllara göre değişimini yansıtmaktadır. ILO tarafından hazırlanan ücret raporundan ulaşılan

¹⁰¹ TÜİK, Avrupa Hesaplar Sistemi olarak anılan ESA’ya uyum kapsamında revize çalışmalarına devam ettiği için 2006’dan bu yana veriler yayınlanmamaktadır.

grafik emeğin milli gelir içindeki payının düşüşünü çarpıcı bir biçimde göstermektedir. Her ne kadar 1995 yılından 2000'lerin başına kadar ücret seviyesinde bir artış mevcut olsa da grafiğin genel görünümü bu payın azaldığını ortaya koymaktadır. Esasında 2000'li yıllardaki azalış tamda ülkemizdeki neo-liberal programların daha yoğun işlenmeye başladığı sürece denk gelmektedir.

Grafik 13: Türkiye’de Emeğin Milli Gelir İçindeki Payı (%), 1995-2013

1995-2013 yılları arasında ücretin payı 2000'li yılların başlarında %52 ile zirveye ulaşmış olmasına karşın özellikle bu yükseliş sonrasında hızla bir düşüş yaşanmaya başlanmıştır. 2008 yılında %30 seviyesine kadar gerileyen emek payı her ne kadar 2009 yılında %34,6'a çıksa da, bu yıl sonrasında yeniden iniş ve çıkışlarla, nihayetinde 2013 yılında %32,9 seviyesine kadar gerilemiştir. Grafik 13' de göstermektedir ki emeğin milli gelirdeki payı 1995 yılından günümüze ciddi oranda bir gerileme yaşamıştır.

Türkiye’de emeğin milli gelir içindeki payı sermayeye göre çok alt seviyelerde seyretmektedir. Emeğin milli gelirden almış olduğu paydaki bu düşük seviye Türkiye’de refah seviyesinin de nasıl bir tablo ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda emek gelirlerindeki düşüşten dolayı Türkiye’deki refah seviyesinde düşmektedir.

Tüm bu istatistikî sonuçlara istinaden Türkiye’de ki eşitsizlik göstergeleri ülke gelirinin ibresinin ziyadesi ile sermaye yönünde olduğunu ortaya koymaktadır.

2 DÜNYADA VE TÜRKİYE’ DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ

Uygulanan neo-liberal politikaların neticesinde gelir dağılımındaki adaletsizliğin bugün gerek ülkelerin kendi içinde gerekse de ülkeler arasında ne kadar eşitsiz bir görüntü ortaya çıkardığı eşitsizlik istatistikleri aracılığı ile gösterilmiştir. Yine uygulanan bu politikalar sonucunda ortaya çıkan bir diğer çarpıcı neticede dünya üzerindeki yoksulluk göstergelerindedir. Bu bağlamda gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde yoksulluğun derecesinin ortaya çıkarılması yeni dünya düzeni iddiasının yarattığı gerçekliği kavramada yol gösterici olacaktır.

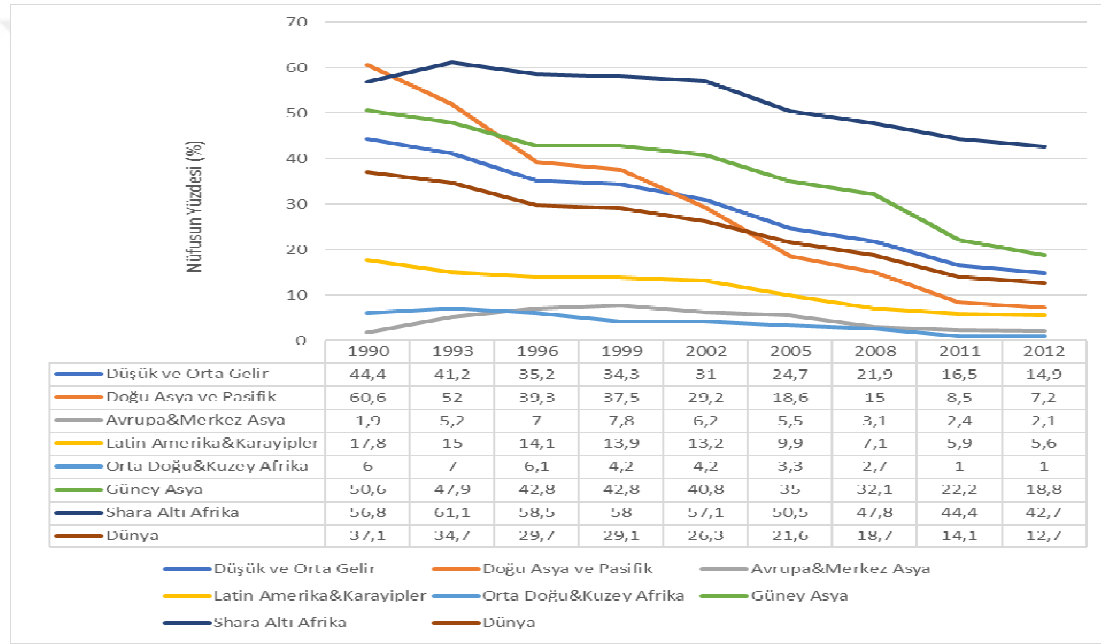
2.1 DÜNYADA YOKSULLUK GÖSTERGELERİ

Yoksulluğa ilişkin verilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi yoksulluk kavramının kendisi kadar karmaşık ve zordur. Öyle ki kullanılan ölçütlerin ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye farklılık göstermesi, yoksulluğa ilişkin sapmalı neticeleri ortaya çıkarmakta bu durumda hatalı değerlendirmeleri beraberinde getirmektedir. Dünya Bankası tarafından kullanılan gelir yoksulluğu göstergelerinin iyileştirilmemesi gibi bazı teknik aksaklıklar yoksulluk ölçümlerinde beklenmedik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin gelişmiş bir sanayi ülkesi için günlük 1 veya 1,2 dolar şeklindeki gelir yoksulluğuna yönelik sınıflandırmada bulunmak gerçekçi olmayacaktır. Ülkelerin gelişim seviyelerine paralel olarak belirlenecek olan yoksulluk sınırı, yoksulluğun ortaya konmasında daha yararlı bir ölçüt sağlayacaktır.

Daha öncede ifade edildiği gibi kapitalist sistemin uygulamaya koyduğu neo-liberal politikalar eşitsizliği derinleştirdiği gibi yoksulluğa da yön vermektedir. Bu nedenle kapitalist devletler küresel kaynakları vasıtası ile yoksulluğun yarattığı uç tahrifatları önlemeye yönelik süreçler belirlemişlerdir. Elbette ki bu süreçlerin ne kadar uygulandığı ve yoksulluğun özellikle gelişmemiş ülkelerdeki tahrifatının ne derece giderildiği açık bir biçimde ortadadır. Bu bağlamda Dünya Bankası’nın yoksulluğa ilişkin olarak en somut adımı 2000 yılında BM’nin yayınlamış olduğu Bin Yıllık Kalkınma Hedefleridir. Bu adım

esas olarak 8 ana hedeften, 18 hedeften ve 48 göstergeden oluşmaktadır. Örneğin ilk hedef olan ‘‘Aşırı Yoksulluğun ve Açlığın Ortadan Kaldırılması’’ ana hedefini gerçekleştirmek için iki alt hedef olan, 1990’dan 2015 yılına kadar günde 1 doların altında olan insan sayısını yarıya indirmek ve yine aynı tarihler aralığında açlık sınırındaki insan sayısını yarıya indirmek hedeflerini gerçekleştirmek gerekmektedir. Ayrıca bu iki hedefi gerçekleştirirken kontrol sağlamak amacıyla 5 ayrı gösterge belirlenmiştir.¹⁰²

Grafik 14: Dünya’da Yoksulluk Oranları 1990-2012¹⁰³

Kaynak: World Bank, **World Development Indicators**, 2016, p. 59.

Grafik14’de genel anlamda yoksulluk oranlarında ciddi bir gerileme olduğu gözlemlenmektedir. Öyle ki 1990 yılında dünya genelinde yoksulluk oranı %37,1 iken bu oran 2002 yılında %26,3’e 2012 yılında ise %12,7’e düşmüştür. Düşük ve orta gelirli ekonomilerinde yoksulluk istatistiklerinin sunulduğu grafik12’de 1990 yılında dünya nüfusunun %44,4’ü yoksulluk sınırı altında iken bu oran 2002 yılında %31’e 2012 yılında ise %14,9 seviyesine gerilemiştir.

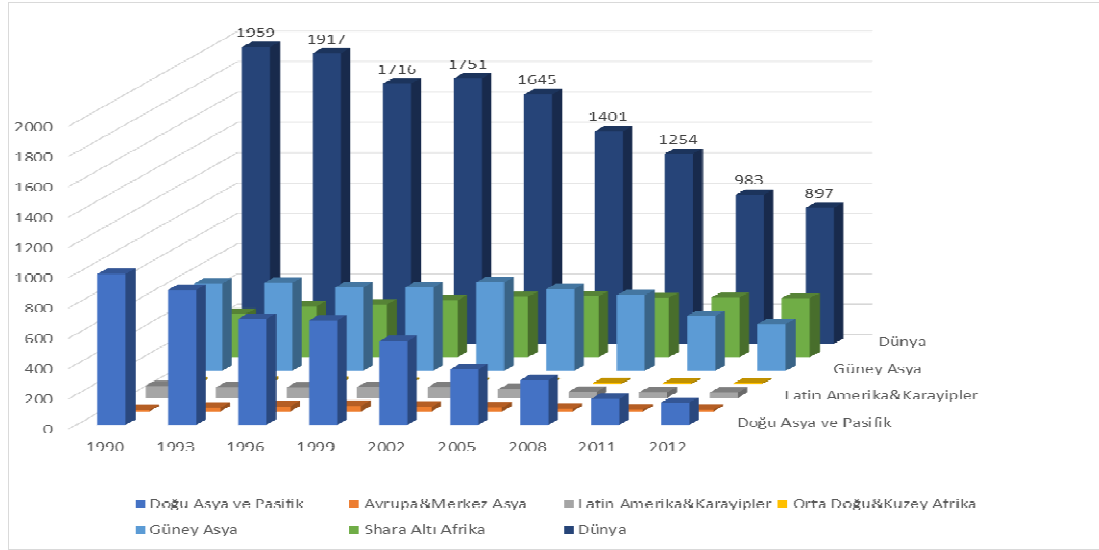
¹⁰² Kolodko, a.g.e., s. 299.

¹⁰³ Burada kullanılan yoksulluk sınırı günde 1,25\$ değil 1,9\$’dir. Grafik 12 dünya bankası tarafından yayınlanan dünya gelişim endeksleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 14 küresel çaptaki bu gelişmenin yanında bölgesel olarak da yoksulluk göstergelerinde gerilemeler olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Doğu Asya-Pasifik bölgesindeki yoksulluk oranlarının düşüşü şaşırtıcı biçimde iyidir. 1990 da Asya-Pasifik nüfusunun %60,6 olan yoksulluk oranı 2002 yılında %29,2'ye 2012 yılında ise %7,2 gibi muazzam bir gerileme olmuştur. Benzer düşüş oranları Güney Asya bölgesi içinde geçerlidir. 1990 yılında bu bölgedeki nüfusun %50,6'sı yoksulluk sınırının altında iken 2002 yılında %40,8'e kadar gerilemiştir. 2012 yılında ise yoksulluk oranı %18.8 seviyesine gerilemiştir. Asya'daki bu olumlu görünüm Sahra-Altı Afrika'sında görünmemektedir. 1990 yılında %56.8 olan yoksulluk oranı 2002 yılında %57,1 seviyesine çıkmıştır. 2012 yılında ise bir önceki on yıla göre azalma gösteren yoksulluk oranı %42,7 seviyesindedir.

Gerek dünya genelinde gerekse bölgesel anlamda yoksulluk göstergelerinin oransal verilerinin yanında sayısal verilerin de ortaya konması yoksulluğa ilişkin durumun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Grafik 15 dünya nüfusunun ve farklı bölgelerin yoksulluk sayılarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda 1990 yılında dünyada 1,959 milyar insan yoksulluk sınırının altındadır. 2002 yılında ise bu sayı yaklaşık 300 milyon gerileyerek 1,645 milyara düşmüştür. 2012 yılında ise dünyadaki yoksul insan sayısı 897 milyondur.

Grafik 15: Dünyadaki Mutlak Yoksul Sayısı 1990-2012 (Milyon)¹⁰⁴

World Bank, **World Development Indicators**, 2016 p. 59.

¹⁰⁴ Burada kullanılan yoksulluk sınırı günde 1,25\$ değil 1,9\$'dir.

Doğu Asya-Pasifik bölgesinde de dünya genelindeki değişime benzer bir değişim ortaya çıkmıştır. Öyle ki 1990 yılında bu bölgede 996 milyon insan yoksulluk sınırı altında iken 2002 yılında bu sayı 553 milyona 2012 yılında ise 147 milyona gerilemiştir. Güney Asya'daki değişim Doğu Asya-Pasifik bölgesi kadar çarpıcı olmasa da yoksul sayısında düşüş yaşanmıştır. 1990 yılında 575 milyon olan yoksul sayısı 2002 yılına gelindiğinde 8 milyonluk bir artış göstererek 583 milyona ulaşmıştır. Ancak 2012 yılına gelindiğinde yoksul sayısı ciddi bir azalış göstererek 309 milyona düşmüştür.

Sahra-Altı Afrika'sında ise durum diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında korkunç bir tablo ortaya koymaktadır. Öyle ki 1990 yılında bu bölgedeki yoksul sayısı 288 milyon iken nerdeyse bir on yıl sonra 399 milyon seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılında gelindiğinde önceki on yıla göre 3 milyonluk bir azalma görülse de bu bölgede ki yoksul sayısı hala daha 1990 seviyesinin çok üzerindedir. Bu bölgede var olan yoksulluğun derinliğinin 20 yıllık süre sonunda Dünya Bankası'nın bin yıllık kalkınma hedeflerinin tersi yönünde ilerlemektedir.

Grafikte yeşil alanların gösterildiği bölge olan Sahra-Altı Afrika'sı 1990'lı yıllara kıyasla 2010'lu yıllara gelindiğinde söz konusu göstergeler yukarı yönde hareket etmektedir. Elbette ki durumun bu şekilde ilerliyor olması kıtanın kaynak yetersizliği ile veyahut doğal bir görünüm ile açıklanamaz. Yoksulluğun bu denli derinleşmesinin çokça sebebi vardır. Ancak kapitalist sistemin ideolojisi ile sarmalanmış olan bu bölge yoksulluğun bataklığı haline gelmiştir. Dünya Bankası'nın kendi hedeflerine ulaşamamasının ana kaynağı da işte yeni dünya düzenindeki ideolojinin gerekliliği olan emperyalist yayılmanın kendisinden kaynaklanır. Emperyalist ideoloji dünya kaynaklarını güçlü kapitalist merkezlere yığarken, gelişmemiş bu bölgedeki yoksulluk sarmalı çok daha derin noktalara ulaşmaktadır. Bu bölgedeki yoksulluğu ortadan kaldırmanın ilk şartı ülkelerin bağımsızlığı ve doğru ekonomik-sosyal ve siyasal yöntemin işlenmesi ile doğrudan ilişkilidir. Aksinin sürmesi bu bölgeler için uzun vadede çok daha derin ve çözülmesi çok daha karmaşık sorunları beraberinde getirecektir.

Hem grafik 14 hem de grafik 15'de görüldüğü üzere BM'nin 2000 yılı milenyum hedefleri arasında yer alan dünyadaki yoksul sayısının 1990 yılındakinin yarısına indirilmesi hedefine ulaşamamıştır. Hatta yoksulluğu tamamen ortadan kaldırma hedefine

de hayli bir uzaktır.¹⁰⁵ Yukarıdaki her iki grafikte de yoksulluk olgusu günlük 1,9 dolar sınırına göre ortaya konmuştur. Bu yoksulluk yaklaşımının yanı sıra BM tarafından gerçekleştirilen insani gelişme raporları da yoksulluğa ilişkin veri sağlamaktadır. İnsani gelişme endeksleri dünya genelinde ülkelerin birbirleri ile karşılaştırılmasına olanak sağlar.

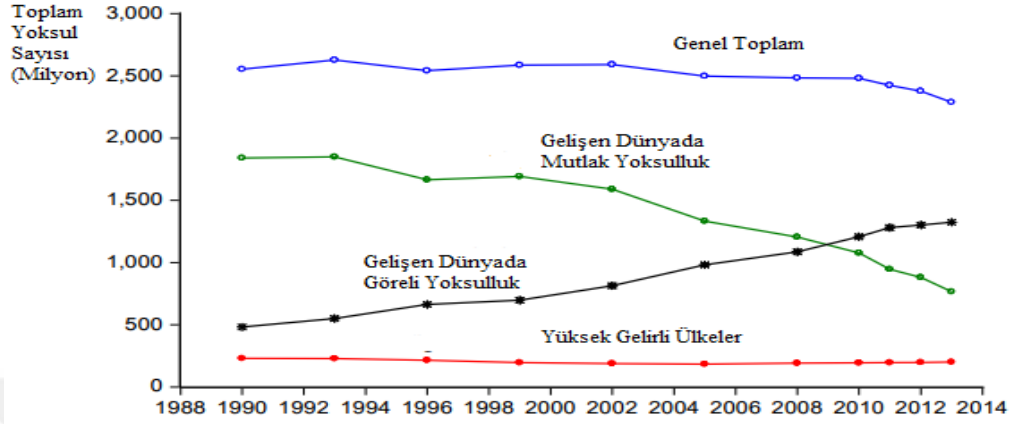
Mutlak yoksulluğa ilişkin güncel bir sınır olan 1,9 dolar esas olarak olabilecek en kötü koşullar altında bir insanın bir gün içerisinde elde etmesi gereken ihtiyacı karşılayan parasal göstergedir. Ancak burada her ne kadar dünyanın en gelişmemiş ülkeleri baz alınarak yapılan bir yoksulluk sınırı var ise de bugün dünya ülkelerinin ekonomik hacimlerini göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir sınırın yoksulluğa ilişkin gerçekçi sonuçlar yansıtacağına inanmak mantıklı değildir. Bu nedenle mutlak yoksulluk ölçütünün yanında ülkelerin refah seviyelerinide göz önünde bulunduran görelî yoksulluk ölçütünün de incelenmesi yoksulluğun boyutunu çok daha iyi bir biçimde ortaya çıkaracaktır.

Bu bağlamda farklı ölçüm yöntemleri kullanılarak oluşturulmuş olan grafik 16 mutlak ve görelî yoksulluk çizgilerini bir arada vermektedir. Bundan önce verilen yoksulluk grafiklerinde yoksulluk göstergeleri genel olarak azalma eğilimindedir. Bu grafikte de mutlak yoksulluk eğrisi azalma yönündedir. Ancak mutlak yoksulluğa kıyasla daha yukarıda alınmış bir yoksulluk çizgisine göre ortaya konmuş olan görelî yoksulluk eğrisi yukarı yönlü bir seyir izlemektedir. Bu bağlamda burada esas olarak göze çarpan temel olgu yoksulluk olgusunun seyrini belirleyecek olanın yoksulluk çizgisinin düşüklüğü veya yüksekliğidir. Bu değişimin neticesinde yoksulluk oranlarında veya yoksul kişilerin sayısında da değişimler meydana gelmektedir. Bu nedenle çoğunlukla düşük gelirli ülkelere için kullanılan 1,9 dolar yoksulluk çizgisi gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için bir yoksulluk göstergesi olamaz.

Grafik 16'ya göre 1990'lı yıllardan günümüze değin gelişen ülkelerde mutlak yoksulluk eğrisi sürekli olarak bir azalma göstermektedir. Ancak mutlak yoksulluk çizgisinden farklı bir yoksulluk ölçütü olarak kullanılan görelî yoksulluk eğrisi 1990 yılından günümüze artış göstermektedir. Bir başka deyişle yoksulluk ölçümünde kullanılan ölçütün değeri artış gösterdiğinde yoksulluğun azalışında veyahut artışında farklı neticeler ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁵ Kolodko a.g.e., s. 299-300.

Grafik 16: Üst Sınır İçindeki Genel Yoksulluk Toplamın Bileşenleri

Kaynak: Martin Ravallion Shaohua Chen Prem Sangraula, Dollar a Day Revisited, Policy Research Working Paper, Washington DC, 2008 4620, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6781/wps4620.pdf?sequence=1&isAllowed=y> p. 45.

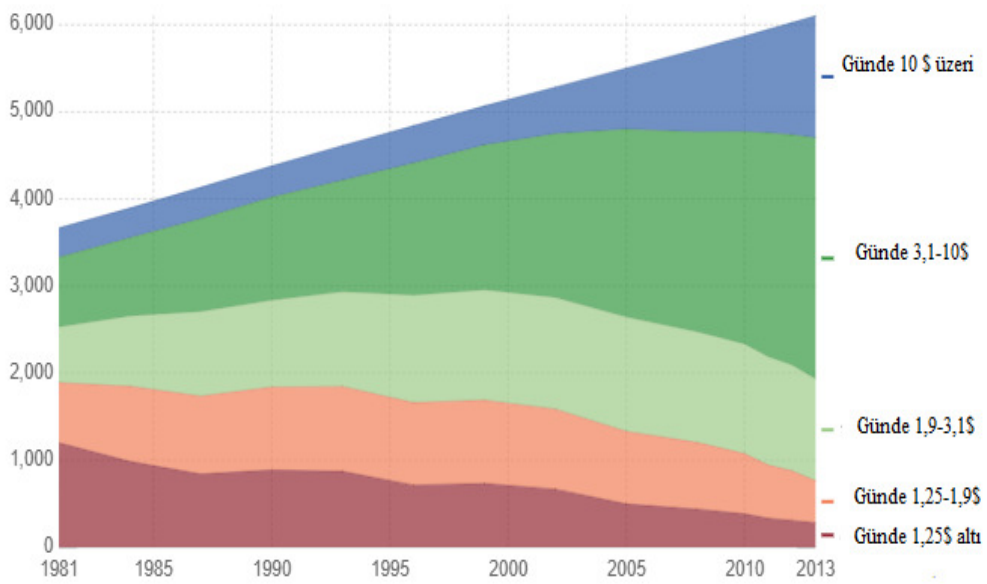
Özellikle gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarındaki genel iyileşmeye rağmen hala mutlak seviyede bir yoksulluk çizgisi belirleme çabası doğru bir yaklaşım değildir. Bir başka deyişle örneğin ülkemiz, gelişmekte olan ülkeler arasında yer aldığından ekonomik hacminin büyümesi ve doğal olarak kişi başına düşen gelirin artması nedeniyle 1,9-2,5 veya 3,5 (dolar) gibi çok düşük yoksulluk çizgilerin yoksulluğun ölçümünde kullanılması yanıltıcı neticelerin ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Bu nedenle grafik 16 gibi görelî yoksulluğu ortaya koyan yoksulluk yaklaşımları yoksulluğun gelişen dünya ekonomilerindeki görünümünü daha sağlıklı bir şekilde ortaya koyacaktır.

Yoksulluk sınırının artması ile birlikte yoksul sayısının da arttığını ortaya koyan bir diğer örnek grafik 17'dir. Grafik 17'ye göre zengin olmayan ülkeler¹⁰⁶ için 5 farklı yoksulluk çizgisi mevcuttur. İlk yoksulluk çizgisi olan günde 1,25 \$ göre 1980'lerden 2013'lere kadar gelindiğinde kısmen yoksul sayısı artsa da ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Aynı şekilde günde 1,25-1,9 \$ sınırında kalanların sayısı da dönem dönem artış gösterse de 2013 yılına gelindiğinde 1980 yılına kıyasla azalma olmuştur. Ancak 3,1-10 \$ sınırındaki yoksulluk eğrisi önceki iki eğriye kıyasla daha farklı bir netice ortaya çıkarmaktadır. Bu yoksulluk sınırında 1980 yıllardan 2005 yılına kadar artış

¹⁰⁶ Söz konusu kaynakta yer alan tanımlamaya göre Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri dışındaki diğer tüm dünya ülkeleri zengin olmayan ülkelerdir.

gözlemlenmektedir. Azalış ise 2005 yılından sonra meydana gelmektedir. Asıl çarpıcı netice ise 10 \$ olarak seçilen yoksulluk çizgisinde ortaya çıkmaktadır. Bu yoksulluk çizgisine göre 1980'lerden günümüze doğru sürekli olarak yoksul kişi sayısında artış meydana gelmiştir. Bu da göstermektedir ki yoksulluğun ortaya konmasında kullanılacak olan ölçüt yeni dünya düzeni olgusunun yoksulluk üzerindeki tesirini daha iyi bir biçimde ortaya koymaktadır. Göreli yoksulluk göstergeleri de bu yeni dünya düzeninde yoksulluğun arttığını ispatlamaktadır.

Grafik 17: Zengin Olmayan Ülkelerde Kişi Başına Hanehalkı Geliri (Milyon Kişi)¹⁰⁷

Kaynak: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty/#historical-poverty-around-the-world> (24.12.2017)

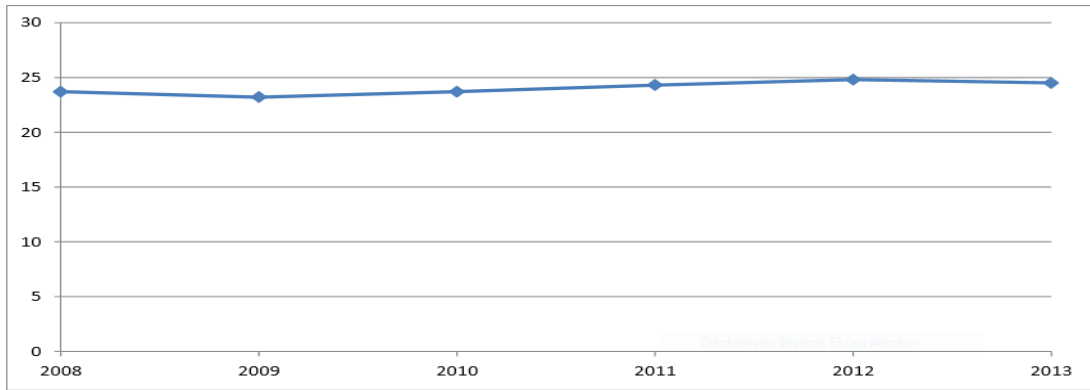
Dünya Bankası tarafından ortaya konan bu göstergelere ek olarak Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından yayınlanan yoksulluk göstergeleri Avrupa'daki 28 ülkeyi üç kritere göre değerlendirerek yoksulluğun boyutunu ortaya koymaktadır. Bu üç kriter; yoksulluk riski taşıyan kişiler, sosyal transferler sonrasında ulusal eşdeğer harcanabilir medyan gelirinin %60 olarak belirlenen yoksulluk riski eşiği, harcanabilir eşdeğer hanehalkı gelirinin altında yaşayanlardır. Eşdeğer hanehalkı geliri, toplam hanehalkı gelirinin hanedeki bireylerin ağırlıklarına göre verilir. İlk yetişkin için 1.0 olan bu ağırlık 14 yaş ve üzeri aile üyeleri için 0.5 ve 14 yaşından daha az olanalar için

¹⁰⁷<https://ourworldindata.org/extreme-poverty/#historical-poverty-around-the-world> (24.12.2017)

ise 0.3'tür. Ciddi ölçüde maddi açıdan yoksun bırakılmış kişiler; satın alma gücü olmayan, ipotek-kira-su-elektrik vb. faturaların zamanında ödenememesi, evin yeterince sıcak tutulmaması, beklenmedik masraflar, iki günde bir balık-et yemek, evden uzakta bir haftalık tatil, bir araba, bir çamaşır makinesi, renkli TV, bir telefon (cep telefonu dahil) 9 maddeden 4'ünün yoksunluğunu yaşayanlardır. Çok düşük çalışma yoğunluğu olan hanelerde yaşayan kişiler son bir yıl içinde ailedeki potansiyel toplamının %20'den daha az çalışan yetişkinlerin (18-59) ortalamasının alındığı ailelerde yaşayan 0-59 yaş aralığındakilerdir.

Dünya Bankası'nın ortaya koymuş olduğu günde 1,9 dolar sınırı yoksulluk ölçümlerinde gelişmiş sanayi ülkelerindeki yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarma hususunda mantıklı bir görüntü ortaya koymayı engellemektedir. Bu nedenle Eurostat'ın yoksulluğa ilişkin dayanak oluşturduğu bu üç kritere istinaden Avrupa'daki 28 ülkeyi kapsayarak hazırlanan grafik 18 yoksulluk olgusunu daha net ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Eurostat tarafından yapılan 168/2014nolu basın açıklamasında Avrupa'da yaşayan 120 milyon insan yoksulluk riski ile karşı karşıyadır. Yine bu basın metninde yayınlanan grafik 18 Avrupa'daki 28 ülkenin 2008-2013 dönemine ilişkin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ortalamasını ortaya koymaktadır. Bu risk 2008 yılında %23,8 iken 2012 yılında %25 seviyesine ulaşmış 2013'de ise bir düşüş yaşayarak %24,5 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 18: Avrupa Ülkeleri İçin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Riski, 2008-2013 (Toplam Nüfusun Yüzdesi-%)

Kaynak: Eurostat Newsrelease, At Risk of Poverty or Social Exclusion in The EU28, 168/2014, 4 November 2014.

Grafik18'in sunmuş olduğu genel görünümün yanında yine aynı raporda sunulan tablo 6, ülkelerin yoksulluk ve sosyal dışlanma riskini tanımlayan; sosyal transfer sonrası yoksulluk riski (gelir yoksulluğu), şiddetli maddi yoksunluk ve aileleri ile yaşayan kişilerin çalışma yoğunluğu olan 3 ölçütü de yansıtmaktadır. Söz konusu tablo incelendiğinde genel olarak Norveç, İsveç, Finlandiya, Romanya, Polonya, Avusturya, Fransa, Çek Cumhuriyeti olmak üzere toplam 28 Avrupa ülkesinden sadece bu 8 ülkede yoksulluk riski azalmıştır. Buna karşın Belçika'da bir değişim gerçekleşmemişken kalan 19 ülkede yoksulluk riskinde artış olmuştur.

Tablo 6: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski, 2008-2013

	Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski (3 ölçütünden en az birini kapsayan kişiler)				Sosyal Transfer Sonrası Yoksulluk Riski %		Şiddetli Bir Şekilde Kişinin Maddi Yönden Yoksulluğu %		0-59 Yaş Arasında Aileleri ile Yaşayan Kişilerin Çok Düşük Çalışma Yoğunluğu %	
	Toplam Nüfus %		Bin Kişi		2008	2013	2008	2013	2008	2013
	2008	2013	2008	2013						
Avrupa	23.8	24.5	116 580	122 650	16.6	16.7	8.5	9.6	9.1	10.7
Belçika	20.8	20.8	2 190	2 290	14.7	15.1	5.6	5.1	11.7	14.0
Bulgaristan	44.8	48.0	3 420	3 490	21.4	21.0	41.2	43.0	8.1	13.0
Çek Cumhuriyeti	15.3	14.6	1 570	1 510	9.0	8.6	6.8	6.6	7.2	6.9
Danimarka	16.3	18.9	890	1 060	11.8	12.3	2.0	3.8	8.5	12.9
Almanya	20.1	20.3	16 350	16 210	15.2	16.1	5.5	5.4	11.7	9.9
Estonya	21.8	23.5	290	310	19.5	18.6	4.9	7.6	5.3	8.4
İrlanda	23.7	:	1 050	:	15.5	:	5.5	:	13.7	:
Yunanistan	28.1	35.7	3 050	3 900	20.1	23.1	11.2	20.3	7.5	18.2
İspanya	24.5	27.3	11 120	12 630	20.8	20.4	3.6	6.2	6.6	15.7
Fransa	18.5	18.1	11 150	11 230	12.5	13.7	5.4	5.1	8.8	7.9
Hırvatistan	:	29.9	:	1 270	17.3	19.5	:	14.7	:	14.8
İtalya	25.3	28.4	15 100	17 330	18.7	19.1	7.5	12.4	9.8	11.0
Kıbrıs	23.3	27.8	180	240	15.9	15.3	9.1	16.1	4.5	7.9
Letonya	34.2	35.1	740	700	25.9	19.4	19.3	24.0	5.4	10.0
Litvanya	27.6	30.8	930	920	20.0	20.6	12.3	16.0	5.1	11.0
Lüksemburg	15.5	19.0	70	100	13.4	15.9	0.7	1.8	4.7	6.6
Macaristan	28.2	33.5	2 790	3 290	12.4	14.3	17.9	26.8	12.0	12.6
Malta	20.1	24.0	80	100	15.3	15.7	4.3	9.5	8.6	9.0
Hollanda	14.9	15.9	2 430	2 650	10.5	10.4	1.5	2.5	8.2	9.4
Avusturya	20.6	18.8	1 700	1 570	15.2	14.4	5.9	4.2	7.4	7.8
Polonya	30.5	25.8	11 490	9 750	16.9	17.3	17.7	11.9	8.0	7.2
Portekiz	26.0	27.4	2 760	2 880	18.5	18.7	9.7	10.9	6.3	12.2
Romanya	44.2	40.4	9 420	8 600	23.4	22.4	32.9	28.5	8.3	6.4
Slovenya	18.5	20.4	360	410	12.3	14.5	6.7	6.7	6.7	8.0
Slovakya	20.6	19.8	1 110	1 070	10.9	12.8	11.8	10.2	5.2	7.6
Finlandiya	17.4	16.0	910	850	13.6	11.8	3.5	2.5	7.5	9.0
İsveç	14.9	16.4	1 370	1 600	12.2	14.8	1.4	1.4	5.5	7.1
Birleşik Krallık	23.2	24.8	14 070	15 590	18.7	15.9	4.5	8.3	10.4	13.2
İzlanda	11.8	13.0	36	40	10.1	9.3	0.8	1.9	2.6	6.2
Norveç	15.0	14.1	700	710	11.4	10.9	2.0	1.9	6.5	6.4
İsviçre	18.1	16.4	1 330	1 280	15.7	14.5	2.1	1.0	3.3	4.1

Kaynak: Eurostat Newsrelease, 168/2014, p. 2.

Tablo 6'nın sunduğu bir diğer değişim ise en yüksek yoksulluk riski taşıyan ülkenin Bulgaristan olduğudur. 2008 yılındaki 28 Avrupa ülkesinin yoksulluk riski ortalaması %23,8 iken Bulgaristan'da bu oran %44,8'dir, 2013 yılındaki durum ise önceki beş yıla göre çok daha kötüdür. 2013 yılında Avrupa yoksulluk riski ortalaması %24,5 olarak hesaplanırken Bulgaristan için bu oran %48,0 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile 2008 yılında Bulgaristan'ın Avrupa ortalamasına olan oranı 1,88 iken bu oran 2013 yılında 1,96'dır. Yüksek seviyedeki bir diğer ülke ise Romanya'dır. 2008 yılı ile 2013 yılı yoksulluk riski oranları karşılaştırıldığında her ne kadar %44,2 seviyesinden %40,4 seviyesine gerilemiş olsa da hala daha çok yüksek oranda yoksulluk riski ile karşı karşıyadır.

Hem 2008 yılında hem de 2013 yılında en düşük yoksulluk riski ile karşı karşıya olan ülke Norveç'tir. Bulgaristan için Avrupa ortalaması ile yapılan kıyaslama Norveç için yapıldığında 2008 yılı için 0,63 iken 2013 yılında 0,58 şeklinde gerçekleşmektedir. Yoksulluk riskinin en yüksek olduğu Bulgaristan'ın Avrupa ortalamasına olan oransal ilişkisi ile bu riskin en düşük olduğu Norveç'in Avrupa ortalaması arasındaki ilişkiye bakıldığında arada büyük bir fark vardır. Bu fark da Norveç'e göre çok daha derin bir yoksulluğa sahip olan Bulgaristan'ın içinde bulunduğu gerçekliği daha iyi bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Eurostat'ın basın metninde ortaya çıkan bir diğer çarpıcı durum ise 2013 yılında daha öncede ifade edilen ve yoksulluk riskini destekleyen üç kriterden en az birini yerine getiremeyen toplam 120 milyondan daha fazla insanın yoksulluk riski ile karşı karşıya olduğu gerçeğidir. Öyle ki bu 28 ülkenin toplam nüfusu 500 milyon¹⁰⁸ civarında olduğu düşünüldüğünde 120 milyondan daha fazla insanın yoksulluk riski ile karşı karşıya olması Avrupa'daki yoksulluğun boyutunu gözler önüne sermektedir.

¹⁰⁸ 2014 yılı Dünya Bankası Gelişme Raporuna göre 2012 yılı ülke nüfusları, Belçika (11), Bulgaristan (7), Çek Cumhuriyeti (11), Danimarka (6), Almanya (82), Fransa (66), Finlandiya (5), Macaristan (10), İrlanda (5), Yunanistan (11), İtalya (61), Hollanda (17), Norveç (5), Polonya (39), Portekiz (11), İspanya (46), İsveç (10), İsviçre (8), Birleşik Krallık (63), Litvanya (3), Romanya (21), Slovakya (5), Slovenya (2), Letonya (2) olmak üzere toplam 24 ülkenin nüfusu 507 milyonken, nüfusu 1 milyonu aşamayan 4 ülkenin toplam nüfusu ise Lüksemburg (531), İzlanda (320), Malta (418), Kıbrıs (11), 1 milyon 280 bin şeklinde olup. 28 Avrupa ülkesinin toplam nüfusu 508 milyon 280 bindir.

2.2 TÜRKİYE’DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ

Ülkemizdeki yoksulluk göstergelerini Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) yayınlamış olduğu gelir ve yaşam koşulları anketleri vasıtası ile inceleye bilmekteyiz. TÜİK’in yapmakta olduğu yoksulluk çalışmalarına ek olarak ülkemizde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Birimi (KESK-AR) gibi başkaca kurumlarda yoksulluğa ilişkin çalışmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda TÜİK’in gerçekleştirdiği yoksulluk çalışmaları ülkemiz için yoksulluğun boyutunu ortaya koymaktadır. Ancak her ne kadar yoksulluk konusunda TÜİK’in yapmakta olduğu çalışmalar göz önüne alınarak değerlendirme yapılsa da bazı verilerin yayınlanmasında eksiklikler mevcuttur. TÜİK’in yapmakta olduğu çalışmalarda verilerin yetersizliği yoksulluk konusunda sağlıklı analizlerin yapılmasına engel olmaktadır.

Tablo 7’ye göre 2002 yılında gıda yoksulluğu 1,35 iken sürekli bir gerileme yaşayarak 2009 yılında 0,48 seviyesine gerilemiştir. Ancak 2009 sonrası hesaplamaya ilişkin yapılan revizyonlar nedeniyle veriler yayınlamamaktadır. Gıda+gıda dışı yoksulluk göstergelerinde de ciddi gerilemeler meydana gelmiştir. Öyle ki 2002 yılında 26,96 seviyesinde olan bu yoksulluk oranı 2009 yılında 18,06 seviyesine kadar gerilemiştir. Yine burada da teknik nedenlerden dolayı 2009 sonrası için veri bulunmamaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2014¹⁰⁹

Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gıda yoksulluğu (açlık)*	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48					
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)*	26,96	28,12	25,6	20,5	17,81	17,79	17,11	18,06					
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı	0,2	0,01	0,02	0,01									
Kişi başı günlük 2,15 \$’ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03
Kişi başı günlük 4,3 \$’ın altı	30,3	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62
Harcama esaslı göreceli yoksulluk*	14,74	15,51	14,18	16,16	14,5	14,7	15,06	15,12					

Kaynak: TÜİK. (05.03.2017).

¹⁰⁹ * İşaretili bölümler TÜİK’in revizyon çalışmaları nedeniyle açıklanmamaktadır.

Gelire dayalı yoksulluk göstergelerinde kişi başına günlük 2,15\$'ın altında yaşayanların oranı 2002 yılında 3,04 iken bu oran 2014 yılında 0,03 seviyesine kadar gerilemiştir. Kişi başına günlük 4,3 \$'ın altında yaşayanların oranı 2002 yılında 30,3 seviyesinde iken bu orana 12 yıllık bir süre içinde hızlı bir gerileme yaşayarak 2014 yılında 1,62 seviyesine düşmüştür.

Harcama esaslı yoksulluk göstergelerinde ise durum esas olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemizin insani gelişme sınıflandırmalarında edindiği konum baz alındığında ülkemizdeki yoksulluk gerçeği daha iyi bir biçimde kavranmış olunur. Aksi takdirde günlük 1\$ gibi bir kıstasın bizim gibi bir ülke için kıstas oluşturması mantıklı değildir. Bu bağlamda ülkemizdeki yoksulluğun daha iyi anlaşılması adına harcamaya dayalı göstergeler biraz daha makul değerlendirme olanağı sunacaktır. 2002 yılında ülkemizdeki harcamaya dayalı göreceli yoksulluk oranı 14,74 iken 2009 yılında göreceli yoksulluk oranı 15,12 seviyeye yükselmiştir.

TÜİK'in 2015 yılı için Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre ülkemizdeki güncel yoksulluk göstergeleri şu şekildedir.;

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık düşüş ile %14,3 olarak gerçekleşti. Medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,7 puan azalarak %21,2 oldu.¹¹⁰

TÜİK'in yapmakta olduğu yoksulluk araştırmalarına ek olarak TÜRK-İŞ ve Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) gibi sendikal örgütlerde yoksulluk verileri yayınlamaktadırlar. Buna göre TÜRK-İŞ'in 2017 yılı Aralık ayı sonuna göre yoksulluk göstergeleri şu şekildedir;

Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı(açlık sınırı)1.608,13 TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı)5.238,32 TL oldu. Bekar bir çalışanın aylık yaşama maliyeti ise 1.989,20 TL olarak gerçekleşti.¹¹¹

¹¹⁰ TÜİK, 24579 Sayılı Haber Bülteni, 18 Eylül 2017

¹¹¹ <http://www.turkis.org.tr/ARALIK-2017-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d11671#sthash.nKENzL7J.dpuf> (02.01.2017)

KESK-AR, 4 kişilik bir aile için 2014 yılı Ağustos ayına ait açlık ve yoksulluk sınırını ilişkin verilerine göre 4 kişilik bir ailenin sağlıklı beslenmek için yapması gereken minimum aylık gıda harcaması olan açlık sınırı, Ağustos ayında 1328 TL olarak gerçekleşti. Açlık sınırının tüketim harcamasına bölüştürülmesi ile elde edilen yoksulluk sınırı ise 4199 TL olarak gerçekleşti.¹¹² 2017 yılı için net asgari ücret (asgari geçim indirimi dahil) 1404 TL¹¹³ iken ülkemizde bugün neredeyse 5 milyona¹¹⁴ yakın asgari ücretli çalışan olduğu göz önünde bulundurulduğunda yoksulluğun boyutu çok daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

2.3 YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASINA İLİŞKİN ÖNLEMLER

Yoksulluğun ortadan kaldırılması ile bu kavrama yüklenen anlam arasında paralellik vardır. Orta Çağ Avrupa'sında toprak zenginleri için ruhu arındırma aracı güden dilenciler o dönemde bir olumsuzluk teşkil etmemekteydiler. Ancak kapitalist üretim mekanizmasının etkinliğini giderek hissettirmeye başladığı dönemde çalışmamak ve dilenmek hoş karşılanmamaya başlamıştır. Çalışmamayı kötülük olarak gören bu anlayış ilerleyen dönemde çok daha sistematik yoksullar yaratmaktadır ki onlarda yine sistemin varlığı için gereklidirler. Öyle ki yoksulluk olgusu o kadar vahim bir hale gelmiştir ki 1834 yılında kabul edilen İngiliz yoksulluk yasaları yoksulların içinde bulunduğu durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.¹¹⁵ İki farklı döneme ilişkin ortaya konan bu yoksulluk yaklaşımları yoksulluğun ortadan kaldırılıp kaldırılmayacağına ilişkin bir yol gösterici rolü üstlenmektedir. Bu nedenle sistemin kendisi zaten yoksulluğun kendisine ihtiyaç duymaktadır. Bir başka ifade ile yoksulluğun sürdürülmesi belli çıkar gruplarının işine yaramaktadır. Bu vasıta ile kapitalist sınıf yoksulluğu kendi varlığını sürdürmenin bir kaynağı olarak kullanmaktadır.¹¹⁶ Böyle bir bakış açısının yoksulluğu ortadan kaldırması ise olası değildir.

Yukarıda ortaya konan bakış açısının yoksulluğu çözmek gibi bir derdi

¹¹²<http://www.kesk.org.tr/2014/09/22/KESK-AR-eylul-ayi-aclik-ve-yoksulluk-raporu/>, (20.07.2017).

¹¹³<https://www.csqb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler/AsgariUcret>, (20.07.2017).

¹¹⁴<https://memurunyeri.com/memur/manset-haber/8393-asgari-ucretli-calisan-sayisinin-12-yilda-geldigi-durum.html>, (20.07.2017)

¹¹⁵ Ayşe Buğra, **Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25-27.

¹¹⁶ Metin Özügürlü, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Editörler Mehmet C. Ecevit, Fatime Güneş, 2. b., Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 160.

olmayacaktır. Bu nedendir ki bugün kapitalist sistemin kurumsal aktörlerinden biri olan Dünya Bankası'nın hedeflediği 2000 yılında 1990 yılındaki günde 1\$ altında yaşayan insan sayısını 2015 yılında yarı yarıya indirme hedefindeki başarısızlık esas olarak burada yatmaktadır. Dünya Bankası'nın uygulamakta olduğu politikalar ile yoksulluğu önlemedeki zıtlık kapitalist kurumların ikiyüzlülüğünü çarpıcı bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki birçok bilim insanı Dünya Bankası'nın uygulamakta olduğu yapısal uyum programlarına yönelik ciddi eleştiriler getirmektedir.¹¹⁷

Burada yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak ortaya atılan eğitim, yetenek gibi spesifik yaklaşımların yerine yoksulluğun esas olarak üretim biçiminin ve bölüşüm şeklinin değiştirilmesi ile ortadan kaldırılacağı tezi savunulmaktadır. Üretim ilişkilerine ve bölüşüm biçimine dokunulmaksızın yoksulluğa yönelik alınacak kısmi tedbirler yoksulluğun toplumsal olarak ortadan kaldırılmasında etkili bir adım sağlamayacaktır. Bu nedendir ki yoksulluk olgusunun çözümüne ilişkin asıl mesele burada yatmaktadır. Başka bir deyişle yoksulluk olgusunu tarihin karanlık sayfasına göndermek isteniyorsa esaslı olarak burjuva iktidarının egemen olduğu kapitalist sistem kökünden sökülüp atılmalıdır. Aksi takdirde istenildiği kadar zenginlik yaratılsın eşitsizlik olgusunun derinleştiği gerçeği ile yoksulluk olgusu da ona paralel olarak derinliği artıracaktır.

Öte yandan üretim ilişkilerindeki bu noktadan arklı olarak yoksulluğun bertaraf edilmesi adına yapılacak olan bir diğer adım ise daha adil bir dünya sisteminin acil bir biçimde inşasıdır. Burada vurgulanan ana unsur yoksulların ve emekçilerin yarattığı zenginliğin yine onlar tarafından kontrole edilmesine olanak sağlayacak kültürel alt yapıdır. Bu kültürel alt yapı günümüz kapitalist sistemin dayattığı tüketim toplumunun ötesinde insan olmanın bilincinde, düşünen, üreten her manada kendini yenileyen ve sorgulayan ilerici nesillerin yetişmesi ile gerçekleştirilir. Bunu sağlayacak olanda yine inşa edilecek ekonomik ve politik yönetim sisteminin kendisidir.

Öte yandan yoksulluğun önlenmesine ilişkin ortaya konan önleyici çabalar kıymetli olmakla birlikte ciddi olumsuzluklarda teşkil etmektedir. Örneğin sosyal yardımlar aracılığı ile yoksul kişilerin desteklenmesi her ne kadar iyimser bir görüntü çizse de demokrasi konusunda ciddi sorunları olan ülkelerde siyasal rant malzemesi olarak

¹¹⁷Ayşe Meral Uzun, Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, s. 161-163. 2003.

kullanılabilme riski çok yüksektir. Bu tür yardımlar yerine reformist bakış açısı için uygun olacak asıl yöntem istihdam olanaklarını artırarak sisteme bağımlı kitlelerin yaratılması engelleyecek geçici çözümler üretebilir.¹¹⁸ Yine bir başka yöntem yoksul ailelere nakit gelir desteği¹¹⁹ sağlanması vasıtasıyla en azından sosyal harcamalarına katkı sağlayacağı düşüncesi de yine çözüm üretmek yerine geçici müdahalelerin bir parçası olmanın ötesine geçemeyecektir.

Yoksulluğa ilişkin atılacak olan reformist yaklaşımlar kapitalist sistem içerisinde uzun vadede karşılığını bulmakta güçlük çeker. Kapitalist ideolojinin yükselmekte olduğu günümüzde reformist söylemler sorunun salt bir yönüne odaklanmakta esas meseleyi görmekte zorluk çekmektedir. Elbette ki istihdam olanaklarının artırılması, fırsat eşitliği sağlanması gibi talepler yersiz değildir.¹²⁰ Ancak kapitalist sistem içerisinde bu türden taleplerin yerini bulması olanaklı değildir.

3 DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL DIŞLANMAGÖSTERGELERİ

Sosyal dışlanma eşitsizlik ve yoksulluk olguları ile kıyaslandığında çok daha yeni ve çok daha karmaşık bir görüntüye sahiptir. Bu bağlamda gelir eşitsizliğine ilişkin yapılan analizler ve ortaya konan göstergeler ekonomik veriler ile rahatlıkla ortaya konabilmektedir. Keza yoksulluğun ölçümüne ilişkin yapılan analizlerde yoksulluğa ilişkin tespitlerde bulunma olanağı sağlamaktadır. Fakat sosyal dışlanma olgusu 1970'li yıllardan itibaren etkisini hissettiren 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren ise dünyanın geneline yayılan neo-liberal politikaların sonucunda sosyal, siyasal ve ekonomik alanın yeniden şekillenmesine neden olan sürecin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle yeni dünya düzenin kurgusu nedeni ile çalışma hayatından özelleştirme politikalarına, uluslararası ticaretten sosyal hakların dönüşümüne ilişkin çok geniş bir alanı sermaye

¹¹⁸ Elbette ki yine kapitalist bir sistemde böyle bir yöntemle bağımlılık ilişkisinin koparılıp istihdam olanağının yaratılması yeterli değildir. Öyle ki sonraki adımda istihdam edilecek kitlelerde mevcut sistemde çalışanların ücret düzeylerinde olumsuz tesireler yaratacaklardır. Başka bir deyişle işsizler ordusu ile yaşamını idame ettirmeye çalışan sermaye guruhu bu durumu kendi lehine sıkça kullanmaktadır. Buradaki önerilen yöntemde reformist anlayışın yoksulluğun çözümüne ilişkin kısa sürede içinde netice alamayacağını ortaya koymaktadır.

¹¹⁹ Ayşe Buğra, N. - Tolga Sırmazdemir, Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Araştırma Raporu, Proje kodu: 04C101, t.y, İstanbul <http://www.spf.boun.edu.tr/?sayfa=yayinlar&kategori=arastirma-raporlari>, (10.01.2017), s. 3.

¹²⁰ Mine Yılmaz, Yoksulluğun Önlenmesinde Toplumsal Reformun Gerekliği, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** C. 2, S. 1, Manisa, 2004, ss. 119-135, s.133-134.

lehine şekillendiren bu neo-liberal politikalar neticesinde kitleler daha derin eşitsizliklerle karşılaşmış, yoksulluk biçimi yeni bir boyut kazanmıştır. Tüm bu politikaların neticesinde ortaya çıkan manzarada dışlanma olgusu toplumsal olarak bir sistemin neticesi halini almıştır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kavramına ilişkin ortaya konacak göstergeler doğrudan eşitsizlik-yoksulluk göstergelerini de içine alan ve ek olarak işsizlik, göç, vb. gibi birçok olgu toplumsal dışlanmışlığın neticesini ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu bölümde sosyal dışlanmaya ilişkin ortaya konacak olan göstergeler esasında daha önceki bölümlerde yer alan eşitsizlik ve yoksulluk göstergelerine yer verilmemiş ek olarak diğer bazı veriler ile sosyal dışlanma olgusunun görüntüsü ortaya konmuştur. Elbette ki sosyal dışlanmayı etkileyen ve ona yön veren çokça faktör mevcuttur fakat gerek meselenin dağılması gerekse bu çalışmanın sınırların olması nedeni ile işsizlik, mültecilik, göç gibi göstergelerin ortaya konması meselenin özüne daha uygun olacaktır.

3.1 DÜNYADA SOSYAL DIŞLANMA GÖSTERGELERİ

3.1.1 Eşitsizlik ve Yoksulluk Göstergeleri

Sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasında etkin rol oynayan gelir dağılımı ve yoksulluk gibi ekonomik olgular sosyal dışlanmanın seyrini ortaya koymak açısından da gereklidir. Bu bağlamda daha önce ortaya konan dünyada eşitsizlik ve yoksulluk göstergeleri toplumların ekonomik çizelgelerini ortaya koymuştur. Eşitsizliklerin derinleşmesi ve yoksulluğun artması bireylerin ve toplumların ekonomik olarak daha derin sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Özellikle neo-liberal politikaların uygulanması sonrasında yeni dünya düzeninin yaratmış olduğu olumsuzluklar yoksullaşan ve sosyal süreçlerden yararlanamayan yeni bir kitle yaratmıştır. Bu nedenle uygulanan politikaların neticesinde ekonomik göstergelerdeki dengesizlikler sosyal dışlanmanın derinliğinde ortaya koymaktadır. Gerek eşitsizliklerdeki dengesizliğin derinleşmesi gerekse yoksul kitlelerin artması sosyal dışlanmanın da meydana gelmesinde etkili bir rol oynar. Bu nedenle eşitsizlik ve yoksulluk göstergeleri doğrudan sosyal dışlanmanın anlaşılmasına olanak sağlayacak göstergelerdir. Daha önceki başlıklarda bu istatistiklere yer verildiği için tekrara düşmemek adına eşitsizlik ve yoksulluk verilerine burada tekrar yer verilmeyecektir.

3.1.2 İşsizlik

Yeni dünya düzeni sloganın tekyönlü işlemesi ve onu savunan yaklaşımların beklediği gibi neticeler vermemesi birçok olgunun olumsuz sonuçlarının daha ağır hissedilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda işsizlik olgusu son 40 yıllık süreçte yeni dünya düzenini gerçekliğini ciddi bir biçimde ortaya koymaktadır. Yeni dünya düzeni söylemleri ile hayata geçirilen neo-liberal politikaların toplumsal süreçler ile uyumsuz oluşu bu alandaki sorunları derinleştirmiştir. Bu değişim sonrasında en derin neticeler işsizlikte görülmüştür. Öyle ki işsiz kalan bireylerin işsiz kalma süreleri geçmişe kıyasla bugün daha uzun sürmekte, genç işsizlik seviyesi çok daha yukarılara tırmanmakta ve kırklı yaşları geçtiğinde işsiz kalan bir birey çok daha zor iş fırsatı elde etmektedir.¹²¹

1970’li yıllara kadar uygulanan Keynesyen refah politikaları tam istihdam anlayışı ile kendisini var ederken özellikle 1980’li yıllardan sonra tasarlan yeni dünya düzeninde üretim biçimindeki değişim ile birlikte istihdam biçimleri de yeni bir boyut kazanmıştır. Üretim biçimindeki değişim ile birlikte teknolojinin üretim sürecindeki kullanımının yoğunlaşması istihdam alanında negatif yönde gelişmelere neden olmuştur. Temelde esnek olmayan işgücü arzının işsizliğin temel nedeni olarak gören neo-liberal anlayış refah döneminde devletin uygulamış olduğu istihdam sürecinin işsizliğin asıl sebebi olarak görmektedir.¹²²

ILO Genel Direktörü Guy Ryde’e göre:

“Ekonomik büyüme, gerek düzey gerek kapsama açısından yetersiz kalmaya ve dış kırıklığı yaratmaya devam etmektedir. Bu da küresel ekonomi ve bu ekonominin kaliteli işler bir yana yeterince iş yaratma kapasitesi konusunda kaygı verici bir tablo ortaya koymaktadır. Güvencesiz istihdam biçimlerinin sürekli üst düzeylerde kalması ve bunun iş kalitesinde gelişme sağlanamayışı gibi net bir durumla eşleşmesi (toplam rakamlarda iyileşme görülen ülkelerde bile) alarm verici bir durumdur. Büyümenin sağladığı kazanımların kapsayıcı biçimde paylaşılmasını sağlamamız gerekiyor.”¹²³

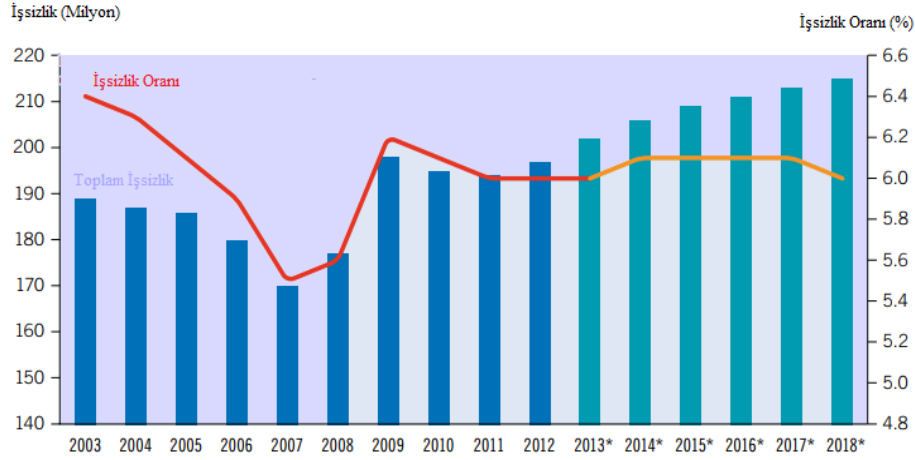
¹²¹Arif Özsağır, Küresel işsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Yolları p.284.<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9786> (02.12.2017)

¹²²Yücel Uyanık, Neo-liberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10 /2 s.s. Ankara, 2008, 209-224, s. 217.

¹²³http://embargo.ilo.org/ankara/news/WCMS_541334/lang--tr/index.htm (05.12.2017)

Yapılan bu açıklama özellikle neo-liberal uyum süreci sonrasında ortaya çıkan değişimlerin çarpıcı bir sonucunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle özellikle işsizlik olgusunun yaratacağı olumsuzluklar toplumsal dışlanmanın derinliğini de etkileyecektir.

Grafik 19: Küresel İşsizlik Trendi ve Tahminler,2003-2018¹²⁴

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2014 p. 17.

Özellikle çalışma dışında hayatta kalmak için farklı gelir kaynakları olmayan bireylerin için en ciddi endişelerden birisi işsiz kalmaktır. Bu nedenle sosyal dışlanma olgusu da işsizlik göstergeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle işsizliğin azaltılması sosyal dışlanma olgusunun yaratacağı sorunların azaltılmasında olumlu etkiler yaratacaktır. Bu bağlamda grafik 19 aracılığı ile işsizlik olgusunun son 15 yıllık değişimi bizlere küresel anlamda ipuçları sağlayacaktır. Öyle ki 2003 yılında 2007 yılına kadar azalma eğilimi gösteren işsizlik 2007 yılı sonrasında (2007 finansal kriz) işsizlik rakamlarında ciddi artışlar ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. İşsizlik olgusundaki bu küresel artış doğal olarak sosyal dışlanma riskini de artırmaktadır.

3.1.3 Göç

Uluslararası göç literatüründe sıklıkla karşılaşılan göç nedenleri dört ana başlıkla değerlendirilebilir:

- Ülkelerarası farklı demografik özellikler,

¹²⁴* 2013 verisi başlangıç olmak üzere 2018 yılına kadar olan veriler tahminidir.

- Kapitalizmin devresel krizleri,
- Bölgeler arası gelir farklılıkları,
- Küresel olarak yeniden yapılanmaya zorlanan ekonomiler

Bu bağlamda özellikle dördüncü maddenin yani küresel olarak yeniden yapılanmaya zorlanan ekonomilerin giderek yaygınlaşması göçü giderek derinleştirmektedir. Sosyal dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalan kitlelerden biri göç halinde olan ve özellikle ülkeler arasında göç eden kişilerdir. Elbette ki her göç edenin sosyal dışlanmaya maruz kalacağını söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak 2015 yılı Birleşmiş Milletler Göç Raporu'na göre bugün dünya genelinde 244 milyon insan uluslararası göç tanımlamasına dahil edilmektedir. Bu büyük kitle yeni toplumsal süreçlere adapte olmadıkça ister istemez zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Daha iyi yaşam koşulları bulmak adına bu kitlenin 58 milyonu gelişmiş ülkelerde %42'si ise gelişmekte olan ülkelere gitmektedir.¹²⁵

Tablo 8: Dünyada Göçmen Sayısı (Milyon), 1990-2017

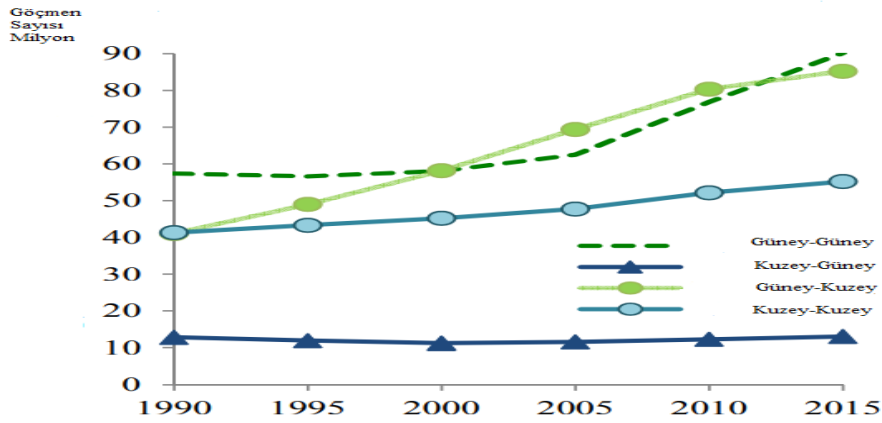
Bölge/Yıllar	1990	2000	2010	2015	2017
Dünya	152.6	172.7	221.7	243.7	257.7
Gelişmiş Ülkeler	82.4	103.4	132.6	140.5	145.9
Gelişmekte Olan Ülkeler	70.2	69.3	89.2	103.2	107.3
Afrika	15.7	14.8	17.0	23.4	24.6
Asya	48.1	49.2	65.9	76.5	79.6
Avrupa	49.2	56.3	70.1	74.5	77.9
Latin Amerika ve Karayipler	7.2	6.6	8.2	9.2	9.5
Kuzey Amerika	27.6	40.4	51.0	5.8	57.8
Okyanusya	4.7	5.4	7.1	8.1	8.4

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017).

¹²⁵United Nations International Migration Report 2015 p.1

Raporda dikkat çeken bir diğer olgu ise 1990'lardan 2015 yılına kadar göçmen sayısı 91 milyona ulaşmış bu sayıdaki artışın %60'ı da 2000 ile 2010 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu durumda esas olarak olgunlaşmaya başlayan yeni dünya düzenin fotoğrafını daha çarpıcı bir biçimde görünür hale getirmektedir. Bir başka değiş ile uygulanan küresel kapitalist programlar insanların buldukları mekanlarda bile yaşanılabilir alanlar bulma konusunda sorunlarla karşı karşıya kalmamasına neden olmakta ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olabileceklerini düşünerek gelişmiş ülkelere hareket etmektedirler. Tablo 8'den de anlaşıldığı gibi en yoğun göç bölgesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Esas olarak göçten etkilenen kıta ise Avrupa'dır. Söz konusu bu tablo, grafik 20 ile birlikte yorumlandığında çok daha doğru ve net görüntüler ortaya çıkmaktadır.

Grafik 20: Bölgeler Arası Göç

Kaynak: United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division International Migration Report

Grafik 20'ye göre en yoğun göç hareketliliği güney-güney ile güney-kuzey arasında meydana gelmektedir. Buda özellikle gelişmiş merkezlere yönelik göç hareketliliğini ortaya koymaktadır. Gerek tablo 8 gerekse grafik 20'nin ortaya koyduğu ortak sonuç göç hareketliliğini yoğun bir biçimde sürdürdüğü ve özellikle gelişmiş devletlere doğru olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda nihayetinde yeni alanlara geçen bu insan toplulukları

toplumsal bütünleşme sürecinde başarısız olmalarına ve sosyal dışlanma riskine daha yüksek oranda maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak yapılmış aşağıdaki tespit meselenin özünü daha iyi bir biçimde ortaya koymaktadır;

“Liberal ekonominin yeniden yapılanma sürecine girdiği son otuz yıllık süreçte uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları, insanları sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlamaktadır. Bu durum, Kuzeyin zengin ülkeleri ile güneyin fakir ülkeleri arasında var olan eşitsizliklerin daha da artmasına yol açmakta; insanı daha iyi yaşam koşullarına erişmek için göç etmeye zorlamakta; siyasal, ekolojik, demografik sıkıntılar birçok insanı kendi ülkesi dışında mülteci olmaya zorlamakta; farklı bölgelerdeki artmakta olan etnik ve siyasal çatışmalar kitlesel kaçışları da beraberinde getirmekte ve yeni ticaret bölgelerinin yaratılması emek hareketlerine neden olmaktadır.”¹²⁶

3.1.4 Mültecilik

Mülteci, BM tarafından “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle ülkesine geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” şeklinde tarif edilmektedir.¹²⁷

BM tarafından ortaya konan 2015 yılı Birleşmiş Milletler Mülteci Raporu, çatışmalar sonucunda mülteci akımının artışında ciddi bir değişim olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki Suriye’deki savaş neticesinde milyonlarca insan mülteci haline gelmiştir. Ayrıca rapor Irak, Nijerya, Afganistan, Güney Sudan, Yemen gibi gelişmemiş bölgelerdeki çatışmaların da mülteci sayısının artmasında etkin olduğunu vurgulamaktadır.¹²⁸

Her ne kadar söz konusu rapor mülteciliğin temel göstergelerini ortaya koysa da mevcut sistemin dünya dengeleri üzerindeki değişimleri göz ardı etmekte ortaya çıkan olgunun temel gerçekliğini havada bırakarak savaş, ekonomik olumsuzluklar, toplumsal çatışmalar şeklinde sığ bir yaklaşım ile değerlendirmektedir. Oysa ki bugün apaçık bir biçimde gerek Afrika’da olsun gerek Orta Doğuda olsun var olan çatışmaların, iç çalkantıların, savaşların ve ekonomik karmaşanın odağında yer alan yeni dünya düzeni

¹²⁶Fuat Güllüpinar, “Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi v e Uluslararası Göç Kuramları”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 4 / 2 0 1 2, s.55.

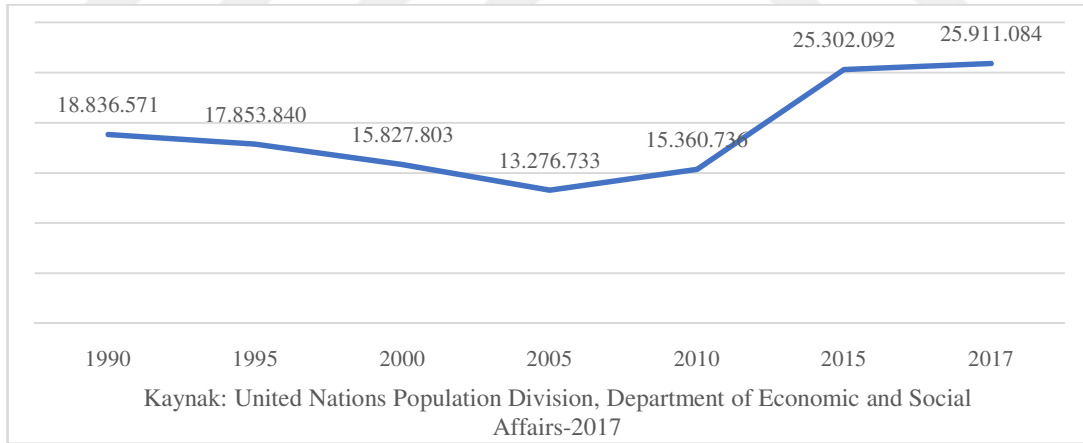
¹²⁷BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2016.

¹²⁸United Nation High Commissionerfor Refugees (UNHCR) Global Trends 2016 p.6. Raporda savaşlar ve çatışmalar sonucunda mülteci akımının yönüne ilişkin haritaları da barındırmaktadır.

kurgusunun bir neticesi olduğu gerçeği gizlenmektedir. Bir başka deyişle bugün esas olarak kapitalist sistemin yayılması gerekliliği merkez ülkelerin çevre ülkelere ya da emperyalist devletlerin sömürülen devletlere yönelik politik-siyasal-ekonomik kurumlar üzerinde kurguladığı yaklaşımların neticesinde geri kalmış ülkelerin halkları mülteci yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin 2016 yılına ilişkin mülteci, sığınmacı ve yerinden edilen insanlara yönelik olarak ortaya koymuş olduğu rapora göre 2016 yılında en çok yerinden edilen insan sayısının 12 milyon kişi ile Suriye'de gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Suriye'nin yanında bu durumdan etkilenen diğer bir ülke ise 4.7 milyon insanla Afganistan'dır. Ayrıca en az 2 milyondan fazla insanın bu durumdan etkilendiği diğer ülkeler de Irak (4.2 milyon), Güney Sudan (3.3 milyon), Sudan (2.9 milyon) Demokratik Kongo Cumhuriyeti (2.6 milyon), Somali (2.6 milyon), Nijerya (2.5 milyon), Ukrayna (2.1 milyon) ve Yemen'dir (2.1 milyon).¹²⁹

Grafik 21: Dünya'daki Mülteci Sayısındaki Değişim, 1990-2017

Grafik 21, 1990'lı yıllardan günümüze değin mülteci sayısındaki değişimi ortaya koymaktadır. 1990 da 19 milyona yakın mülteci varken bu sayı 2005 yılına gelindiğinde neredeyse 5.5 milyon kişi azalarak 13 milyon seviyesine kadar gerilemiştir. Ancak 2005 yılı sonrasında dünyadaki mülteci sayısı hızla artmaya başlamıştır. Öyle ki 2010 yılına gelindiğinde 2005 yılına göre yaklaşık 2 milyonluk bir artış gerçekleşmiş ve dünyadaki

¹²⁹<http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>, p.6.

mülteci sayısı 15.360.736 kişi olmuştur. 2015 yılında ise neredeyse 10 milyon kişi artarak 25 milyona ulaşmıştır. 2017 yılına gelindiğinde de mülteci sayısındaki artış devam etmiş ve neredeyse 26 milyona ulaşmıştır.

Bu bağlamda gerek 2016 yılı raporu gerekse grafik 21 kapitalist sistemin yaratmış olduğu yeni dünya düzenin fotoğrafını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda özellikle son 20 yılda gelişmiş merkezlere yapılan sığınmalar o merkezlerdeki tarafından hiç hoş karşılanmamakta, bunun sonucunda mülteciler toplumsal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.¹³⁰

3.2 TÜRKİYE'DE SOSYAL DIŞLANMA GÖSTERGELERİ

3.2.1 İşsizlik

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de işsizlik olgusu ciddi bir sosyal sorundur. Özellikle uygulanan neo-liberal politikalar nedeniyle büyümenin istenildiği gibi kalkınma yaratacak neticeler doğurmaması işsizlik olgusunun derinleşmesine neden olmaktadır.

*1980'li yıllarda da yüksek olan, 1990'lı ve 2000'li yıllardaki ekonomik krizler sonrası Washington Konsensüsü çerçevesinde uygulanan yapısal uyum programları sonucunda daha da artan işsizlik oranlarının sonraki dönemlerdeki nispeten yüksek büyümeye rağmen artmaya devam etmesi, uygulanan neo-liberal politikaların özellikle sosyal açıdan doğurduğu olumsuz etkilerin ciddi anlamda sorgulanmasına sebep olmuştur.*¹³¹

Tablo 9'dan anlaşılacağı üzere büyüme genelde pozitif yönde seyretmesinerağmen ülkemizdeki işsizlik olgusu hala kendisini yakıcı bir biçimde histetirmektedir. Bu bağlamda işsizlik olgusunu derinleştiren en temel olgulardan biri istihdam yaratmayan büyüme stratejisidir. Bu nedenle her ne kadar yüksekbüyüme yakalanırsa yakalansın istihdama yönelik etki yaratmayan bir büyüme seyri uzun vadede işsizlik olgusu üzerinde olumlu bir sonuç doğurmayacaktır.

¹³⁰Taşkın Deniz, Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, s. 179.TSA / YIL: 18 S: 1,2014, s. 179. <http://dergipark.gov.tr> (05.12.2017)

¹³¹Hamza Çeştepe, Erdem Güdenoğlu, Neo-liberal İktisat Politikalarının İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği, Düünden Bugüne Ekonomik Yazıları, Edit. Selçuk Koç, Sema Yılmaz Genç, Kerem Çolak, ss. 119-139, s. 137 <http://library.eceoi.org> (4.12.2017)

Bu bağlamda işsizlik olgusunun derinleşmesi ülkemizde toplumsal sürece dahil olacak bireylerin zara görmesine sebebiyet verecektir. Bu nedenle işsizlik olgusunda ortaya çıkacak değişimler sosyal dışlanma için de yeni değişimleri beraberinde getirecektir. Elbette yaratılacak olan istihdamın kalitesi ve sürekliliği de kaçınılmaz olarak bu değişiminde belirleyici olacaktır. Bu nedenle tablo 9’da da görüldüğü üzere örneğin 1985 yılında %4,2’lik bir büyüme gerçekleşirken işsizlik oranı % 7,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Bir sonraki beş yılda yani 1990 yılında büyüme oranı % 9 iken işsizlik oranı % 8,3 oranında gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde 2014 yılında büyüme oranı % 4 iken işsizlik oranı %9,9 şeklinde gerçekleşmiş ancak 2015 yılında %4’lük bir büyüme meydana gelmesine rağmen işsizlik oranı %10,3 şeklinde 0,4 puan artış göstermiştir. Netice itibari ile her ne kadar büyüme rakamları artış gösterse de işsizlik olgusu hala toplumumuzu en yakıcı sorunlarından birisidir ki bu olgunun derinliği daha öncede ifade edildiği gibi sosyal dışlanmaya da sebebiyet vermektedir.

Tablo 9:Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik (1980-2017)

Yıllar	Büyüme Oranı	İşsizlik Oranı
1980	-2,4	8,3
1985	4,2	7,3
1990	9,3	8
1995	7,2	7,7
2000	6,8	6,5
2005	8,4	9,5
2010	9,2	11,1
2011	8,8	9,1
2012	2,1	8,4
2013	4,2	9,0
2014	3,0	9,9
2015	4,0	10,3
2016	4,0	10,9
2017	2,9	10,6 ¹³²

Kaynak: TÜİK

¹³² 10,6’lık işsizlik oranına ilişkin hesaplamada 2017 yılı Kasım ve Aralık ayı dahil değildir.

3.2.2 İç Göç

Ülkemizde ortaya çıkan kentleşme sorunları ciddi sosyal problemler ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda özellikle 1980 sonrasında uygulanan yeni ekonomi politikaları kır-kent arasındaki eşitsizliği derinleştirmiş, ekonomik krizlerle de pekişen bu süreç kentleşmeyi tetiklemiştir. 1990'lı yıllarda ise bu göç dalgasının yarattığı yığılma sonrasında çoğu insan yardıma ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Kentleşme ile zaten kısıtlı olan iş alanlarının azalması işsizlik olgusunu derinleştirmeye başlamıştır.¹³³ Tablo 10'dan da anlaşıldığı üzere ülkemizdeki kent kır nüfus dağılımı çarpıcı bir biçimde kentsel alanın lehinde gelişmiştir.¹³⁴

Tablo 10: Türkiye'de Kırsal ve Kentsel Nüfus Dağılımı

Yıllar	Kentsel Nüfusun Toplam Nüfus içindeki Payı (%)	Kırsal Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
1980	43,9	56,1
2000	64,9	35,1
2012	77,3	22,7
2013	91,4	8,6
2014	91,8	8,2
2015	92,1	7,9
2016	92,3	7,7

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü ve TÜİK kaynaklarından derlenmiştir.

Bu bağlamda göç olgusunun toplumsal süreç üzerindeki tesirinden dolayı özellikle yeni mekanlara olan geçişlerde ortaya çıkacak uyumsuzluklar ve çatışmalar toplumsal dışlanmanın artmasına sebebiyet verecektir. Bu nedenle söz konusu olgusunun derinleşmesi ve bu derinleşme sonrasında çözüm yollarının üretilmemesi birçok sorunu tetiklemekte gecikmemektedir. Bu nedenle işsizlik olgusu gibi göç olgusu da toplumsal dokuda ve bireylerde olumsuz neticeler ortaya çıkarmaktadır.

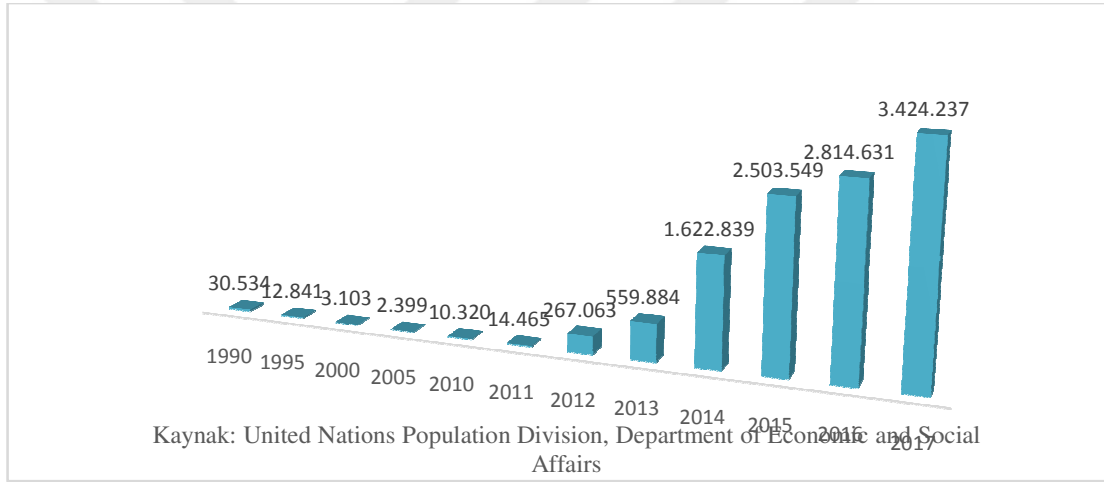
¹³³Ece Demiray Erol, İbrahim Erol, 1980 Sonrası Türkiye'nin Büyük Kent Sorunu ve Göç Olgusu, der.Yazgan P., Tilbe F. **Türk Göçü Seçilmiş Bildiriler I. Transnational Press London** 2016, ss. 193-201, s.199.

¹³⁴ Büyükşehir belediyelerine yönelik yapılmış düzenlemeden dolayı büyük şehirdeki kır nüfusu kent nüfusuna eklenmiştir. Tablo 10 da toplum nüfusun daha ziyade şehirlerde toplanıyor gibi görünmesi de bundan dolayıdır.

3.2.3 Mülteciler

Sosyal dışlanma olgusunu ortaya koyarken bu konuda en yakıcı etkiyi hisseden gruplardan biri kuşkusuz mültecilerdir. Mülteci konumuna düşen grupların yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları ekonomik, sosyal veya siyasal riskler onların dezavantajlı hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle mülteci sayısındaki artış sosyal dışlanma riskine maruz kalacak kişi sayısını da doğrudan etkileyecektir. Bu bağlamda grafik 22 son dönemlerde ülkemize gelen mülteci sayısındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Grafik 22:Türkiye'ye Gelen Mülteciler, 1990-2017

Ülkemizin Avrupa ile doğu ülkeleri arasında köprü görevi görmesi bu bölgelerden gelecek olan mülteci dalgasını ilk karşılayacak ülkelerden biri haline getirmektedir. Yakın dönemde Suriye’de ortaya çıkan iç savaş sonrası ülkemize milyonlarca mülteci gelmiş ve toplumsal olarak beklenmedik yeni bir demografi ortaya çıkmıştır. Bu yeni demografik çeşitlilik sonrasında kimi bölgelerde mültecilere karşı ciddi sorunlar ortaya çıkmış gerek yerel halk gerekse mülteciler arasında çatışmalara varacak olumsuz neticeleri ortaya çıkarmıştır. 1990’lı yıllardan 2010’lara kadar on binler ile ifade edilen mülteci sayısı 2010 sonrasında milyonlara ulaşmıştır. Örneğin 2000 yılında sadece 3 binlerde olan mülteci sayısı 2017 yılına gelindiğinde neredeyse 3.5milyona ulaşmıştır. Mülteci sayısındaki bu artış doğrudan ülkemizde sosyal dışlanma riskini de doğrudan tetiklemektedir.

3.3 SOSYAL DIŞLANMANIN ETKİLERİNE YÖNELİK ÖNLEMLER

Sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması için gerekli olan, mevcut sistemin acilen daha insanca, yaşanılır bir hale konması gerektiği gerçeği göz önünde bulundurularak harekete geçilmesi gerektiğidir. Yine yoksulluğa ilişkin önlemlerde de ifade edildiği gibi reformist yöntemlerle ortaya konacak olan önlemler meselenin özünde bir değişim yaratmayacak aksine sorunu çok daha karmaşık bir hale sokacaktır. Başka bir ifade ile işgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin güçlendirilmesi, sosyal yardımların çoğaltılması gibi sosyal politika önlemleri, sorunun ortadan kaldırılması için elbette yararlı olacaktır. Ancak sosyal dışlanmayı tetikleyen asıl unsur olan kapitalist ekonomik sistemin kendisinin yarattığı düzenin değiştirilmesi daha yararlı ve doğru sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Aksi takdirde uygulanacak önlemler sorunu sadece kısa süreliğine engellemiş olacaktır.¹³⁵

Bu bağlamda özellikle neo-liberal politikaların uygulanması neticesinde derinleşen sosyal dışlanma olgusu ilk olarak bu politik eksenin yönün değiştirilmesi ile mümkündür. Bu nedenle örneğin uygulanmakta olan uluslararası ticaret kuralları kapitalist ülkeler lehine olmaktan çıkartılmalıdır. Yine Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların dünya devletleri üzerindeki tesiri ortadan kaldırılmalıdır.

Sosyal dışlanmaya ilişkin alınacak bir diğer önlem ise gerek ülkeler gerekse ülkelerin kendi bölgeleri arasındaki eşitsizliklerin mümkün olduğunca ortadan kaldırılmasını sağlayacak gelir dağılımı sisteminin uygulanmasını sağlayacak değişimlerin gerçekleştirilmesidir. Bu sayede özellikle sosyal dışlanmanın iktisadi boyutuna yönelik olumlu adımlar atılmış olacaktır.

İşsizlik ve istihdam olgusunun sosyal düzen üzerindeki etkisi kuşkusuz tartışma götürmeyecektir. Bu nedenle ülke ekonomileri özellikle genç nüfusun istihdam olanaklarına sahip olacağı kalkınma modellemeleri tasarlanmalıdır. Yine işgücünün daha nitelikli hale getirilmesi için ücretsiz ve kaliteli eğitim olanakları sağlanmalıdır. Neo-liberal politikalar neticesinde piyasalaştırılan eğitim kurumları sosyal dışlanmaya maruz kalan halk kitlelerine ücretsiz ve kaliteli eğitim sunma gibi bir hedef gözetmeyeceğinden piyasalaşacak eğitim modelleri uzun vadede ülkeler için ciddi sorunlar getirecektir.

Kapitalist sistemin yayılması nedeni ile küresel pazarları elde etmek için, özellikle

¹³⁵ Tokol, **Sosyal Politika**, a.g.e., s. 227.

Orta Doğu, yapılan saldırgan hamleler masum halkları yerinden etmekte ve ülkelerde barınma olanağı bulamayan, çatışmaların ve iç savaşın ortasında kalan kitleler yurtlarından olmaktadır. Mülteci sıfatı ile bugün özellikle Ortadoğu ve Afrika'dan kapitalist merkezler yoğun bir hareket mevcuttur. Gittikleri bölgelerde toplumla bütünleşme sorunu yaşayan bu inşalar ciddi sosyal dışlanma riskleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle mültecilere ilkin atılacak olan doğru adımlar ve stratejiler söz konusu riskin azaltılmasına olanak sağlayacaktır.

Tüm bu önlemlere ek olarak özellikle kamusal alanda atılacak adımlar meselenin çözümünü daha olanaklı kılacaktır. Bu bağlamda adalet sisteminin tesis edilmesi, kitlelerin siyasal süreçlere katılmasına olanak sağlayacak adımların atılması, sendika veya dernek gibi demokratik kitle örgütlerine katılımın sağlanması veyahut bu konulara ilişkin stratejilerin oluşturulması kamusal alanın daha iyi ve kaliteli kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasal katılımın da sağlanması ile sosyal dışlanma sorununa ilişkin uzun vadeli çözümler ortaya konmuş olunacaktır.

Daha kapsamlı bir koruma sistemi olarak sosyal içerme politikaları olarak ifade edilen süreçlerin işletilmesi sosyal dışlanma riskinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle sosyal koruma programlarının veyahut sosyal güvenlik sistemlerinin daha iyi hale getirilmesi sayesinde uygulanacak sosyal içerme programları vasıtası ile ortaya çıkacak olan sosyal dışlanma riski azaltılmış olacaktır.

Elbette ki sosyal dışlanmanın önlenmesine ilişkin atılacak adımlar burada ifade edilenler ile sınırlı değildir. Daha iyi sağlık olanaklarına ulaşım, konut hakkı, ayrımcılığa uğrayıp uğramam gibi birçok sosyal olgu çeşitli yönlerden sosyal dışlanmayı etkileyecektir.

SONUÇ

Sanayi devrimi sonrasında teknolojinin üretim sistemleri üzerindeki değişimi dünya ekonomik sistemi üzerinde de çok hızlı tesirler yaratmıştır. Kapitalist ekonomik sistemin gelişimi için gerekli olan teknolojik kaynak elde edebilir hale gelmiş ve üretim sistemi üzerindeki tesirini hızlı bir biçimde göstermeye başlamıştır. Teknolojik gelişmedeki bu dönüşümün yanında toplumsal yaşamda da hızlı bir evrimsel süreç işlemeye başlamıştır. Bu evrimsel dönüşüm sürecine istinaden burjuva sınıfı diğer tüm toplumsal sınıflar üzerinde üstünlüğünü sağlayarak etkinliğini ve gücünü ispatlamıştır. Elbette bu gücün ortaya çıkmasına olanak sağlayan çokça neden vardır. Lakin onun kendi sınıfı ile olan bilinçli örgütlenişi, geçmişten günümüze sistemin hayatta kalmasına ve kapitalist ideolojinin varlığını sürdürerek diğer tüm toplumsal sınıflar üzerindeki gücünü pekiştirmesine olanak sağlamıştır.

Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde kapitalist sistemin kendi içi çelişkilerindeki çatlaklardan dolayı, özellikle daha fazla sermaye birikimi gerekliliğinden, emperyalist devletler Birinci Paylaşım Savaşı'nda bulunmuş ve bu savaş sonrasında dünya topraklarını yeniden paylaşmışlardır. Bu paylaşım savaşı sonucunda dünya tarihinde ilk kez burjuva sınıfının hükmünün olmadığı, işçi sınıfı ile yönetilen sosyalist bir devlet inşa edilerek kapitalist sisteme karşı örgütlü bir karşı koyuş gerçekleşmiştir. 20. Yüzyılın yarısına doğru gelindiğinde kapitalist sistemin yapısal krizlerinin gereği olarak yeniden çatışmalar yaşanmıştır. Bu iç çelişkilere ek olarak kapitalist sisteme alternatif bir devletin varlığı, sistem için ciddi tehlikeleri de beraberinde getirerek sistemin krizlerini derinleştirmiştir. Nihayetinde emperyalist devletler çeyrek yüzyıl sonunda İkinci Paylaşım Savaşına girmiştir.

Her iki paylaşım savaşının neticesinde kapitalist sistem özellikle Avrupa'da karma ekonomik modelle varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde gerek kapitalist ülkelerde uygulanan ekonomik modelin burjuva sınıfını giderek rahatsız etmesi gerekse sosyalist ekonomik sistemdeki sorunlara çözümler üretilememesi kapitalizmin yeniden 20 yüzyıl öncesi özgür sömürü alanları yakalama olanağı bulmasına neden olmuştur. 1980 sonrasında kapitalist ideoloji muhafazakâr sağ partilerin gerek kapitalist merkez ülkelerde gerekse merkeze bağımlı sömürge, yarı sömürge ülkelerde iktidarı devralması ile gelişimi için uygun siyasal politik alanı

yakalamıştır. İktidardaki bu düşünce temel olarak tezin genel çerçevesini de oluşturan yeni dünya düzeni paradigmasını dünya halklarını ikna etmek için neo-liberal politik söylemler geliştirilerek, kapitalist ideolojiyi tüm dünyaya yaymaya çalışmaktadır.

Aradan geçen yaklaşık 40 yıllık süre sonucunda uygulanan ideolojinin yarattığı yeni dünya düzeni toplumsal sınıflar üzerinde çeşitli etkiler yaratmıştır. Kaçınılmaz olarak uygulanan politikaların meyvesini toplayan ve asıl tesirini gören toplumsal sınıf burjuva sınıfı olmuştur. Nihayetinde neo-liberalizmin yarattığı yeni dünya düzeninde sermaye sınıfı için oldukça yararlı neticeler sunmuştur. Öncelikli olarak devletin piyasa üzerindeki tesiri kırılmış, sermayenin vergi yükü azaltılmış böylece kapitalist sınıfın kâr kaynaklarına önlem teşkil edecek kamusal otorite sınırlandırılmıştır. Ancak yine aynı kamusal güç kaynakları kapitalist sınıfın varlığı için gerekli olacak ve bu sınıfı destekleyici roller üstlenecek şekilde yeniden organize edilmiştir. Bir diğer yönü ile devlet erkinin kendisi kapitalist sisteme entegre edilerek sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim v.b. kaynakların tasarrufları sistematik bir biçimde gerek ulusal gerekse uluslararası sermayenin kontrolüne bırakılmıştır. Devlet erkinin burada ki bir diğer rolü ise anayasal süreçlerin işleyişinin tasarlanmış sistematiği yine sermaye sınıfının lehinde işletmesindedir. Öyle ki ticaret kanununda, borçlar kanunda, iş kanunda ve uluslararası gümrük vergilerinin düzenlenmesinde yapılan değişikliklerin çoğu kapitalist sınıfın ticaret alanını rahatlatan ve ona yayılım olanakları sağlayan tedbirleri içermektedir.

Kapitalist sistemin devletin piyasa üzerindeki gücünün burjuva sınıfı yararına kullanılması adımlarından sonraki diğer bir hamlesi piyasada askıda kalan kamusal varlıkları özelleştirilmesidir. Öyle ki sosyalist ülkelerde neo-liberal politikaların hayata geçirilmesi için uygulanan şok tedavileri kamu kaynaklarının kapitalistlerin eline geçmesine olanak sağlamıştır. Bu adıma ek olarak uluslararası sermayenin gerek özelleştirilen kaynaklara erişmesi gerekse o ülkelerdeki kaynakları sömürmesi için daha hızlı, daha güvenli, daha kolay ve daha sistematik hareket alanı oluşmasını sağlayacak küresel ağ sistemleri yaratılmıştır. Bugün bu süreç emperyalist güçlerin küresel ölçekte yayılışını çarpıcı biçimde ortaya koyacak örneklerle doludur. Öyle ki çok uluslu şirketlerin bugün dünyanın birçok istisnayı bölgesi dışında ekonomik aktiviteler geliştiremediği hiçbir bölge kalmamıştır. Ancak söz konusu gelişim sermaye sınıfı için olduğu kadar diğer toplumsal sınıflar için geçerli değildir.

Sermaye birikiminin her seferinde ilkel sürece dönüp yeniden yoğunlaşmasının bir neticesi olarak kapitalist sistemin dünya pazarına olan gereksinimi burjuva sınıfının hareket alanını ve kabiliyetini hızlı bir biçimde dönüştürmüştür. Bugün kimi yazarların küreselleşme olarak ifade ettiği süreç, esasında sadece sermayenin ulus ötesinde rahat bir biçimde hareket etme alanına sahip olduğu süreci tarif etmektedir. Sermaye sınıfı için sınır tanımayan yeni dünya düzeninde bu sınırlar işçi sınıfı, toplumsal olarak dışlanmış bireyler, gelir desteğinden mahrum yoksul kitleler için söz konusu olduğunda sermayenin sınırsız hareketlilik kuralı ortaydan kalkmaktadır. Öyle ki bugünün yeni dünya düzeninde Akdeniz sahilleri mültecilerin Avrupa'ya geçişi için köprü görevi görmesine neden olmuştur.

Dünya pazarına yayılma alanı bulan kapitalizm üretim biçiminde de ciddi dönüşümler yapmıştır. Bu yeni üretim sistemi ise mümkün olduğu kadar daha çok tüketimi yaratacak yeni bir sistem türü geliştirmiştir. Bir başka deyişle ile kapitalist sistem, daha seri biçimde üretimi gerçekleştiren ve çeşitlilik yaratan bir tüketim modellemesi geliştirmiştir. Bu yeni üretim sistemi ile birlikte hem daha yüksek düzeyde verimlilik sağlanmakta hem de daha çok çeşit ürün piyasaya sunmaktadır. Bu değişim ile kapitalist merkezler dünya ekonomisinde sağladıkları geniş pazarlar aracılığı ile daha fazla tüketim yapacak kitlelere ulaşmakta ve böylece daha yüksek getiriler elde etmektedirler. Bu bağlamda ekonomideki bu sürekli büyüme ciddi bir zenginlik yaratmaktadır.

Kapitalist sistemdeki bu değişime paralel olarak ortaya çıkan yenedünya düzeni sanıldığı gibi tüm kitleleri zenginleştirmemektedir. Tezin asıl sonucu yukarıda sıralanan bu dönüşümlere ek olarak asıl varlığını eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları üzerinde gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda eşitsizliğe yönelik göstergeler ortaya koymaktadır ki yeni dünya düzenin geleceği bu hali ile sürdürüldüğü takdirde sermaye sınıfı için daha fazla zenginlik ifade ederken diğer toplumsal sınıflar için ise daha az zenginlik anlamına gelmektedir. Bu durumda yeni dünya düzeni daha adil bir bölüşüm sistemi sunmaktan uzak, daha eşitsiz bir toplumsal düzen yaratmaktadır.

Öte yanda yoksulluğa ilişkin göstergeler eşitsizlik için verilen göstergelerden biraz farklılık göstermektedir. İlk olarak günde 1.9, 2.5 veya 3.5 dolar olarak seçilen bir yoksulluk kıstasına göre gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde yoksulluk azalmaktadır. Ancak ciddi bir ekonomik hacme sahip olmuş bir ekonomik sistemde yoksulluk ölçümü için bu kadar düşük oranların belirlenerek yoksulluğun hesaplanması

esas olarak gerçek yoksulluk görüntüsünü saklamaktan başka bir şey değildir. Gerçekten de yoksulluk seviyesinin biraz yukarı çekilmesi durumunda yoksulluğun sanıldığı gibi azalmadığı aksine arttığı daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Göreli yoksulluk rakamlarının bugün dünyanın birçok yerinde artıyor olması bir rastlantı değildir. Bu bağlamda her ne kadar yeni dünya düzeni büyük bir ekonomik hacim yaratmış olsa da eşitsizliklerin artması doğrudan yoksulluğunda derinleşmesine neden olmaktadır.

Yeni dünya düzeninin geleceğini belirleyen bir diğer olgu ise eşitsizlik ve yoksulluk olguları ile doğrudan ilişkili olan sosyal dışlanmadır. Uygulanan ne-liberal paradigmanın büyük resmi, ülkelerde ekonomik yetersizliklerin ötesinde toplumsal içermelerin de giderek azalması ile neticelenmektedir. Bu yeni kapitalist model salt eşitsiz ve yoksul bir dünya modeli yaratmamaktadır. Uygulanan modelin bir yansıması olarak toplumsal süreçleri etkileyen ekonomik-sosyal-siyasal ve kültürel süreçler yeniden şekillenmektedir. Bu yeni dönüşüm evresi iki yönlü bir yabancılaşma sürecinide tetiklemektedir. Sürekli tüketim endeksli olan bir sistemin toplumsal bütünleşmeyi engellemesi, sosyal veyahut siyasal alanın daralmasına neden olması kaçınılmazdır.

Eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının yeni dünya düzenin bir neticesi olduğu gerçeği artık kaçınılmaz olarak kendisini hissettirmektedir. Bu üç olgu doğrudan toplumsal olgularında derinden etkilenmesine neden olmaktadır. Ekonominin toplumsal süreçleri belirlemedeki etkisinin büyüklüğü doğal olarak toplumsal süreçlerdeki parametrelerinde değişmesine neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütüne göre dünyada her 40 saniyede bir kişi intihar sonucunda yaşamına son vermektedir. Yine TÜİK' e göre ülkemizde intihar sonucunda ölenlerin sayısı 2014 yılında 3 bin 169 iken bu sayı 2015 yılında %1,3 artarak 3 bin 211 kişi olmuştur.¹İntihar eğilimindeki bu artışın yanında cinayet veya hırsızlık gibi suç teşkil eden toplumsal olarak ciddi sorunlar yaratan olgularda da ciddi artışlar meydana gelmiştir. Ülkemizde de gerek cinayet gerekse hırsızlık oranlarında artışlar mevcuttur. Örneğin 2007 yılında hırsızlık sayısı 294.972 iken bu sayı kademeli olarak artmış ve 2012 yılında 405.405 olarak gerçekleşmiştir.²

İntihar, cinayet ve hırsızlığın yanında bir diğer yakıcı toplumsal sorun ise

¹ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21516>

² Cevdet Polat - Hakan Eren - Ferdi Erbakıcı, "Hırsızlık Suçunu Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Geleceğe Yönelik Yaklaşımlar,"**Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 2013, 2(1), ss. 1-33, s. 5
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208181>

kadınların karşılaştığı şiddet, cinsel istismar ve kadın cinayetleridir. Toplumsal sistemdeki değişimin neticesinde toplumda ayrımcılığa uğrayan en geniş kitlelerden biri kadınlardır. Öyle ki 2014 yılında AB Temel Ajansı tarafından 28 AB üyesi ülkede 42.000 kadımla yapılan yüz yüze görüşmede her 15 kadından birinin cinsel şiddete veya cinsel istismara maruz kaldığı ortaya konmuştur. Araştırmaya katılanların % 43 şimdiki veya eski eşi tarafında psikolojik şiddet gördüğünü belirtmiştir.³Öte yandan yine toplumsal dokuyu etkileyen eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgusu boşanma oranlarına da etki etmektedir. TÜİK'in 32/2016 sayılı basın bülteninde yer alan bilgilere göre ülkemizde son beş yılda boşananların oranı %9,8 son on yılda ise %41 olarak gerçekleşmiştir.

Eşitsizliğin artması ile birlikte derinleşen yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları toplumsal dokunun da olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Suç işleme oranlarındaki artış, kadına yönelik şiddetin, cinsel istismarın ve hatta kadın ölüm oranlarının artması gibi toplumsal sorunların derinleşmesi yeni dünya düzenin yaratmış olduğu olumsuzlukların neticesidir.

Diğer yandan yine kapitalist sistemin eşitsizliği derinleştirilmesi, yoksulluğu artırması ve sosyal dışlanmayı tetiklemesinin ötesinde ekoloji üzerindeki derin tahribatı, yaşam alanlarının yok olmasına ve verimli arazilerin giderek daha sınırlı hale gelmesine neden olmaktadır. Ekoloji üzerindeki bu yoğun baskının yaşam alanlarının sınırlanması ile birlikte daha verimli arazilere yönelik, özellikle Avrupa kıtasına ve ABD'ye, kitlesel mülteci akınları kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Burada esas olarak gerek yerel gerekse küresel anlamda ortaya çıkan ekolojik tahribatlar döngüsel olarak dünyanın kendini yenileme sürecinden çok daha hızlı gerçekleştiğinden söz konusu yenilenme gerçekleşmemekte bu durumda doğal olarak yaşam alanlarında ağır tahribatlar yaratmaktadır. Bu tahribatların sonucunda kuşkusuz en derin etkileri yine en yoksul bireyler, gruplar ve hatta ülkeler yaşamaktadır. Yerel halklar üzerinde ortaya çıkan bu baskıların yarattığı zorlama ile yine bu halklar buldukları bölgeleri terk ederek daha iyi yaşam alanları bulmak için göçe zorlanmaktadır.

Emperyalizm geçmişten günümüze dünyaya demokrasi ve özgürlük sunma endişesindedir. Bugün Orta Doğu'da özellikle ABD emperyalizmi yerel kaynakları

³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020, Ankara, 2016, s. 9.

sömürmek ve kendisine biat edecek yerel işbirlikçi iktidarlar yaratmaktadır. Yeni dünya düzeni tanımlamasının ve onun politik karşılığı olan yeni sağ görüşünün yükselişi, liberal demokrasilerin yükselmesine dahi izin vermemekte aksine burjuva iktidarları kitleleri sağ politik kültürü ile kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu politik iktidarı sağlarken ise farklı stratejiler geliştirmekte, hüküm sürdüğü bölgelerin hâkimiyetini derinleştirmektedir. Bu bağlamda genelde doğrudan savaş açarak, ekonomik yaptırımlar uygulayarak veya siyasal baskılar yaparak ülkelerin bağımsızlıklarını tehdit etmektedir. Bu süreçlerin ulusal düzeydeki yerel işbirlikçi iktidarlardaki tezahürü ise uygulanan politik sürece muhalif olan kitleleri terör propagandaları ile baskı altına almaktadır. Elbette ki uygulanan stratejiler burada sayılanlar ile sınırlı değildir. Ancak her ne kadar dünya ülkelerine özgürlük sunma söylemleri ortaya konsada bu olgunun altında yatan ana unsur emperyalist politikaları uygulanıp uygulanmaması ile paralellik göstermektedir. Öyle ki uzlaşma ile sağlanamayan emperyalist politikanın neoliberal doktrinleri ülkelerde çatışmalar, savaşlar ve istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak o bölgelerde yaşayan halklar daha iyi yaşam alanları için mülteci haline gelmektedirler

Söz konusu mülteci problemi ciddi toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların bir ucunda mülteci konumunda olanlar diğer ucunda ise mülteci akınına uğrayan devletler yer almaktadır. Bir bakıma yeni bir kavimler göçü dalgası yaşanmaktadır. Eşitsizliğin derinleşmesine paralel olarak yükselen bu yeni kavimler göçü dalgasının en temel sonuçlarından birisi mülteci konumundaki halkların karşılaştığı ağır şartlardır. Öyle ki özellikle Avrupa'ya sığınmaya çalışan mülteciler sosyal-siyasal-iktisadi-kültürel ve dinsel açıdan çokça sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Gittikleri ülkelerde ekonomik açıdan yetersiz, siyasal olarak tanınmayan, sosyal yönleri ile toplumun dışında kalan ve nihayetinde kültürel çatışma yaşayan mülteci halkların yaşamları alt üst oluşla karşı karşıya kalmaktadır. Diğer yandan mülteci akınına uğrayan devletlerde önlemler alamadığında söz konusu mevcut toplumsal düzenin değişimine, kültürel çatışmaların yoğunlaşmasına ve faşizan eğilimli grupların mülteciler üzerinde baskılar oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar neticesinde mültecilerin karşılaştığı nihai sonuç ise vatansız hale gelmeleridir.

Kapitalist sistemin 20. yüzyılın başından günümüze değin tarihsel sürecindeki değişimi ortaya kondu. Günümüz kapitalist sisteminin geleceğini belirlemek elbette geçmişindeki yaşanılanlardan ayrı tutulamaz. Bu bağlamda kapitalist sistem yaratmış

olduğu bunca derin yoksulluğa, eşitsizliğe rağmen nasıl oluyor da hala ayakta kalabiliyor? Yoksullar için bu kadar derin olumsuzluklar, dezavantajlar yaratan sistem ne kadar daha hayatta kalabilir? Çok daha önemli bir başka sorunsal ise kapitalist sistemin yerini başka bir sisteme bırakıp bırakmayacağıdır. Böyle bir durumda kapitalist sistemin geleceğini belirleyen ibre hangi yönü, nasıl gösterecektir?

Ekim devrimi ile SSCB'nin iktidara gelişi kapitalist sistemle yönetilen ülkeleri ciddi tehditlerle karşı karşıya bıraktığı, tarihsel süreçte kapitalist sistemde uygulanan önlemlerle defalarca kez ispatlanmıştır. Buna ek olarak kapitalist sistemin içindeki derin krizlerin varlığı da sistemde önlemler alınmayı zorunlu kılmıştır. Ancak SSCB'nin çöküşü ile birlikte gerek yerel olsun gerekse uluslararası düzeyde olsun kapitalist sistemin varlığını tehdit eden organize bir güç henüz yoktur. Elbette ki burjuva sınıfını asıl endişelendiren ve onu ciddi manada ürküten işçi sınıfının kendisidir. Bugün açıktır ki örgütlü, sınıf bilincine sahip ve güçlü olan burjuva sınıfı iken örgütsüz, sınıf bilincinden uzak ve güçsüz olan işçi sınıfıdır. Ancak bu sürecin değişmeyeceği işçi sınıfını yeniden güçlenip sistemin değişimine müdahale etmeyeceği gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenlerden ötürü sistemi şu an için elbette ki gelecek 25 yıllık bir sürede al aşağı edebilecek küresel bir işçi örgütlenmesi yaratmak kolay değildir. Elbette ki imkânsız değildir fakat bu çok daha uzun ve meşakkatli bir süreç olduğundan işçi sınıfının küresel ölçekte böyle bir değişim yaratması düşünülemez. Bu da doğal olarak kapitalist sistemin henüz yakın dönemde ortadan kaldırılmasına ilişkin bir zeminin olgunlaşmış olgunlaşmaması ile paraleldir. Bu nedendir ki kapitalist sistem her ana bir alt üst oluş ile karşı karşıya kalabilir ancak önemli olan bu alt üst oluş dönemini iyi organize edecek kuvvetin var olup olmadığı ile ilgilidir.

Marksist ideoloji, kapitalist sürecin nihayetini belirleyecek olanın onun panzehri olan komünizm ile geleceğini ve Lenin'in örgütlenecek olan kitlelerin öncülüğünü belirleyecek olanın yine iyi örgütlenmiş parti önderliğinde gerçekleşeceğini ileri sürer. Ancak aksi durumda kapitalist sistemin yakın gelecekte al aşağı edilmemesi durumunda bugünün yeni dünya düzeni gireceği yeni krizlerle daha derin eşitsizlikler yaratacak daha kitlesel yoksulluklar ortaya çıkaracak ve farklı bir formda yeniden varlığını sürdürecektir.

Kapitalist sistemin geleceğini belirleyecek olan bir diğer yön ise emperyalist yayılmanın neticesi olarak emperyalist güçlerin çıkarlarının çatışması olacaktır. Bunun

günümüzdeki en yakın örnekleri Çin-Rusya-İran'ın yer aldığı blok ile ABD-İngiltere'nin oluşturduğu blok gibi merkezi kapitalist ülkeler arasındaki çatışmadır. Bu güçler arasında artan yoğun sermaye birikimi çatışması bir paylaşım savaşının ortaya çıkmasına neden olacak potansiyeller taşımaktadır. Elbette ki güç yoğunlaşması ve pazar arayışı bu ülkeler ile sınırlı değildir. Almanya ve Fransa gibi diğer kapitalist merkezlerde bu çatışmanın içinde yer alan aktörlerdir. Gelecekte ortaya çıkacak olan olası bir kriz başka bir güç tarafından daha farklı bir ekonomik sistemle ikame edilmediği sürece kapitalist sistemin yok olmasına neden olmayacaktır. Ancak güç dengelerinin yeniden organize olmasına kesinlikle ihtiyaç duyacaktır. Burada ki bir diğer çatışma sonucu ise küresel silahlı bir çatışmadan ziyade küresel finansal piyasaların yaşayacağı yoğun krizlerle ülkelerin yapısal sorunlarla karşılaşması riskidir.

Kapitalist sistemin yakın gelecekte özellikle 25 ila 50 yıllık bir süreçte olmasa da karşılaşacağı en ciddi konulardan biri küresel iklim sorunudur. Özellikle ABD'nin iklim sürecine ilişkin yapılan görüşmelerde sürekli olarak sözleşmeleri reddetmesi dünyayı iklimsel olarak da yaşanılabilir olmaktan çıkarmakta ve yakın evren çevresindeki coğrafi çevreyi giderek tehlikeye sokmaktadır. Bu konuda elbette ki tek sorumlu ABD değildir. Ancak sürekli ve bilinçsiz yapılan üretimin ve kâr hırsı ile tasarlanmış bir ekonomik modelin ekolojik dengeyi korumak ve geliştirmek gibi bir kaygısı yoktur. Bu nedenle kapitalist sistemin iklim üzerindeki bu vahşi saldırısı kontrol altına alınmadığı takdirde dünyanın geleceği ciddi bir çıkmaza girecektir. Bu da doğal olarak sistemin sürdürülebilirliğini de olanaksız kılacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALBERTINI J. M.,**Ekonomik Sistemler: Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm**, çev. Cafer Unay, 4.b., Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995.

AMIN Samir, **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, çev. Semih Lim, 2.b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

APPLEBY Joyce, **Amansız Devrim: Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çeviren Ali Cevat Akkoyunlu, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

ARABACI Rabihan Yüksel, **Sosyal Politika**, ed. Aysen T. Yusuf A., 8.b., Dora Yayıncılık. Bursa, 2017.

BAŞTAYMAZ Tahir, **Sosyal Politikanın Fikri Temelleri: Yeni Toplum İyi Toplum**, 1.b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2016.

BAUMAN Zygmunt, **Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar**, çev. Ümit Ökten, 1.b., Sarmal Yayın Evi, İstanbul, 1999.

BORATAV Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, 14. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

BUĞRA Ayşe, **Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

CHANG Şey-Ha-Jooh, **Kapitalizm Hakkında Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal, 3.b., Say Yayınları, Ankara, 2015.

CHOSSUDOVSKY Michael, **Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, 1.b., Çiviyazıları Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ÇİFTLİKLİ Mehmet, **Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını, Bakü, 1995.

DELFAUD Pierre, **Keynseyen ve Keynseyencilik**, çev. İsmail Yergüz, 1.b., Dost Yayınları, Ankara, 2010.

DIAMOND Jared, **Tüfek Mikrop ve Çelik: İnsan Topluluklarının Yazgıları**, çev. Ülker İnce, 25.b., Tubitak Yayınları, Ankara, 2013.

DİNLER Zeynel, **İktisat**, 4. b., Ekin Basım Yayınları, Bursa, 2011.

EĞİLMEZ Mahfi, Ercan KUMCU, **Ekonomi Politikası / Teori ve Türkiye Uygulaması**, 6.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

FRANK Andre Gunder- Barry K. GILLS, **Dünya Sistemleri: Beş Yüzyıllık mı Beş Binyıllık mı?** çev. Esin Soğancılar, 1.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

- FREEMAN Alan, Boris KAGARLITSKY, **Küreselleşmenin Krizi**, çev. İbrahim Yıldız, Bahar Kara, 1.b., Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- FRIEMAN Milton, **Kapitalizm ve Özgürlük**, çev. Doğan Erberk-Nilgün Himmetoğlu, 2.b., Plato Film Yayınları, İstanbul 2011.
- FULBERTH Georg, **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev Sadık Usta 3. b. Yordam Kitap, Köln, 2008.
- GENTILE Emilio, **Demokraside Halk Zaman Egemendir: Yalan**, çev. Volkan Çandar, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- HANDAN Jagdish, **Monetary Economics**, 2. Edition, Routledge Yayınevi, London, 2009.
- HARVEY David, **A Brief History of Neo-liberalism**, First Published, Oxford University Press, New York, 2005.
- HAYEK Friedrich August von, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük**, çev. Atilla Yayla, Mustafa Erdoğan, Mehmet Öz, 1.b, Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- HAYEK Friedrich August von, **Özgürlüğün Anayasası**, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, 1.b BigBang Yayınları, Ankara, 2013.
- HILFERDING Rudolf, **Finans Kapital**, çev. Yılmaz Öner, C. 1, 1.b., Belge Yayınları, İstanbul, 1995.
- İŞİĞİÇOK Özlem, **Ücret Teorisi-Politikası-Yönetimi-Sistemleri**, 2.b., Marmara Kitabevi Yayınları, Bursa, 2011.
- JOHNSON Harry G.,**The Theory of Income Distrubition**, Gray-Mills, Publishing, London, 1973.
- KAZGAN Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 9.b., Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- KAZGAN Gülten, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, 2.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.
- KOLODKO Grzegorz W.,**Gezici Dünya: Geçmişten Geleceğe Küresel Ekonomi-Politik**, çev. O. Fırat Baş, 1.b., ODTÜ Yayınları. Ankara, 2011.
- LENIN Vladimir İlyiç, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, çev. Cemal Süreyya, 7.b., Sol Yayınları, Ankara, 2009.
- LUXEMURG Rosa, **Sermaye Birikimi**, çev. Tayfun Ertan, 1.b., Belge Yayınları, İstanbul, 2004.
- MAGDOFF Harry, **Sömürsüz Emperyalizm**, çev. Çiğdem Çimdalı, 1.b., Devlin Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- MARX Karl, **Kapital: Ekonomi Politigin Eleştirisi**, çev. Alaatin Bilgi, C. 3, 2.b., Sol Yayınları, Ankara, 1990.

MARX Karl, **Kapital: Ekonomi Politigin Eleştirisi**, çev. Alaattin Bilgin, C.1, 10 b., Sol Yayınları, Ankara, 2011.

MCCONNELL Campbell R., Stanley L. BRUNE, **Contemporary Economics**, McGraw-Hill , Second Edition, McGraw-Hill Publications, Singapore, 1989.

McNALLY David, **Başka Bir Dünya Mümkün: Küreselleşme ve Antikapitalizm**, Çeviren Oya 1.b., Köymen, Yordam Kitap, İstanbul, 2013.

MONFORT Jaime Pozuelo, **The Monfort Plan: The New Architecture of Capitalism**, John Wiley&Sons Publisher, New Jersey, 2010.

ÖZGÜLER Verda Canbey, **Gelir, Servet ve Yoksulluk**, 1.b., Cinius Yayınları, İstanbul, 2014.

ÖZUĞURLU Metin, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime Güneş, 2.b., Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

PANITCH Leo-Greg ALBO-Vivek CHİBBER, **21. Yüzyıl'da Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi**, çev. Tuncel Öncel, 1.b., Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

PIKETTY Thomas, **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Çev. Hande Koçak, 2.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

SENNETT Richard, **Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri**, Çev. Barış Yıldırım, 3. b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008.

SMITH Adam, **Ulusların Zenginliği**, çev. Metin Saltoğlu, 1. b., Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.

STIGLITZ Joseph E.,**Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölüşüm Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**, Çev. Ozan İşler, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

ŞENSES Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 1.b, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

TALAS Cahit, **Ekonomik Sistemler**, 2. b., Doğan Yayınları, Ankara, 1974.

TOKOL Aysen, **Türk Endüstri İlişkileri Sistemi**, 1b., Dora Yayıncılık. Bursa 2015.

WALLERSTEIN Immanuel ve dğr.,**Kapitalizmin Geleceği Var Mı?**, Çev. Bülent O. Doğan, 1.b., Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

ZENCİRKIRAN Mehmet, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 4.b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2013.

Makaleler

AKIN Fetullah, “Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği”, **İş ve Hayat Dergisi**, S. 1, Ankara, ss. 9-24, 2015.

AKTAN Coşkun Can, “Klasik Liberlazim, Neo-liberalizm ve Libertarianizm”, **Amme**

İdaresi Dergisi, C. 28, S. 1, 1995.

AKTAŞ Asuman, “Sosyal Dışlanma Bağlamında Sosyal Yardımlar ve Karşılaştırmalı Politika Önerileri”, **Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2014.

ARIÇ K. Halil, “Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi’nin Yapısı,” **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** C. 4, S. 5, 2013.

ARPACIOĞLU Özge - Metin YILDIRIM, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 4, S. 2, yy., ss. 60-76, 2011.

ARSLAN Gülen Elmas, “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Yıl. 6, S. 2, ss.45-52, 2013.

ATKINSON Anthony B., “On the Measurement of Inequality,” **Journal of Economic Theory** 2, , pp. 244-263, 1970.

BAĞÇE H. Emre, “Emperyalizm Kurumları ve Amerikan Kamu Diplomasisi”, **İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 28. Mart 2003.

BAYRAKTUTAN Yusuf, “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 2, 2003.

CHARLES-COLL Jorge A., “Understanding Income Inequality: Concept, Causes and Measurement”, **International Journal of Economics and Management Sciences**, Vol. 1, No. 3, pp. 17-28, 2011.

ÇAKIR Özlem, “Sosyal Dışlama”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 4, S 3, yy. 2002.

ÇETİN Bekir, “John Locke’da Mülkiyet Hakkının Sınırları: Doğal Hukuk Temelinde Bir Değerlendirme”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, C. 4, S.1, yy. 2014.

ÇETİN Halis, “Liberalizmin Temel İlkeleri,” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Feramuz Aydoğan’ın Anısına**, C. 2, S. 1, yy., ss. 219-237,

DURMAZ Orkun Saip, Neo-liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, ss.143-168, 2016.

EMRE Yunus, “Karl Kautsky ve Ultra-Emperyalizm Kuramının Düşündürdükleri: Sosyal Demokrasi ve Uluslararası İlişkiler” **Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi**, C. 10, S. 39, ss 45-69, 2013.

ERGİL Doğu, “Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri: Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık” **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XLI, 1-4, 1986.

EROL Ece Demiray, İbrahim Erol, “1980 Sonrası Türkiye’nin Büyük Kent Sorunu ve Göç Olgusu”, der. Yazgan, P., Tilbe, F. **Türk, Göçü Seçilmiş Bildiriler I. London: Transnational Press London**, 2016.

ERSEZER Devrim, “Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları,” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 1, Elâzığ, ss. 255-268, 2006.

GÜLLÜPİNAR Fuat, “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği v e Uluslararası Göç Kuramları”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S.4, 2012.

HONG NG Alex Hou - Abdul Ghani FARIDA - Fock KUI KAN - Ai Ling LIM - Teo Ming TING, “Poverty: Its Causes and Solutions”, **World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Humanities and Social Sciences**, Vol:7, No:8, 2013, pp. 2471-2479, <http://waset.org/publications/17223/poverty-its-causes-and-solutions> (12.10.2017).

KOÇ Yıldırım, “Lenin ve Emperyalizm Kuramı”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, S. 235, 2014.

KUŞTEPELİ Yeşim-Umut HALAÇ, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, S. 4, İzmir, ss. 143-160, 2004.

METİN Banu, “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme”, **Journal of Yasar University**, 9(36), 6261- 6380, 2014.

ORTIZ Isabel-Matthew CUMMIN, “Global Inequality: Beyond The Bottom Billion: A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries”, **Unicef Social and Economic Policy Working Paper**, 2011.

PARLAK Zeki, Süleyman ÖZDEMİR, **Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik**, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 60, s.1–60, 2011.

PIRANI Elena-Silvana Schifini D’ANDERA-Jeroen K. VERMUNT, “Poverty and Social Exclusion in Europe: Differences and Similarities Across Regions, **Paper Prepared For The XXVI IUSSP Conference**, Marrakech, 2009.

SAÇIK Sinem Yapar, “Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme”, **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S. 16, 2009.

TOKATLIOĞLU İbrahim, Murat ATAN, “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **Ekonomik Yaklaşım**, C. 18, S. 65, Ankara, ss. 25-58, 2007.

UYANIK Yücel, “Neo-liberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 10 /2, Ankara, s.s., 209-224, 2008.

UZUN Ayşe Meral, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası,” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, S 2, 2003.

WALLERSTEIN, Immanuel “The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century”, **Academic Press**, New York 1974.

YILDIRIM Cengizhan, “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neo-liberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi,” **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 7, S. 2, yy., ss. 1-23, 2011.

YILMAZER Mine, “Yoksulluğun Önlenmesinde Toplumsal Reformun Gerekliği,” **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 1, 2004.

Diğer Kaynaklar

Agreement of the International Monetary Fund

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/pdf/aa.pdf> erişim tarihi (19.11.2016).

ATİK Hayriye, “Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Analiz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 61, S. 2, ss. 33-43, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/61/2/3_hayriye_atik.pdf, (06.05.2017).

BRADSHAW Ted K., “Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development,” February 2006, <http://www.rupri.org/Forms/WP06-05.pdf>, (04.03.2017).

BUĞRA Ayşe-N. Tolga SINMAZDEMİR, Türkiye’de Uygulanabilecek Bir Nakdi Yoksulluk Yardımı Politikasının Maliyeti Üzerine Farklı Senaryolara Dayanan Bir Çalışma, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Araştırma Raporu**, 2004. <http://www.spf.boun.edu.tr/?sayfa=yayinlar&kategori=arastirma-raporlari>, (19.07.2017).

ÇALIŞKAN Şadan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizlikleri ve Yoksulluk” **Sosyal Siyaset Konferansları**, 2010, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905762.pdf> (04.07.2017), ss. 89–132.

ÇEŞTEPE Hamza, Erdem GÜDENOĞLU, “Neo-liberal İktisat Politikalarının İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği”, **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**, Edit. Selçuk Koç, Sema Yılmaz Genç, Kerem Çolak, ss. 119-139, <http://library.ecoei.org> (4.12.2017).

ÇOLAK Çağrı D. “Yeni Sağ’ı Oluşturan Bileşenlerin Birbiri İle Çelişen Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme” **The Journal of Academic Social Science Studies**, S. 44, yy., 2016.

DENİZ Taşkın, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, TSA, Yıl: 18 S: 1, 2014, ss. 175-204. <http://dergipark.gov.tr> (05.12.2017).

DOĞAN Eda, Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2880, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Nisan 2014.

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3214>, (06.05.2017), ss. 351-361.

DUMANLI Recep, Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, **DPT**, Yayın no: 2449 Uzmanlık Tezi, Haziran, 1996.

ESTIVILL Jordi, “Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion”, International Labour Organization, 2003.

Eurostat Newsrelease, At Risk of Poverty or Social Exclusion in The EU28, 168/2014, 4 November, 2014.

GENÇ Ernur, Tuba COŞKUN, “Muhafazakarlık ve Türkiye Muhafazakarlıklarının Bazı Halleri”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 1, 2015 <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/viewFile/5000112665/5000108102> (10.11.2016).

GÖKER Zeliha, Kutlu DANE, “Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S. 26, 2013 <http://kisi.deu.edu.tr/fatma.yapici/1040.pdf>, (05.05.2017).

GÜLMEZ Nurettin, Bülent TAHACI, “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinde Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/28, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/Dergi_28_yeni/09_nurettin_bulent. (09.11.2016).

<http://data.unhcr.org/dataviz/> (20.12.2017).

http://embargo.ilo.org/ankara/news/WCMS_541334/lang--tr/index.htm (05.12.2017).

<http://www.kesk.org.tr/2014/09/22/kesk-ar-eylul-ayi-aclik-ve-yoksulluk-raporu/> (20.07.2017).

<http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/mefar-iscilerinin-grevi-ertelendi-1884224/> (25.07.2017).

<http://www.tuik.gov.tr> (04.07.2017).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21516> (10.12.2017).

<http://www.turkis.org.tr/HAZIRAN-2017-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d5529#sthash.1Rg47we7.dpuf>, (10.07.2017).

<http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>, (15.12.2017).

<https://memurunyeri.com/memur/manset-haber/8393-asgari-ucetli-calisan-sayisinin-12-yilda-geldigi-durum.html> (20.07.2017).

<https://www.csgeb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler/AsgariUcret>, (20.07.2017).

<https://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/curveball-iraqi-fantasist-cia-saddam> (28.06.2017).

ILO Global Employment Trends 2014.

ILO, Global Wage Report, 2012-13.

International Monetary Fund and International Bank For Reconstruction and Development http://siteresources.worldbank.org/EXTARCHIVES/Resources/IBRD_Articles_of_Agreement.pdf (20.11.2016).

KARAKURT Birol, “Washington Konsesüsün’den Küresel Mali Krize Mali Disiplin ve Türkiye’deki Gelişmeler” **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 25, S. 1, 2011, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/viewFile/1025006549/1025006128> (28.05.2017).

METİN Banu, “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme,” *Journal of Yasar University*, C.9, S.36, 2014, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/12/05_Vol-9-_36.pdf, (12.01.2017), ss. 6261- 6380.

OECD Raporu 2014.

ÖZSAĞIR Arif, “Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Yolları” ss. 281- 312, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9786> (02.12.2017).

ÖZTÜRK Nazım, IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 54-4 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/469/5372.pdf>, (10.12.2016).

PEHLİVAN Seyid, “Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, 2009. <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/yayinlar/uzmanlik-tezleri/2010-yilinda-yayimlanan-uzmanlik-tezleri> erişim tarihi 01.06.2017.

POLAT Cevdet, - Hakan Eren - Ferdi Erbakıcı, “Hırsızlık Suçunu Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Geleceğe Yönelik Yaklaşımlar,” **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 2013, 2(1), ss. 1-33, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208181>.

SEN Amartya, *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>, (05.04.2017).

SHAOHUA Martin Ravallion - Chen Prem SANGRAULA, “Dollar a Day Revisited”, *Policy Research Working Paper*, Washington DC, 2008, 4620, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6781/wps4620.pdf?sequence=1&isAllowed=y> p. 45. (17.12.2017).

ŞAHİN Tijen Şahin, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi,” T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2009.

TEMİZ Mehmet, “Yoksulluk – Ekonomik Kalkınma İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Malatya, 2013.

The Economist, *Democracy Index*, 2016.

UÇKAÇ Aynur, “Türkiye’de Neo-liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları” **Maliye Dergisi**, S. 158, y.y., 2010, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/158/21.Aynur.UCKAC.p

df (28.05.2017).

UÇUKOĞLU Nihat, Neo-liberal Politikalar, Özelleştirme ve Sanayiye Etkileri, https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d136_5973.pdf, (28.05.2017).

ULUTÜRK Süleyman-Devrim ERSEZER, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları** 47. Seri, 2005, <http://ist-univ.dergipark.gov.tr/download/article-file/7270> (28.07.2016).

UNHCR Global Trends, 2016.

United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division International Migration Report, 2015.

United Nations Development Programme, Human Development Report, 1997.

United Nations Development Programme, Human Development Report, 1999.

United Nations Development Programme, Human Development Report, 2014.

United Nations Development Programme, Human Development Report, 2016.

United Nations International Migration Report 2015.

United Nations, Population Division Department of Economic and Social Affairs

World Bank, World Development Indicators, 2016.

WU Ximing-Jeffrey M. PERLOFF-Amos GOLAN, “Effects of Government Policies on Income Distribution and Welfare”, Institute for Research on Labor and Employment Working Paper Series, Berkeley, 2002, <http://escholarship.org/uc/item/6jx7h62v#page-5> (07.02.2017).

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Erdoğan İMANCI
Tez Adı	Yeni Dünya Düzeninin Geleceği: Eğitsizlik, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Gelişim Ekonomisi ve End. İİBİ.
Tez Türü	
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Tahir Bastırmaz
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezinden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezinden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 10.01.2018

İmza :